नेपालया राष्ट्रिय विभूति

…ाकार अरनिकोया "श्वेत चैत्य"

…ीलीया न्हूगु महाकाव्य

सत्यमोहन जोशी

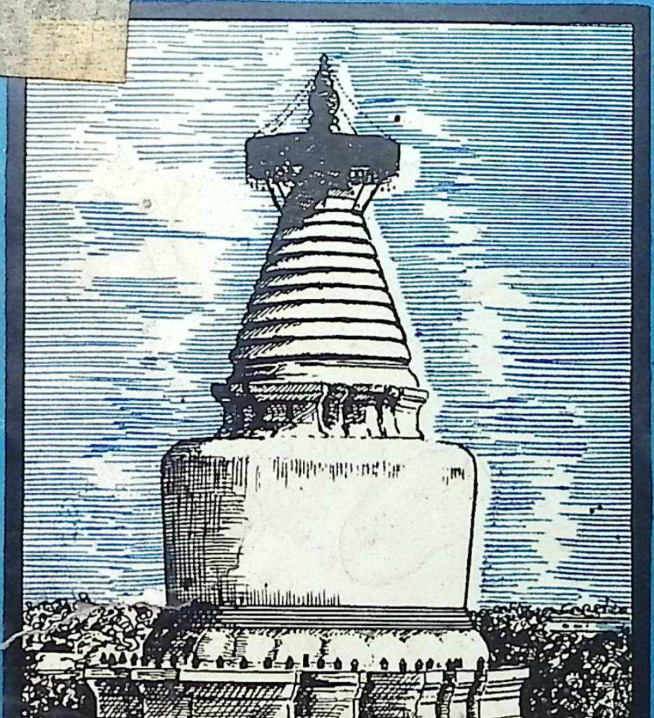

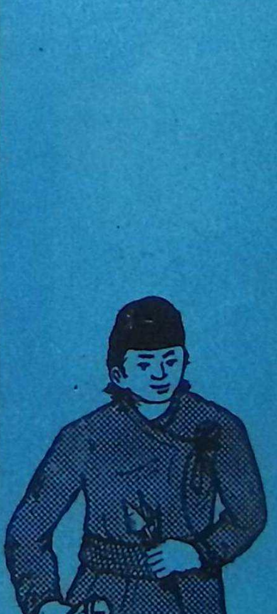

北京

妙應寺白塔

नेपाल भाषा परिषद्
१००१
* ने.पा.द. *

बौद्ध-८.४६५

नेपाल भाषा सफू — ४७ गू.

नेपालया राष्ट्रिय विभूति
कलाकार अरनिकोया श्वेतचैत्य

(लोक शैलीया न्हूगु महाकाव्य)

च्वमि
सत्यमोहन जोशी

पिकाक
नेपाल भाषा परिषद्

पिकाक :
नेपाल भाषा परिषद्
न्यत, तुंछें गल्ली
यें ।

Acc. 1029/9025

ह्लापांगु संस्करण
ने. सं. ११०४ (वि. सं. २०४०)
मू : ३० तका

थाकू :-
हिसि प्रेस
सेतो दरवार, जमल, यें (काठमाडौं)

बौद्ध: ८·१०२६

नेपाःदेया राष्ट्रिय विभूति कलाकार अरनिकोनं
चीन देशया राजधानी पेकिंगस
दयेकावंगु महान् श्वेतचैत्य

पिका: पाखें

नेपा:देया छम्ह राष्ट्रिय विभूति कलाकार अरनिकोनं थनी ह्यृस:दँ न्ह्य: चीनदेशया राजधानी तातू (थौंकन्हेया पेकिंग) स दयेकावंगु 'श्वेतचैत्य' या विषयस केन्द्रित याना: लोक शैलीस च्वयात:गु थ्व न्हूगु सफू नेपाल भाषास प्याहांव:गु प्यंगूगु महाकाव्य ख:। थ्व सफू झीगु भाषा साहित्य ह्लियाह्लिथं ब्वह्लना: च्वन्ह्यानावनाच्वंगु दु धैगुया छगू मेगु क्वातूगु दसू ख:।

खतु थ्व महाकाव्यस छन्दया कृत्रिमता व बन्देज गनं मदु, न थुकी विम्ब, अमूर्तपना आदियागु लिकष्टता हे दु। अथेनं थुकी मा:थाय् मा:गुकथं कवि नुगलस ब्वह्लना च्वंगु मूस:गु काव्य रस माधुर्य ल्ये ल्ये पुया च्वंगु दु, भाषायागु सरसता पिज्वयाच्वंगु दु तथा अनुभूतियागु प्रवाह न्ह्यानाच्वंगु दु धैगु जिमिगु धापू दु।

खँ थुलिजक नं मखु, थुकी भिन्स्वंगूगु शताब्दीस झी ज:ला ख:ला दे चीनयागु युआन राज्य वंशकालीन इतिहास व संस्कृतियागु लिवंसाय् नेपा: व चीनया दथ्वी चुलिजाया ब्वह्लनाच्वंगु क्वातुसे च्वंगु कुलि नं दु। थुकी बौध्द धर्म दर्शनं खयेकावं वयाच्वंगु बोधिज्ञानया ज: दु तथा नेपा:या चैत्य निर्माण वास्तुकला शैली व पध्दति ब्वलह्ना: च्वापुगु पुला: व्यापक जुजुंवंगु जीवित इतिहास नं दु।

थ्व सफूया च्वमि भाजु सत्यमोहन जोशीजु कलाकार अरनिकोया विषयलय् गुगु अध्ययन अन्वेषण याना: थ्व महाकाव्य सिर्जना यानादिल, झीगु राष्ट्रया लागिहे थ्व छगू त:धंगु उपलब्धि सिध्द जूगु दु। जोशीजु थ्व सफू प्रकाशनार्थ जिमित ल:ल्हाना बियादीगुली, जिमिसं बयक:यात 'सुभाय्' देछाना च्वना। थथेहे मेमेपिं च्वमि भाजु मयेजुपिसं नं जिमित: च्वन्ह्याना च्वंगु सफूत प्रकाशनार्थ बियादी धैगु मनंतुना।

ने. सं. ११०४ (वि. सं. २०४०) — नेपाल भाषा परिषद्

श्रीपञ्चमी

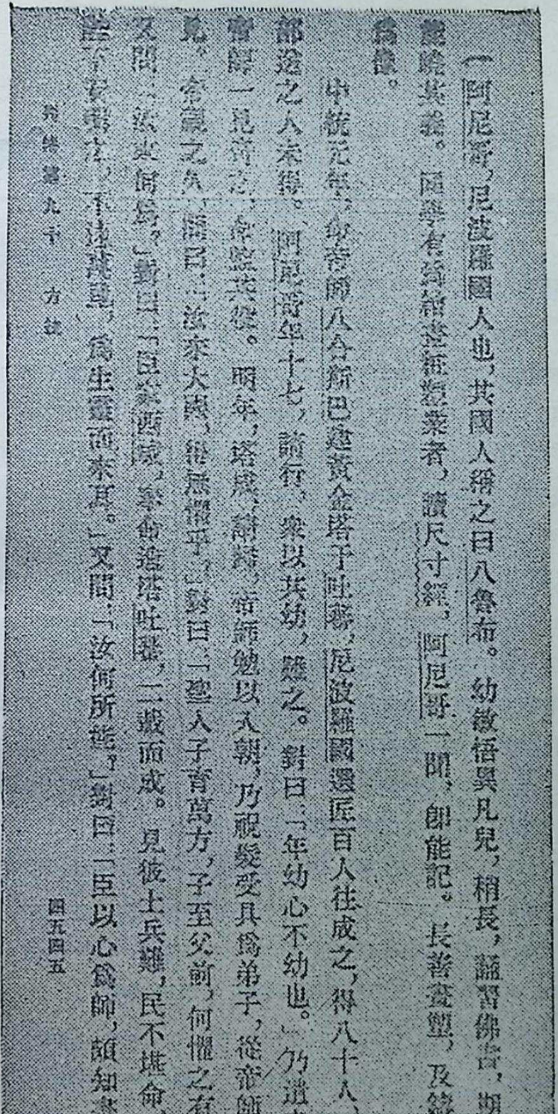

阿尼哥，尼波羅國人也，其國人稱之曰八魯布。幼敏悟異凡兒，稍長，誦習佛書，期年
能曉其義。同學有為繪畫妝塑業者，讀尺寸經，阿尼哥一聞，即能記。長善畫塑，及鑄金
為像。

中統元年，命帝師八合斯巴建黃金塔于吐蕃，尼波羅國選匠百人往成之，得八十人，求
部送之人未得。阿尼哥年十七，請行，衆以其幼，難之。對曰：「年幼心不幼也。」乃遣之。
帝師一見奇之，命監其役。明年，塔成，請歸，帝師勉以入朝，乃祝髮受具為弟子，從帝師入
見。帝視之久，問曰：「汝來大國，得無懼乎？」對曰：「聖人子育萬方，子至父前，何懼之有。」
又問：「汝來何為？」對曰：「臣家西域，奉命造塔吐蕃，二載而成。見彼土兵難，民不堪命，願
陛下安輯之，不遠萬里，為生靈而來耳。」又問：「汝何所能？」對曰：「臣以心為師，頗知畫塑

列傳第九十　方技　四五四五

चीनया युआन राज्यवंशया इतिहास खण्ड २०३ यागु
प्रतिलिपि (छगू अंशजक)
थुकी अरनिकोयागु जीवनी व कृति उल्लेख यानातःगु जुल ।

(हीकाः)

आनिको (अरनिको) निपोलो (नेपाल) धयागु देशयाह्म मनू खः। व देशयापिं मनूतय्सं वयात 'पालुपु' धकाः नां छुनातःगु नं जुल।

मचाबलय् हे वयागु बुद्धि मेमेपिं मचातय्गु बुद्धि स्वयाः आपालं अप्पो खनेदुगु जुल। मचा तःधिकः जुसेंलि, वं बौद्ध धर्मया सफू ब्वन। वं उकियागु अर्थ नं सीका थ्वीकाकाल। वया पासापिंमध्ये गुलिसिनं चित्रकला, गुलिसिनं मूर्तिकला सयेकूगु, सीकूगु जुल। मूर्ति दयेकेगु नाप, तौल एकाई सम्बन्धी बौद्धग्रन्थ ब्वंबलय् छक्वः न्यनेमात्रंहे नुगलय् वयेकातयेगु शक्ति आनिकोयाके दुगु जुयाच्वन। तःधिकः जुसेंलि, चित्र व मूर्ति दयेकेगुली व निपुण जुल। वं धातु मूर्ति थनेगु ज्या नं यायेफुगु जुल।

युआन राज्यवंशया सम्राट् होपिलीं थःगु शासनया ह्लापांगु दँय् (सम्राट् कुबलाइखानं राज्यारोहण याःगु ह्लापांगु दँ- सन् १२६०) राजगुरु पाहसपायात थूफान (तिब्बत)य् लुँयागु चैत्य (चीभाः) छगः दयेकेगु आदेश बिल। निपोलो देशं व चैत्य दयेकेत १०० ह्म कालिगड ल्ययेगु ज्या याःगु जुल। अथे नं ८० ह्म जक वने धाःपिं जुल। इपिं ८० ह्म कालिगडतय्त नेतृत्व याइह्म नायो धाःमा लुइके मफुत। आनिको भिन्न्हय्दँ दुह्म जुल। वं जि नायः जुया वनेदःसा ज्यू धाल। मेपिसं व नकतिनिया ल्याय्ह्मचातिनि धकाः चुकूतल। तर वं लिसः बिलकि- 'जिगु उमेर कम जूसां, जिगु मन क्यातु मजू।' अले वयात व्छयाहःगु जुल। सम्राट्या गुरुं वयात खनेवं अजू चायेकल, अले वयात लुँयागु चैत्य दयेकेगु आदेश बिल।

निगूगु दँय् (सन् १२६१) व लुँयागु चैत्य दयेके सिधयेकल। आनिकोनं 'जि थःगुहे देशय् ल्याहांवने' धकाः अनुरोध यात। तर सम्राट् (चीनया बादशाह कुबलाइखान) या गुरुं वयात सम्राट्याथाय् नापं ब्वना यंकेगु धकाः सँ खाकाः शिष्यमचा यात। अले थः नापंतुं सम्राट् (चीनया बादशाह कुबलाइखान) याथाय् ब्वनाहल।"

कथंहंक न्ह्याना वनीगु.....................

Arnico's architectural legacy

"Seven centuries ago, a 17 year-old Nepalese artisan named Arnico climbed over the Himalayas, crossed the Yellow River and came to Beijing, then called Dadu (Great Capital). He went to work for the Yuan Dynasty (1271-1368) court and died in China.

To-day's Beijing would be unrecognizeable to Arnico; but he would see at least one familiar sight—the White Dagoba he designed in the city's western district. One of the oldest standing structures in the city, it remains a striking feature of Beijing's skyline despite 700 years of erosion by wind and rain.

Yuan Dynasty records describe Arnico as an accomplished architect, painter, sculptor and mechanical engineer. He is among the few foreigners whose biography can be found in Chinese imperial history books. The White Dagoba was built under his supervision from 1271 to 1279. Renovated in 1980, it is now open to tourists."

— Hai Lan

CHINA DAILY,
Saturday, October 3, 1981

(हौका:)

अरनिकोनं त्व:ताथकूगु वास्तुकलाया सम्पति

"न्ह्यस: दँ न्ह्य: भिन्ह्यदँ दुह्म अरनिको नां जुयाच्वंह्म नेपा:देया छह्म कालिगड हिमालय पहाड गया: अनंलि ह्मासुल: खुसि पारयाना: उयाय् 'तातू' (त:त्वंगु राजधानी) नां जुयाच्वंगु पेकिंगस थ्यंक:व:गु जुल। वं युआन राज्यवंश (सन् १२७१–१३६८) या लाय्कूया निर्मित सेवाया:गु जुल। अले व चीन देशय्हे मन्त।

खतु- थौंयागु पेकिंग अरनिकोया निर्मित ह्मसस्यूगु थाय्थें जुइफु। अथेनं वं छु मखुसां छगू थह्मं ह्मस्यूगु 'श्वेतचैत्य' धा:सा बांलाक खंकी। थ्व चैत्य वं पेकिंगया योतापाखेच्वंगु जिल्लाय् नक्सा याना: दयेकूगु ख:। थ्व चैत्य पेकिंग शहरस आ:तक ल्यनाच्वंगु छगू दक्वसिबय् पुलांगु वास्तुकलाया संरचना ख:। न्ह्यस: दँयागु त्व:फसं व लखं ज्ययेका यंकाच्वंसां, पेकिंगया कुलांया अतिकं बांला:गु आकृति जुया: च्वन्ह्यानाच्वंगु जुल।

युआन राज्यवंशया वंशावलीस दुथ्याकात:गु खँ कथं अरनिकोयात छह्म तसकं निपुणह्म वास्तुकलाविद्, चित्रकार, मूर्तिकार व यान्त्रिक अभियन्ता धका: वर्णन यानात:गु दु। चिनिया राजकीय इतिहासया सफूस आपलं ह्मोजकहे विदेशीतय्गु जीवन दुथ्याकात:गु खनेदु। अले उकीमध्ये छह्म नेपा:मि अरनिको ख:। थ्व श्वेतचैत्य सन् १२७१ निसें १२७९ तकया दुने वयागुहे रेखदेखय् दयेकूगु ख:। थ्व चैत्य ह्लोनेगु ज्या सन् १९८० स जूगु ख:। आ: थौंकन्ह्य् थ्व चैत्य पिनेंचाह्यूवइपिन्त नं चायेका वी धुंकूगु जुल।"

चाइना देली (ह्नि पौ) **– हाइ लान**

शनिबा, अक्टोबर ३, १९८१

China's largest dagoba open to tourists

"The White Dagoba at the Miaoying Budhist Monastery in Beijing, the largest of its kind in China, has been renovated and began to be open to tourists to-day along with a display of many newly-discovered relics.

The dagoba is situated inside the Fuchengmen gate in the western section of the city. Pure white with a golden canopy, it is a twin of a dagoba on the inlet in downtown Beihai Park (Winter Palace). It was built in 1271 during the Yuan dynasty, one of the major projects undertaken by emperor Kublai Khan. The dagoba was designed by Nepalese architect Anika. The project took eight years to finish.

The Miaoying Monastery, or temple of divine retribution, was built in 1457, during the Ming dynasty. Its predecessor, the temple "Da Sheng Wan An" (temple of the emperor's longevity and safety), was erected in 1279 but destroyed by fire later.

The dagoba stands 50·9 metres at the rear of the temple. Its base is over 30metres in circumference. The upper part of the structure is like the tip of an auger with 13 rings topped by a round engraved copper plate, the edge of which is hung with 36 copper bells. A small bronze pagoda sits on the copper plate.

"The White Dagoba is a symbol of national unity," said Wu Menglin, a young archeologist who worked on the restoration project.

"It is also a symbol of friendship between the Chinese and Nepalese people," he said."

Beijing — Xinhua News Agency
Wednesday July 2, 1980 News Bulletin

(ह्रोकाः)

चीन देशयागु दक्कसिबय् तग्वःगु चैत्य दुगु बौद्ध महाविहार पिनें चाःह्यूबइपिनिगु निम्ति चायेका बिल

"पेकिंगस च्वंगु म्याउर्यिग बौध्द महाविहारय् च्वंगु चीनया दक्व चैत्यमध्ये दक्वसिबय् तग्वःगु 'श्वेतचैत्य' ल्होनेगु ज्या सिधयेकाः थौं थ्व चैत्य पिनें चाःह्यूवइपिनिगु निम्ति चायेकाबिल। अन आः आपलं न्हू लुइकूगु बौध्द कलाकृति नं च्वयातःगु दु।

थ्व 'श्वेतचैत्य' पेकिंग शहरया योता लागापाखे फूछङ्मन ध्वाखां दुनेच्वंगु थासय् विद्यमान जुयाच्वंगु दु। लुँयागु छत्रसहित तुयूवर्णगु थ्व चैत्य शहरया व्यापार केन्द्र पैहाई पार्क (चिकुलाया लाय्कू) स पुखूया द्वम्वोचाय्च्वंगु चैत्य (सन्-१६५१ स दयेकूगु थ्वयागु जाः ३५·९ खः) या हे जोलाः। थ्व 'श्वेतचैत्य युआन राज्यवंशया इलय् सन् १२७१ स बादशाह कुबलाइखानं छगू तःवंगु ग्वसाः कथं दयेकेब्यूगु खः। थ्व 'श्वेत चैत्य' वास्तुकलाविद् नेपाःमि आनिकं (अरनिको) नक्सा यानाः थंगु खः। थ्व ग्वसाः ज्या सिधयेकेत च्यादँ बिकल।

म्याउर्यिग बौध्द महाविहार (दैवी प्रतिकारया द्योछें) मिंग राज्यवंशया ईपाखे सन् १४५७ स दयेकूगु खः। थ्वयां ह्लापायागु 'ता संग् वान् आन्' (सम्राट्या दीर्घायु व सुरक्षाया द्योछें) जक सन् १२७९ स दयेकूगु खः, लिपा थ्व मि नयाःलि स्यंगु जुल।

द्योछें लिउने दयेकातःगु थ्व 'श्वेतचैत्य'या जाः ५०·९ मिटर दु। थ्वयागु क्वय्यागु भागया परिधि ३० मिटरं नं अप्वः दु। च्वय्पाखे दयेकातःगु भागजक ग्वःलानाः च्वक लूगु बुट्टा कियातःगु सिज पाता दुगु भिंस्वचाः बरमाया च्वकाचाथें लसीवयाच्वंगु दु। थुकी सिथय् छचाःखेलं स्वीखुगः सिजःगं खायातःगु दु। हानं सिजःपाताया द्योनेसं ढलौतयागु बःचाग्वःगु चैत्य छगः नं दु।

थ्व 'श्वेतचैत्य' ल्होनेगु ज्याःय् ज्या यानादीम्ह छम्ह ल्याय्म्हम्ह पुरातत्त्वविद् ऊ मंग लिनयागु धापूकथं "थ्व श्वेतचैत्य राष्ट्रिय छधी छपांय्या चि खः"। "थ्व श्वेतचैत्य चिनिया व नेपाःमितय्गु दथुइ ब्वलहना च्वंगु कुलिया चि नं खः।"

पेकिंग

बुधबाः, जुलाई २, १९८०

– सिन्ह्वा संवाद समिति
न्यूज बुलेटिन

धलख

○ वन्दना

○ न्ह्यखँ

लू १. तातूया लाय्कुली – १

लू २. दन्तधातु दर्शन – ६

लू ३. श्वेतचैत्य दयेकेगु ग्वसाः – १६

लू ४. युद्धभूमिया सः – २३

लू ५. न्ह्रूदँया भिंतुना – ३२

लू ६. तःजाः पःखाः स्वःवंबलय् – ४२

लू ७. श्वेतचैत्ययागु नी स्वनेगु – ४६

लू ८. प्रज्ञा परिचर्चा – ५७

लू ९. पञ्चस्कन्ध खंकेगु – ६६

लू १०. स्वभाव शून्य ह्मसीकेगु – ७४

लू ११. लाय्कुली योह्म लानिया च्यूताः – ८३

लू १२. अरनिकोया इहिपाः – ९५

लू १३. श्वेतचैत्यया खः फयंबलय् – १०१

लू १४. महाचीनय् बौद्ध धर्म दुहांवयेधुंकाः – १११

लू १५. श्वेतचैत्य स्वःवःपिनिगु धापू – ११६

लू १६. श्वेतचैत्ययागु पनिष्ठा व धर्म देशना – १२१

○ ध्वचाः खँ १२८

○ खँग्वःया अर्थ व स्वापू १३३

थुकी दुने दुथ्याःगु प्रमुख पात्रत

१. अरनिको	–	नेपाःयाम्ह वास्तुकलाविद्, कलाकार । चिनियाँ भाषास 'आनिक' धाइगु ।
२. हुपिले (होपिलि)	–	युआन वंशया सम्राट् । मेगु नां शचु; कुबलाइ खान ।
३. पाहसपा	–	तिब्बतया लामा गुरु । सम्राट् हुपिलेया धर्मगुरु (राजगुरु) । अरनिकोयात तातू (वर्तमान पेकिङ्ग) ब्वना यंकूम्ह ।
४. मार्कोपोलो	–	इटाली देया निवासी । अरनिकोनं चीनया तातू महानगरस श्वेतचैत्य दयेका च्वंबलय् सम्राट् हुपिलेया लाय्कुली वःम्ह यात्री ।
५. म्याउयेन	–	सम्राट् हुपिलेया म्ह्याय्मय्जु ।
६. ल्यू युआन	–	अरनिकोया शिष्यमचा
७. चङ्ग चू फू	–	युआन वंशया छम्ह नांदंम्ह च्वमि । अरनिकोया कीर्ति स्तम्भसच्वंगु अभिलेख पिकाम्ह । "स्यूए लौ ची" ग्रन्थ (अरनिकोयागु जीवनी व कृति संकलित यानातःगु सफू) या च्वमि ।
८. चाङ्ग मङ्ग फु	–	युआन वंशया छम्ह नांजाःम्ह चित्रकार
९. को सौ चिङ्ग	–	युआन वंशया छम्ह नांजाःम्ह विज्ञानविद्, गणितज्ञ ।
१०. चाङ्ग सङ्ग लाई	–	महात्मा लाओ चें पिकाःगु ताओ धर्मया अनुयायी । युआन वंशकालया ताओ धर्मया धर्माधिकार ।
विशेष मेमेगु	–	'खँग्वःया अर्थ व स्वापू' स दुथ्यानाच्वंगु दु ।
थाय्	–	महाचीन देया राजधानी तातू (वर्तमान पेकिङ्ग)

बुद्ध, धर्म व संघयात
दुनुगलंनिसें
वन्दना !

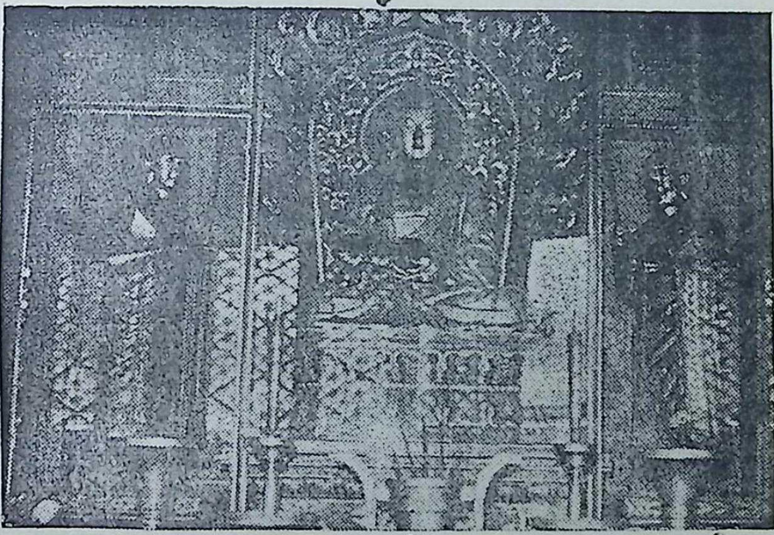

अरनिकोनं दयेकातःगु

श्वेत चैत्यया "ता सन् सौ वान् श्रान् श" (थौंकन्हेयागु नां म्याउर्यिग श)

बौद्ध महाविहारस स्थापना यानातःह्म

शाक्यमुनि बुद्ध

जःखःचवंपि – आनन्द व काश्यप

न्ह्यःवँ

गुलि नं थन लोकय् मनूत वल, वयावंच्वन
छन्हु ह्लापा छन्हु लिपा वःपिं वयावं च्वंपिं सकलें ईपिं ।
अले सःपिं, मसःपिं, दुपिं, मदुपिं न्ह्याह्मसे जूसां
मिखा तिसिना तुति ब्वलंका वने मानिपिं ।

अथे नं गुलि मनूतय्गु कृति व कीर्ति
ल्यनाच्वं खनि थन युग युगतक नगुथें ।
थ्वहे लिधंसाय् नेपाःदेयाह्म छह्म राष्ट्रिय विभूति
कलाकार अरनिकोयागु कृति व कीर्तियात
थौंतक नं जनगणतन्त्र चीनया राजधानी
पेकिङ्ग महानगरस फूच्छमनया मूलँ लिकसं
म्याउयिंगस महाविहारया दुनेनतुं फुसे
भूत, वर्तमान व भविष्यया स्वापू जुयाः
धर्मधातु स्वयम्भू प्रभाश्वर तथता स्वरूपगु
चिन्तामणि, कल्पवृक्ष, भद्रकलश समानगु
श्वेतचैत्यं ग्वःफय्हे वःसां, सदां तिमिला जः जुया
ब्वलह्वंकाच्वंगु जुल ह्लियाह्लिथं, इतिहास साक्षितयाः !

अले थ्वहे श्वेतचैत्य थौंतक नं नेपाः व चीनया दथुइ
संस्कृतिया स्वापू व कुलिया चिं नं जुयाच्वंगु जुल ।
थौं ज्याथ जुइधुंकूगु जिगु थ्व च्वसां
वहे कलाकार अरनिकोयात म्हसीके भाःपाः
उखे थुखे सुलाच्वंगु, वानाच्वंगु खँ फुक मुंकाः
वंहे दयेकूगु श्वेतचैत्ययागु जातः थ्व प्वःगु जुल ।

लू–१

महाचीनया न्हूगु राजधानी
महानतां जायाच्वंगु 'तातू' महानगरस
मध्य शरद् ऋतुया पुन्हिया तिमिला
जहाँ थिनाच्वन सिचुक, यइपुक, न्यंक !
छेँखापतिं उखेथुखे क्यबय् व गमलाय्
ग्वंगः चुलि व गोदावरि स्वांफ्वः धयागु
हिसि भय् भय् बीक ह्वयाच्वन !
उखे सिरिसिरि वयाच्वंगु फसय्
लँ सिथय् खुसि सिथय् झ्वःलाक दनाच्वंपिं
तिमिमात नं न्याकुं कयाः प्याखं ल्हुयाच्वन !

परम्पराकथं वयाच्वंगु थितिरीतिकथं
थःथःगु चुकय् थःथःगु लाय्ब्वय्
फयांफक्व छाय्पाः यानाच्वंपिं थ्वःचा थ्वःचा मनूत
"चुङ्ग छिउ चे" नखः लय्लय् तातां हनाच्वन ।
पासि बःसि, कोँचापासि, फिफसि,
कय्गू, सिम्पू, मुस्या, भुति
तिमिला लसिवःगु 'यूयेपिङ्ग' चाकुमधि
फयांफक्व छाय्पा यानाः सकसिनं नं
मय्जु छाङ्अयात श्रद्धाभावं छायाच्वन !
थनातःगु धूँ धुपाँय्या सुगन्ध धइगु
ह्वाला ह्वाला नस्वानाः पिज्वयाच्वन !

बांबांलाःगु वसः पुनाजूंपिं मचात नं
लय्लय् तातां, स्ये हाहां चाकलिपाञ् ह्यिताच्वन !
अले अन धइगु गुलिसिनं ततसलं
"ए मचात ! चाकुमधि काः वा" धकाः सःताच्वन !
बुढाबुढितय्सं जक अय्लाखं काःगु सलं सःताच्वन –
"ए मचात, अमृतया अन्ति ब्यकुंचयानाः
तिमिलास थाहाँ वंह्म मय्जु छाङ्अयागु
बाखं कने त्यल, न्यनेसा याकनं वा थन !"

युआन राज्यवंशया नी स्वंह्म सम्राट् हुपिले
लाय्कू दुने मलःया किपां छाय्पाः यानातःगु
ज्वारा ज्वारा थीगु राजगद्दीस च्वनाच्वन,
महारानीपिं व म्ह्याय् मय्जुपिं जःखः भुनाच्वन,
काय्पिं, किजापिं व थःथितिपिं नं अनसं मुनाच्वन,
अले अन 'चुङ्ग छिउ चे' नखःया लसतास
सकसिनं नं सम्राट्यात भिंतुना देछायाच्वन ।
हानं अन सभा मण्डपया क्वसं मुनाच्वंपिं
जनतातय्सं नं छ्प्वाः म्हुतुं भिंतुनाकथं
सम्राट्यागु जय जयकार यानावंच्वन ।

थुगुहे इलय् अन छह्म कोतवाल वयाः
स्वक्वः छ्यं क्वछुनाः विनम्रभावं सूचं बिल
"वाङ्ये, नेपाः देशं वःह्म मनू छह्म नापं ब्वनाः
पाहसपा गुरु थ्यंकः बिज्यानाच्वंगु दु ।"
सूचंजक न्यनेवं सम्राटं हथाय्मथाय् चायेकाः
न्ह्यःनेसं छखे फ्यतुनाच्वंह्म मन्त्रीयात अह्रेयात
"अय्सा लँ स्वःहुँ, गुरुयात याकनं ब्वना हकि"

मन्त्र 'हवस प्रभू' धाधां छ्यं क्वछुकल
अले निह्य मनू नापं ज्वनाः पलाः चवयेकाः लँस्वःवन ।
उथाय् अन सकसियां मनय् छगू न्हूगु उत्सुकता लुयावल,
गुलिसिनं ला तायेदयेकहे न्हाय्पनय् थथे खँ ह्लानाजुल
"नेपाःदेयाह्य व मनूयात पाहसपा गुरुं
भ्रीथाय् छाय्, छु यायेत ब्वना हःगु जुइ हला ?"
अले अन सकलें मनूत न्हूह्य मनूयागु ख्वाः स्वयेत
लुखापाखे स्वस्वं आय्बुइका च्वन ।

थुथाय्हे सम्राट्या म्ह्यायमय्जु म्याउयेनं
थः बौयाके न्यन "फुवांग, नेपाः धयागु गनच्वंगु ?
नेपाः देयाह्य व मनूयात भ्रीथाय् थन
पाहसपा गुरुं छाय् ब्वना हःगु जुइ हला ?"

मुसुक्क न्हिलाः सम्राटं म्ह्यायमय्जुयात धाल –
"थूफानं कोने नेपाःदे दु धाःगु न्यनागु दु,
शाक्यमुनियागु जन्मभूमि लुम्बिनी धाःगु नं
अनहे दु धाःगु न्यना तयागु दु ।
आः व नेपाःदेयाह्य मनूयात पाहसपा गुरुं
छाय् नापं ब्वना हःगु खः
व जक जिंहे नं मस्यूनि ।"
पाहसपा गुरु थ्यंकः वय्वं, सम्राट्यात अभिवादन यात,
नापं वःह्य मनुखं नं सम्राट्यात अभिवादन यात ।
उथाय् अन सकलया मिखा जुनाच्वन
नेपाःदेशं वःह्य धाःह्य ल्याय्ह्मचाह्य मनूयाके ।

सम्राटं थः गुरुयात जःपाखे आसनय् फ्यतुकल ।
नापं ब्वनाहःह्य मनूयात पाहसपां थः लिकतुं 'फ्यतु' धाल ।

अले अन 'ह्मं फु मफु' धइगु खँ जुइ धुंकाः
पाहसपा गुरुं उजं दयेकल न्हूह्म मनूयात व्यनाः
"कोवांग्, बिनति याये छत्वाःचा खँ न्यना बिज्याहुँ
छलपोलयागु कृपां ह्लासाय् लुँयागु चैत्य
दयेकेगु ज्या सम्पूर्ण जुल, साप बांलात।
कलाकारया नायो जुयाः लुधंक ज्या याःह्म
थ्व हे ल्याय्ह्मह्म नेपाःमि भाजु आनिक खः
थ्वयागु ह्लाहायागु ज्या सापहे बांलाः, सापहे ज्वः,
थुजोह्म प्रतिभाशालीह्म कलाकार
लाखय् छह्म लुइकेतनं थाकुइ ताया
अले थ्व भाजुं 'जिनं छकः दे चाःहिले' धाःगुलिं
नापं थन ब्वना हया, शिष्यमचाथें, पासाथें यानाः।"

नेपाःदेशं वःह्म व नेपाःमियात मिखाहे लिमकासे स्वयाः,
वयागु ज्यायात कयाः प्रशंसा याःगु खँ न्यनाः
सकलें मनूत अजुगति चायेकाच्वन।
अरनिको धाःसा थःगु प्रशंसा न्यनेमालाः
सिसाबुसा सःगु सिमाथें मछालाः क्वछुनाच्वन।

सम्राट्या म्हायमय्जु स्याउथेनं धाःसा
मचायेक मतिनाया मिखां अरनिकोयात स्वयाच्वन।
अन भारादारतसें धाःसा मती खँ लुइकाच्वन
"पाहसपां उजं दयेकूगु खँ धात्थें खइला थें हला ?"

अले अन सम्राटंहे ह्लापां न्ह्यसः पिज्वयेकाः न्यन—
" नेपाःमि भाजु आनिक, ह्लासायागु ज्या सिधयेवं
थःगु देशय्हे ल्याहां मवंसे

थुखे वयागुया छुं विशेष हेतु नं दु ला कि ?"
अरनिकोनं पाहसपा गुरुयागु ख्वाः छकः पुलुक्क स्वत।
पाहसपां इशारा बिल "ग्यायेमते, मनया खँ प्वंकि छं॥"
अले सासः थकाकां अरनिकोनं न्ववात–
"सम्राट्, जि थन वयागुया निगू हेतु दु
छगू हेतु खः थन महाचीन देशय्
भगवान् शाक्यमुनियागु दन्तधातु दु धाल
व दन्तधातु छक्वः दर्शन यायेगु जिगु तःधंगु इच्छा,
मेगु हेतु खः थन हे महाचीने पञ्चशीर्ष पर्वतस
नेपाः गाः बिज्याःह्म महामञ्जुश्रीयागु महाविहार दु धाल
व तीर्थभूमि जुयाच्वंगु महाविहार
छक्वः दर्शन यायेगु नं जिगु तःधंगु अभिलाषा"।
अले अन अरनिकोयागु मनया खँ सीकाः थुइकाः
सकलें मनूत थिंथिं ख्वाः स्वयाः अजुगति चायेकाच्वन।
छह्म बुढाह्म भारादारं ला थथे नं धाल–

"खः, जिं नं दर्शन याना वये धुनागु दु
शाक्यमुनियागु व दर्शनीय जुयाच्वंगु दन्तधातुयागु !
पाताचुया महाविहारे, चयाकुंलाःगु छगः देगलय्
लोहंयागु छगः थलय् सुरक्षित यानाः ब्वयातःगु दु।"
हानं मेह्म छह्म बुढाह्म पण्डितं नं खँ लुमंका न्ववात–
"पञ्चशीर्ष पर्वत धाःगुला सान्सीया उथाइसान धागुथें
अनयाह्म महामञ्जुश्री बोधिसत्व नेपाः बिज्यात धाःगुजा
जिं नं मचाबलय्‌हे न्यना तयागु खः
आः थ्व खँ वास्तवय् सत्यगुहे जुयाच्वन खंनिका।"

अले अन सम्राटं थः गुरुनाप खँ ल्हानाच्वन
उखे म्याउयेनं धाःसा न्हू ख्वाःह्म अरनिकोयात
मिखाहे लिमकासे तुंक स्वयावंच्वन।
अरनिको धाःसा गम्भीर पहलं
सम्राटं छु लिसः बी थें धका:
मती खँ वात्तुवाय्काच्वन।

संम्राटं अले अन उजं दयेकल–
"अय्सा नेपाःमि भाजु आनिक
च्वापुगुँ भोमोलोङ्मोहे पुलाः
छ थुखे वयेहे धुंकल धासेंलि
जिमिथाय् थन देशय्हे च्वँरे मज्यूला ?
छं मनंतुना याना वःगु अभिलाषा नं पूर्ण जुइ।"

सम्राट्यागु थुलि खँजक ल्हाय्पनय् थ्वय्वं
अरनिकोनं गम्भीरभावं बिचाः यात,
सम्राट्यात छु धायेगु, वं लिसः लुइके मफुत
वं नेपाःदे जक भलभल लुमंकल।

थुथाय्हे अनायास मय्जु म्याउयेनं थः अबुजुयाके न्यन
"फुवांग, भीगुदेशं नेपाः दे धइगु गुलि तापाः थें ?"
थुलि धयाः वं हानं अरनिकोयागु हिनाअंगू दुगु ल्हाहा
मिखाहे लिमकासें स्वयाच्वन।

उखे सम्राटं बूढाह्म काजीयात
म्याउयेनं याःगु न्ह्यसःया लिसः ब्यु छं धकाः संकेत यात।
अले व बुढाह्म काजि पगरिइ छ्वव: उसिउसि यानाः
मिखा तिसिनाः बिचाःयात, अले बिनतियात

"नेपाःदे धइगु थनं यिता व योता स्वयाच्वंगु दु
अले व दे थनं झिदो ली तापाः"
न्ह्यासःया लिसः वय्‌वं स्याउयेनं
नेपाःदे धइगु गथे च्वंथें धकाः
थःगु बिचाः भुतुमलिथें ब्वयेकाच्वन।"

लिपा अन सम्राटं अरनिकोयात ह्यानं धाल–
"नेपाःमि भाजु, जिगु खँय् छं बाँलाक बिचाः यानाः
कह्नय् कंसजक लिसः ब्यूसां ज्यू पक्का यानाः।
बरु आः थथेंयात जि छन्त
पुलांगु मूर्ति ल्ह्वनेगु ज्या छगू बीगु बिचाः याना।"

थुलि धयाः सम्राटं न्ह्याःनेसं जवय्‌च्वंह्म मन्त्रियात धाल–
"सुङ् सम्राटं देछाकथं वांगचिया ह्लाहाती बियाहःगु
व मूर्ति छकः थ्व नेपाःमि भाजुयात क्यने हिं सा।"
अले अन 'हवस प्रभू' धाधां मन्त्रि दना वनाः
सिथय् छखे च्वनाच्वंह्म थकःमि नायःयात आदेश बिल।
उखे सम्राटं पाहसपानाप ह्लाय्‌पं लिक
'शाक्यमुनि' नां काकां धर्मचर्याया खँ न्यनाच्वन।

लिपा अन त्वःधुलाः स्यनाच्वंगु मूर्ति
न्ह्याःनेसं थ्यंके हयेवं
सम्राटं अरनिकोयात लिक सःताः धाल–
"नेपाःमि भाजु, जितः साप बांलागु मूर्ति थ्व हे का
अथे नं छुयाये, कुतुं वना तःथाय्‌मछि स्यनाच्वंगु दु।
छं थ्व मूर्ति बांलाक ह्लोनाः दयेके फत धाःसा
छंगु ह्लाहायागु सीप थुकिं हे स्वयेगु जुइ।"

अरनिकोनं व स्यनाच्वंगु मूर्तियात प्यखॅं पूर्वक स्वत,
अले वं मनंमनं विश्वकर्मायात किसलि छगः तं पयात ।
लिपा अन सम्राटं वयाके न्यन–
"का, थ्व मूर्ति छं ह्लोनाः दयेकेगु कबूल याये फुला ?

अरनिकोनं सासः यक्याः लिसः बिल
"खनु थ्व मूर्तिस लिसंतयेगु जक मखु
कतां कीमाःगु मिहिनगु ज्या नं आपालं दु खनि,
अयेसां छुं थाकुइयें ला मच्वं, जि ह्लोना बीगु जुल ।"
सम्राटं हानं लिसाःक्याः वयाके न्यन– "पक्का खः ला ?"
अरनिकोनं स्वातुक्क लिसः बिल "नेपाः देया कायमचा खः जि,
कबूल याये धुनागु ज्याखँय् पाके छता मखु ।"

सम्राट् हृपिले अतिकं खुसि जुल,
मेमेपिं थाःसा कुक्क अनुगति चायाच्वन ।
छायधाःसांनि व त्वःधूगु स्यंगु मूर्ति ह्लोनेगु दयेकेगु
सुनानं साहस याये मफ्याः त्वःताःगु जुयाच्वन,
हानं उकी मुलुं मुयाः वास्तः यायेगु
चंच्यूंया चि नं दुगु जुयाच्वन ।

*

लू–२

धिकेग्वाराथें जुइक चिकु वसः पुनाः
थःत ब्यूह्म पोंगाचा गयाः अरनिको
पाहसपां गयावंह्म पोंगाचा ल्यू ल्यू वनाच्वन।

लँय् येतापाखें तच्चोकं ख्वाउँ फय् वयाच्वन,
लँय् सिथय् उखे थुखे खने दयाच्वंगु पुखू व धःचात धेंगु
छधी–छपाँय् खोप जुयाः ख्वयाच्वन,
सिमात धइगु फुक नांगापचिथें जुयाच्वन।
लँय् मनूतनं उस्त जू मदु,
अले छथाय् गामय् थ्यनेवं
च्वापु मुनाः भकुंग्वारा दयेकाः ह्मिताच्वंपिं
मचात छथ्वः खनेदत।
अले थनहे पाहसपां अरनिकोयात उजं दयेकल–
"आनिक भाजु, थौंयात भी थनहे बासं च्वने,
कह्नय् सुथह्नापां दनाः पाताचु थ्यंकः वने, मज्यूला ?"
अले अरनिकोनं 'ज्यू, गुरु' छःपिनि स्वयाः का जक धायेवं
हानं योतापाखे क्यनाः पाहसपां उजं दयेकल –
"हूँ, खंला, गुँया दत्थुइ तस्वानाच्वंगु "साउसिन" देगः
शाक्यमुनियागु दन्तधातु सुरक्षित यानातःगु
देगः वहे का।"
अरनिकोनं देगःया गजू च्वका खनेवं,

निपा ह्लाहा बिनति याना,
"नमोरत्नत्रयाय" धाधां छत्वाःचा धारणी अनसं ब्वन,
अले पाहसपायाके न्यन –"गुरु, थनया देगःया शैली
कुँकुँ लुइकातःगु, तँतँ लूगु, योसिथें त्याकं थहां वनाच्वंगुका हला ?"
पाहसपां मुसुक्क ह्निलाः लिसः बिल–
"आनिक भाजु, छं न्ह्यागुं खँय् नं गाकं बिचाः याये बल्लाः।"
लिपा अन लिउनेयागु तुति र्तिति न्हुकाः
पोंगाचात हिहिलनाः हासेंलि
पाहसपां व अरनिकोनं पाःलाक लिफः छु स्वत
"पोंगाचियागु ह्निपँ पुयाः बिस्युं वोंपि मचात
थुन्नां चुइक ब्वाँय् ब्वाँय् वनाच्वंगु खन।"

गामय्च्वंह्म छह्म बुढिचियागु छेँय् बासं च्वनाः
नयेनी याये धुंकाः द्योंपि पाहसपा व अरनिको
कूँ थनातःगु खाङ्गय् ग्वतुला स्याक्क न्ह्यो वयेकाच्वन।
याकःमि बुढिचिया जक न्ह्यो वयेके मफयाः
च्या प्वः छप्वः न्ह्योने तयाः ब्वालः दायेकाच्वन।
लिपा पिने सिमाक्वसं कीले चिनातःपिं पोंगाचात
तसकं च्वापुं दायाः हिहिलनाः हाला हसेंलि
अरनिको वाथाक्क दन न्ह्यलं चायेकाः
अले वं लुखा खापा जक छु चायेके त्यन
बुढिचा थःगुहे पहलं हाल "पिने हानं च्वापु गाःगु का,
खापा चायेके मते छं।"
अरनिकोया मन सच्वन,
वं धकिं उलाः झ्या ह्वःचां थयेक छु स्वत
सियूपिं पोंगाचात ला तुयूपिं जुयाच्वंगु खन,

वथा मन धयागु कयकयच्यात ।
अथे नं यायेगु छु ? बाचा फःपुलं नं वं न्ह्यो वयेके फुगु मखु
वं मनस अनेक कल्पना जक लुइकाच्वन
"थनहे थथे च्वापुगाः, पञ्चशीर्ष पर्वत ला
थनंनं गाकं तापाक थँने पाखे धःगु
अन भ्रन् गथेच्वंक जक च्वापु गाःगु जुइथें ।
थुगुसी पाहसपा गुरु अन ब्वना यंकीनं ख्वाः सवो ।"
अले हानं वं लाय्कुली बैठकय् थम्हं स्वये धुनागु
सिंहया ह्यसच्वंगु पलिस्वांया आसनस
धर्मचक्र प्रवर्तन मुद्रा ज्यानाच्वंह्य महामंजुश्रीयागु
रेशमं थानातःगु पौभा छक्वः भ्रलक लुमंकल ।

सुथ जुइवं पोंगाच्चातय्त चुँ दायेकाः नकल ।
थःपिनिनं क्वाःगु नयेनीयात ।
अले पोंगाचात गयाः
पाहसपा व अरनिको पाताचुया तँ गगं थाहांवन ।
लँय् अन चाह्लय् च्वापु गाःगुलि
न्ह्यःने दनाच्वंगु सिमात धैगु फुक
ओह पाँय् सयेका चवंपिथें ।
क्वय् तातू महानगरपाखे स्वानाच्वंगु तःधंगु ख्यः नं
ओह नायेका तःगु तःपुखूथें ।

अनंलि ताहाकःगु त्वाथः पवःचायेवं,
लिङ्क्वाङ् महाविहारया मू द्वाः जक थ्यनेवं
छथ्वः भिक्षुतसें लँस्वःवल ।
अन निखलःसिनं बौद्ध शासनया विनयकथं
तःक्वःमछि छ्यं क्वछुइकाः वन्दना यानाच्वन ।

लिपा थिथिं खँ जुइ धुंका, अन विहारय्
च्या त्वत्वं पाहसपां अरनिकोयागु परिचय बियाःलि
उजं दयेकल – "लय्ताः खँ न्यंके त्यना
थ्व भाजु आनिक नेपाःदेयाह्म
अले ह्लासाय् नायो जुयाः लुँया चैत्य दयेकूह्म भाजुनं
थ्वय्‌कःहे खः ।
श्री सम्राट् हुपिलें थ्वय्‌कः भाजुयात
पुलांगु मूर्ति छगू ह्लोंके ब्यूगु
न्हूगु मूर्तिं ध्वये मफयेक बांलाक ह्लोनाबिल ।
थ्व भाजुयागु ह्लाहाज्या खनाः सम्राट् तसकं लयेतायेकल
अनंलि सम्राटं थ्व भाजुयात
वास्तुकला निर्माण विभागया नायो यानाबिल ।"

थुलि खँ न्यनेवं छह्म बुढाह्म भिक्षुं न्वंवात –
"अहो थ्वला सापहे लय्ताः खँ न्यने दत,
नेपाःदेशय्‌नं साप ज्या सःपिं कलाकारत दु खनिंका ।"
खँ न्यन्यं मगाःथें चवंह्म मेह्म छह्म भिक्षुं धाःसा
हानं पाहसपायाके न्यन– "अले ...."
पाहसपां धयावं यंकल–
"थ्व भाजुयाके बौद्ध संस्कार आपालं दुगुजुल ।
नामसंगीति, प्रज्ञापारमिता हृदय सूत्र, पञ्चरक्षा
फुक लःथें कण्ठ वः थ्व भाजुयाके ।
थ्व भाजु थह्मं थूथें खँनं कने सः ।"
अले खँ लिसाकयाः न्यंह्म भिक्षुं न्वंवात–
"अय्‌सा थ्व भाजुनाप आपालं बिषयलय्
खँह्लाबह्ला याये दइगु जुल का ।"

थुथाय् अरनिकोनं विनम्र भावं क्वछुनाः धाल–
"भन्ते ! नन तत यानाःजक सयेका तयागु, पूर्वक सयेका तयागु
मखु।"
भिक्षुं सन्तोष भाव ब्यक्त यानाः धाल –
"अानिक भाजु, पूर्वके धयागु ला तस्कं थाकु
बोधिसत्वपिन्संहे नं पूर्वकेत चर्या यानावं च्वनेमाः धाई।"

लिपा अन महास्थविर जुइ धुंकूह्म भन्तेनं
अरनिकोयात चाउसिन देगःस ब्वना यंकल।
अले ल्वहँयागु छगः थल उलाः, उकी दुनेच्वंगु
सिंयागु द्यांचासच्वंगु शाक्यमुनि बुद्धयागु
दन्तधातु उलाः दर्शन जक छु याकल
अरनिकोनं अन दन्तधातुं दिब्यरश्मि
पिज्वयाच्वंगु खंकल।

वं ह्लाहा बिनति यात,
वं थःगु जीवनयात सार्थक जूगु भाःपाः तल,
वं 'नमोरत्न त्रयाय' धाधां धारणी ब्वन,
अले हानं वं अन मिखां क्वथीक जक छु स्वत
दन्तधातुया लिधंसा यानाः रञ्जना लिपिस च्वयातःगु
बौद्ध दर्शनया मू द्वाः चायेकेगु ताःचा खंकल–
"ये धर्मा हेतु प्रभवा हेतुस्तेषां तथागतोह्यवदत्
तेषां च यो निरोध एवंवादी महाश्रवणः।"
अले वं अनसं पलख समाधिस्थथें जुयाः
मिखा तिसिनाः मनं मनं अनुभव यात–
"थ्व फुक खनाच्वँक्व पदार्थ
हेतुपाखेंहे महाशून्यं उत्पत्ति जूगु खः

ब्वीगु, ज्याथ जुइगु व सीगु धैगु नं
हेतुं हे नं उत्पत्ति जुइगु खः।"

लिपा अन अरनिकोयागु मनयागु भाव थुइके धुंकाः
तधीह्म भन्तेनं कना बिज्यात–
"आनिक भाजु, शाक्यमुनि बुद्ध महापरिनिर्वाण जुया बिज्यासेंलि
वसपोलयागु निपु नयेवा "दन्तधातु" या रूपय् ल्यन,
छपु सिंहलद्वीपय् थ्यन, अले छपु थन महाचीनस थ्यंगु जुल।
थन गथे थ्यन धाइ– व खः थथे–
व दन्तधातु कुशीनगरं उदयनस हःगु जुल,
उदयनं गथे गथे जुयाः खोतान थ्यंगु जुल
अले खोतानं छांगआन थ्यंगु जुल,
लिपा छांगआनं
लियाउ राज्यवंशताके थन येनचिंग थ्यंगु जुल,
अले थ्वहे चाउसिन देगःस थथे
सुरक्षित जुयाः पूजित जुयाच्वंगु जुल,
उलसंनिसें थ्व थाय्यात 'फोया थ्व' नं धागु जुल।
बांलाक ल्याःखाना स्वःसा
थ्व देगलय् द्वःछिह्म बुद्धया मूर्ति थाना तःगु दु।"
अनंलि अरनिकोनं ध्यान चित्त याना
"ये धर्मा हेतु प्रभवा" धर्म सूत्र ब्वब्वं अन
चाउसिन देगः सच्छि व च्याःचाः उला जुल।

अरनिको छुं दिन विश्रामकथं
सानसान गुंया पाताचुया लिङ्ख्वाङ् महाविहारस
पाहसपानापतुं च्वनाच्वंगु जुल।
अले थन च्वच्वंहे वं

चिनिया शैलीया वास्तुकला पूवंक अध्ययन यात,
सःस्यूपिं भिक्षुपिनिगु संगत याना यक्व खँ थ्वीकल, सीकल।

छन्हू अन लाय्कूया महाँत वयाः
पाहसपा व अरनिकोयात सःतःवल।
पाहसपां दूरदर्शी मनं मती लुइकल –
"सम्राटं पक्का नं छुं तःधंगु ज्या खँ यायेत सःतके हःगु जुइफु"
उखे हानं महाँतेसं थथे नं धाल –
"मय्जु स्याउयेनं नं धयाहःगु दु
अनिक भाजुयात नापं ब्वना हकि धकाः।"
थुलिजक खँ न्यनेवं, पाहसपां अनायास खँ पिज्वयेकल
"ज्या छखे, खँ छखे जुइला कि छु हँ!"
अले खँ न्यंह्म अरनिकोया मन धइगु
धौबजि वालीथें जुल, ग्याःथें चिकुथें नं जुल।
हानं लाय्कू महाँतेसं धाःसा
सलं वांन्यायेथें यानाः धयाच्वन
"ननानं बिज्याहुँ नू, मखुसा अफगाल वइ जिमित।"

अले अन मयेजु स्याउयेनं
अरनिकोयात नं नापं ब्वना हिँ धकाः धयाहःगु खँ
बिबिनया वनाच्वन
"नेना नेना कुतिसःथें जुयाः!"

लू–३

लाय्कूया दुने दबू लूगु चकंगु मातं क्वथास
छथ्वः भारादारत पाहसपानाप थिथिं खँ ह्लानाच्वन,
अरनिकोया धाःसा छाय्थें मस्यू छेँ लुमंकाच्वन,
वया मिखा न्ह्यःने धइगु
मांबौनं इहिपाः यानाः हयाब्यूह्म तिरियागु नःलि ख्वाःजक लुयाच्वन,
चाया राती "जि थँने वंसां, जि ल्याहां वयेतिनि" धकाः
बाचा याना वयागु खँ भ्रलभ्रल लुमंकाच्वन।
अले वया ह्म धाःसा महाचीन देशय् जूसां
वया मन धइगु नेपाःदेशय्हे पपू छुनाः ब्वयावनाच्वन।
छक्वः ला वं थःगु छेँ क्वय् साला हइह्म बुँगद्यः लुमंकाः
ह्लाहा जोजलपाः मचायेक थथे नं धाल–
"हे करुणामय लोकनाथ, याहुने जगत उद्धार !"

लिपा अन क्वथामचात नापं ब्वना
मयजु म्याउयेन जक थ्यंकः वसेंलि
सकसिनं नं वयात अभिवादन यात।
भ्रुमिं यंकूह्मथें जुयाच्वंह्म अरनिको थाह्ला न्हुल,
अले वं नं म्याउयेनयात अभिवादन यात।
बरु अन बिलिबिलि मतिनां जायाच्वंगु मिखा ब्वयाः
म्याउयेनं अरनिकोयात तुंक स्वया च्वंबलय् धइगु
विनम्रभावं छ्यं क्वछुकाच्वंह्म अरनिकोनं

मचायेक वाग: मिखा थस्वका: म्याउयेनपाखे ब्वयेकाच्वन,
वं थ:गु संयमया गथ: ब्यंगु मचाल
वया मनस ह्लिताच्वंगु स्मृति विस्मृतिस दुनावन।

मचा जायेका: अङ्ग रक्षकपिं ल्यू ल्यू तया:
सम्राट् हुपिले अन थ्यंक: वसेंलि
सकसिनंनं तत:सकं थ्वयेक अभिवादन यात।
सम्राटं पाहसपायात उजं दयेकल–
"गुरु, छ:पिंनाप थौं छगू त:धंगु साहुति यायेमानि"
पाहसपां धाल– "कोवांग, आज्ञा शिरोपर।"
अले सम्राटं थ: म्ह्यायमय्जुयाके न्यन–
"मैं, छं आनिकयाके छु खँ न्यनेमाल धका: धयागु
न्यने धुनलाले ?"
म्याउयेनं नाइसेच्वंक लिस: बिल – "मधुंनि"
लिपा स्वयं सम्राटंहेनतुं म्ह्यायमय्जुयागु न्ह्यस: न्ह्यथना:
अरनिकोयात उजं दयेकल–
"जिमि म्ह्यायमय्जु म्याउयेनया
नेपा:देया म्ह्यायमचा भृकुटीयागु छत्वा:चा खँ न्यने माल हँ !
मिसातय् ह्लापां मिसाखँहे न्यनेगु इच्छा जुइगु
थ: धालं गुखे स्वइ, थ:पाखेहेनतुं स्वइ धा:थें।"
सम्राट्यागु थ्व खँ न्यना: सभास ह्लिले पिज्वल,
अले हानं लिस: न्यनेगु प्रतीक्षा याना
सकलया मिखा अरनिकोपाखे ब्वया वनाच्वन।
अरनिकोया धा:सा ससुमांद्यो लुमंकाजुल।

अनंलि अरनिकोनं तीजक स: पिज्वयेकल–
"जिमिगु देशय् छगू छुनाखँ दु

'ग्वलयनं ह्लवंघाट मस्यू धइगु'
अकें जि नेपाःमि जूसां
नेपाःदेया म्ह्यायमचा भृकुटीयागु खँ छु सीके मफुत।
अथेनं जि ह्लासा थ्यँसेंलि, जिं सीका, जिं थुइका
नेपाःदेया म्ह्यायमचा भृकुटीला
"तारा" जुयाच्वंगु।
खँ थुलिजकनं मखु
महाचीनदेया म्ह्यायमचा वन्छन् नं
ताराहे जुयाच्वंगु।
अले श्वेत तारा धा वा हरित तारा
इपिं निह्मय्सिनं अन ज्वनावंगु क्वसःरूपी बुद्ध धर्मं
नेपाः व महाचीन छस्वा जुयाच्वंगु
थ्वहे मिखां स्वया वया।
हानं जिं थ्वहे ह्लाहातं
ह्लासाय् सुवर्ण चैत्य दयेकाथेंनतुं
अनसच्वंगु पुलांगु गुम्बासच्वंगु
श्वेततारा, हरिततारा व जुजु अंचंगम्पोयागु
स्यनाच्वंगु मूर्तित नं ह्लोनागु जुल।"
थुलि धया अरनिकोनं हानं न्ववायेत
खँ लुमंकाच्वन।

उखे हानं "छु छु खँ कनीगु जुइ" धकाः
म्याउयेनं मिखा लिमकासे अरनिकोयात स्वयाच्वंगु जुल।
अरनिकोनं धाःसा हानं खँ तनाः न्ववात –
"भृकुटी व वन्छनथें जाःपिं मिसामचात ह्लासामथ्यंगु जूसा –
संदेशय् च्वंपिन्त आःतकं नं भूतप्रेतंहे त्वपुया तइगु जुइ,

अले अन थौंयागु पोताला लाय्कू व गुम्बात
चिकंलापा सुलाजुइगु पाकोजकहे जुयाच्वनीगु जुइ।"

उखे अरनिकोयागु खँ न्यंलिसे
म्याउयेनं थुइकाच्वन–
'बुद्ध धर्मस मिसातय्गु नं आपालं देन दु धइगु'
अले वं थःगु मन धइगु बखुंथें ब्वयेकाच्वन।
लिपा सम्राटं थः म्ह्याययाके न्यन –
"मैं, छं हानं छुं मतिइ लुइकाच्वंथें च्वं, खःला ?"
म्याउयेनं मचायेक खँ तछ्यायेथें यानाः धाल–
"फुवांग, खः जि हानं मेगु खँ छता न्यनेगु इच्छा दनि।"
म्ह्यायमय्जुयागु खँ न्यनाः, सम्राटं मुसुक्क ह्निलाः धाल–
"आनिक भाजु थथें थःगु देशय् ल्याहां वनी मखुथें
जि हानं वयात मेगु न्हूगु ज्या बी त्यनागु दु,
छं हानं हानं वयाके लिपा खँ न्यने फु।"
बौयागु खँ न्यनाः, म्याउयेनं
थःगु जीवनयात पलिस्वां मुखू ब्यंथें भापातल।

अनंलि अन सम्राटं पाहसपायात थः लिक सःताः
दुबिस्तागु खँ ह्लात।
थुथाय् पाहसपां न्ह्यू ख्वाः यानाः स्वीकृति बियाच्वंगु
सकसिनं चायेकल।
छह्म भारादारं ला अन लिकसं फसायागु ह्लाय्पनय्
थथे नं खँ थ्वक्कल–
"युद्धयागु खँ ह्लाःगु अवश्य नं खइमखु थ्व
शाक्यमुनि कनावंगु धर्मयागुहे खँ ह्लाःगु जुइ व।"
लिपा अन सम्राटं अरनिकोयागु ख्वाः स्वस्वं धाल–

"नेपाःमि भाजु ! जिं गुरुयाके माःगु फुकं साहुति याये धुन
जिं छन्त न्हूगु ज्या छगू हानं जिम्मा बी त्यना,
छं जिगु मनयागु तःधंगु आकांक्षा
मनंतुनाथें पूर्वका बी धइगु आशा याना।
गुरुयात व छन्त पाताचुस सःतके हयागुया
वास्तविक कारण नं थ्वहे का।"

अले अन "आज्ञा शिरोफर" जक अरनिकोनं धायेवं
सम्राटं मनस तसकं लय्‌तायेकाः उजं दयेकल–
"थ्व 'चुङ्‌तू' धकाः नां जुयाच्वंगु भिंजांमिजां दंगु थाय्‌यात
छगू विशालगु राजधानी महानगरी यानाः
महानतां जायेके धकाः 'तातू' धैगु नां छुना जिं,
अले थ्व तातूयात अतिकं विस्तृतगु
माथंवंगु दबूथें येतां यिता भचा ताहाकः याना,
दथुइ स्वर्गीय शान्तिया ध्वाखा दुगु लाय्‌कू दयेका,
अले दबूया छचाःख्यलं सिथय्, प्यंगू दिशास
विभिन्न गुण व विभिन्न विशेषतां जाःगु
भिंछद्वाः मू द्वाः छुनाः तःजाः पःखालं चाहीका।
अथेनं थ्व तातू महानगरीया निर्माणस
चि मगाःथें छुं अभावथें जुयाच्वंगु जिं ताया।
आः जिं गुरुयाके साहुति यानाः
छता खँ छु निश्चय याना धाःसांनि
थ्व जिं नीस्वनागु न्हूगु युआन राज्यवंशया
न्हूगु महानगरी 'तातू' स
शाक्यमुनियागु धर्म पलिस्वांथें सदां ह्वंकाः
राष्ट्रया एकता व देशया सुरक्षा थातं च्वनीकथं

छगः तग्वःगु अतिकं तःजाःगु, अतिकं बांलाःगु
तिमिला जःया ऊन समानगु चैत्य छगः दयेकेगु।
अले व चैत्यं न्हूगु राजधानी 'तातू' यागु नां सार्थक जुइगुकथं
अनन्त कालतक 'बुद्ध, धर्म व संघ' यागु प्रतिनिधित्व याकेगु!"
सम्राट्यागु थ्व खँ न्यनेमात्रंहे
अरनिकोनं थःगु नुगःपा धइगु हासा पायेपा यात।
अले वं अन्त मन त्याकाः न्वंवात–
"सम्राट्, जिं फुगु चाःगुकथं
थःगु ह्लाहायागु सीप क्यना,
छलपोलयागु आकांक्षायात साकार यानाः
व चैत्य अवश्य नं दयेकाः थने।"

अरनिकोयागु थ्व खँ न्यनेवं
सम्राटं तुतिहे बँय् मचूह्लथें जुयाः हानं धाल–
"नेपाःमि भाजु, छंके जिगु पूरा विश्वास जुल,
छंगु ह्लाहायात जिं हानं अवश्य नं सम्मान यायेतिनि"

अरनिकोयात थुलि धाये धुंकाः
सम्राटं हानं पाहसपापाखे स्वयाः उजंदयेकल–
"गुरु, तातू महानगरया योतापाखे
"इन्साफया ध्वाखा फिङ्शमन" लिकस
ज्वाला ज्वाला प्रकाशपुञ्ज थिनाचवंगु ह्लगसय्‌नं क्यन,
अनहे छगः तग्वःगु चैत्य दयेकूसा गथे जुइ?"

थुलि खँ न्यनेवं
पाहसपां सम्राट्यात लिधंसा बियाः धाल–
"कोबांग, अयसा उत्तम, महाउत्तम जुल।"

उथाय् अन सभाय् सकलया शून्यतारूपी मनं
व ग्वसाः जुयाच्वंगु चैत्ययागु
विविध रूप कल्पना यानाच्वन ।
अरनिकोनं जक "विश्वकर्मा" साधना यानाः
नेपाःदेया "स्वयम्भू चैत्य" यात मिखास प्यपुंकाच्वन । १४६

❋

लू–४

लाय्कू दुने यिता स्वःगु क्यबस
छ्चाःख्यलं चिकुं पुनाच्वंपिं तिसिमात धइगु
कँलाय्थें खने दयाच्वन।
अथेनं उखे थुखे सकभनं क्यबया शोभाकथं
छाय्पाः किपा दुगु गमलास
तुयु, ह्याउँ, वँचु, ह्यासुनःगु नाना रंगयागु
गोद्यावरीस्वांप्वः थिंथि ह्वयेकातल,
बुट्टादुगु ल्वहँया कांपि नं गुनकेरास्वां पिस्वयेकातल।
ततःग्वगु कयःयागु गमलास
ज्याथ जुइ धुंकूसां मचाख्वांपिं सल्ला व धुपिमांत
गुजि कायेकाः, न्याकुं कायेकाः भ्वाके चिकातल।
क्यबया खँ्गे बांलूगु मूद्वाःस उंसि सनाहइपिंथें जाःपिं
मलःत जवं खवं ब्वया, दथुस 'दिब्य कुञ्ज' धकाः
लुँ आखलं नां किकातल।
चखुंचात, बखुंचात, मैनाथें हालिह्य ख्वामेचा भ्रंगःचात
उखें थुखे, थुखें उखें भुर्र भुर्र ब्वयाजुल।
अले थनहे मचा द्वंब्व्रःथ्याःथाय् दयेकातःगु
"तमिला जः" नांगु दबूस
सम्राट् हुपिलेयात ल्यासेचापिं कोथामय्जुपिसं
समाः याकाच्वन।

छ्न्हेसिनं सम्राट्यागु ताहाकःगु सपः फ्यनाः ककिचां छ्यनाच्वन,
मेह्मसिनं सम्राट्यागु दाह्रिइ भुयूसँ छ्पूछ्पूयानाः पुयाच्वन,
हानं मेपिं निह्मय्‌सिनं सम्राट्या ह्लाहातिइ व तुतिइ
नस्वाः चिकं बुइकाच्वन।
थुथाय्‌हे भुयूसँ धकाः हाकु सँ छ्पू
छह्मय्‌सिनं छु पुइजक लाकल,
ह्लाय्‌कं स्वयाच्वंह्म सम्राट् छ्थुं मिं जुल,
अले सम्राटं व हाकुसँ पूह्म ल्यासेयागु ह्यांगु न्यतालय्
पाराक्क दायाः थारा न्हुइक ब्वःबिल –
"मिखा गन वन छं, कां ला मजूला छ !"
उखे द्वंकूह्म मय्‌जुं सातो वंकाः छ्यं क्वछुकाः धयाच्वन –
"वांगये, त्वैपुछि ! वांगये, त्वैपुछि।"

थुगुहे इलय् अन सम्राट्या अतिकं यःह्म लानि श्रोनचुङ्ग
निह्म कोथामचा ल्यू ल्यू तयाः, ताहाकःगु सपः बँय् थीथे ब्वयेकाः
चीपाचागु तुति हँय्‌चांथें संकाः न्याकुं काकां
फक्व बांलाकाः समाः यानाः अन थ्यंकः वयाच्वन।
यःह्मजक वःगु खनेवं ह्थासं समाः सिधयेकाः
सम्राटं यःह्मयात लँस्वःवन, मतिनाया चुम्बकं सालाः,
अले पाचिनाः धाल –
"यःह्म ! छं स्यना तया धयागु स्वर्गस हलचल याइह्म
सुनउकुंग माकःयागु, स्ये-प्याखं गुबलय् हुइके स्यना ?
न्हूदँयात ल्वय्‌क स्ये प्याखं बांलाके माः खंला।"
यःह्मं मुसुक्क ह्निलाः हाब्ला हाब्ला वःगु लंचा थकाकां
लिसः बिलः– "नकतिनि बच्छि ला प्याखं स्यने सिधल,
धायेजकं अःपु, स्ये-प्याखं धयागु स्यने गुलि थाकु।"

अले यःम्ह्य्सियागु ख्वालय् छ्वत्रः पित्तुपियाः
सम्राटं धाल– "म्ये-प्याखं स्यनाथें
सकसिनं नं हाइ हाइ धायेके माः खंला।
आःला भ्रमन भ्रीथाय् देश विदेशं वःपिं पाहाँत नं दु
इमित नं भ्रीगु म्ये-प्याखं क्यने माः खंला।"

सम्राट्यागु थ्व खँ जक न्यनेमात्रं
यःम्ह लानि गर्वसे ख्वाः स्यंकाः धाल–
"पीस्या, छिकपिनि अतिकं ज्ञानी धाःम्ह
म्ह्यायमय्जु म्याउयेनं ला
व ल्याय्म्हम्ह नेपाःमियात
मय्जुमिखां स्वयाजुल धाःगु न्यनानि!
गुलिजक हासिं मलाःम्ह मिसा व छि,
लज्जा धयागु छ्विं मचाःम्ह व!"
यःम्ह्य्सिगु थ्व खँ न्यनाः सम्राट्यात चिन्तां कल
अले सम्राटं यःम्ह्य्सिगु ल्हाहा ज्वनाः थुलिहे न्वंवात–
का, म्वाःमदुगु खँय् शंका याना जुइमते छं!"
यःम्ह लानि लिसा तनाः हानं धाल–
"थथे नं न्यना जिं, वया नं श्वेत तारा, हरित तारा धापिंथें जुइगु इच्छा हँ,
मुलय् तयाः प्याखं ल्हुइकातःम्ह म्ह्याय्।
"स्वे नायू, सँय् क्वाचु' धाःगु थ्वहेका!"
थुलि धयाः यःम्ह लानि तंचायाः लिफःहे मस्वसे वनेत्यन,
सम्राटं वयात गुलि ह्योकाः पन, अथेनं वया मन थातं मच्वन
अले कोथामचात ल्यू ल्यू तयाः
यःम्ह लानि हँय्चा पलाः जुसे फ्वकों तपलाः यानाः वन,
लिसें सम्राट्यात समाः आकाशद्वीपे

दर्ता १०२५

ल्यासेमय्‌जुपिं नं थ्या:थे चिकुथे जुइका: ल्यूल्यू वन ।
सम्राट् जक अनसं दबू क्वसं ल्वहँसिह लिक्क
झ्वातां सालिकथें दनाच्वन ।
ध्वाखास च्वनाच्वंपिं कोतवालत जक
न्ह्यप्‌नय्‌ खँ ल्हानाजुल ।

भचा लिपा अन थ्यंक:वल
हिकुहिकु क:कां, ख्वबि तिकितिकि हायेका: मय्‌जु म्याउयेन ।
वया ल्यू ल्यू व:पिं निम्ह कोथामचातसें
वयागु ख्वबि ख्वा:हुसां हुयाबियाच्वन ।
ख्व:स: तायेवं सम्राटं
थ: म्ह्यायमय्‌जुयाके न्यन–
"म्याउयेन, छु छाय्‌ ख्वया वया ?"
हिकु काकां हे म्याउयेनं खँ पिज्वयेकल–
"बांलामांनं जित लँय्‌ बाग:मिखां स्वया:
ध्याचू नका: थथे धयावन– "जि लाखे कत:या म्ह्या:ने
बखुंमिखा कना: पपू संका वयनीम्ह हँ !
श्वेततारा, हरितताराथेंनतुं जुइ त्यंम्ह हँ !"
हानं 'स्वेनि जिं' धका: वाकु नं छिनावन ।

म्याउयेनयागु ख्वबिं सम्राट्‌यागु मनयात खुल्ल मिंकाबिल ।
अले चिन्तारूपी मिंपुसा ग्वाना वयेवं
सम्राटं पलख विरक्त भावं थ:त थ:मंनतुं न्ह्यस: यानाच्वन
"गुजोम्ह बिसिद्धिम्ह, हाकु नुग:म्ह मिसायात
'य:म्ह' धका: ल्ययेलात जिं मिसा पुचलं ।
मा:गु ला का थ्व खँ ?
न्ह्याथुयाहे मचा जूसां, भ्रन अप्पो मतिना यायेमालं

व ला अःखः चितासुख धइगु
म्याःहे मबीम्ह जुयाः का प्याहांवल।"

भचा जायवं हिकु दिकाः ख्वबि हुहुं
म्याउयेनं न्ववंवात–
"फुत्रांग, लाउ पण्डितयात
तातू महानगरस छगः बराःग्वःगु चैत्य
दयेकीगु जुल धकाः खँ न्ह्यथनां ला,
वं नं भ्वेत अभ्व महाविहारयागु पुलां खँ का न्ह्यथन।
'भ्वेत' धयागु तुयूगु हँ, तुयूया आपालं महत्तव दु हँ।
भीसं ह्यांगु, वाउंगु, म्हासुगु, वँचुगु, हाकुगु रंग फुकं लिकया वछःसां
तुयूगु रंग छता ल्यनाच्वनि हँ।"
अले म्ह्याय्यागु खँ न्यनाः
सम्राटं खुल्लमिगु नुगः चकंकाः न्यन–
"अले व छिमि लाउ पण्डितं मेगु छु छु खँ कनले मैं ?"
म्याउयेनं नेना वयार्थं धयावं यंकल–
"न्हापा न्हापाया कालय्
हान राज्यवंशया सम्राट् मिङ्गं
छन्हु थःगु म्हगसय्
बोधि स्वरूप जुया बिज्याःम्ह शाक्यमुनियात खंकल हँ!
कन्हय्खुनुहे सम्राटं मन्त्रितनाप साहुति यानाः
पश्चिम प्रदेशपाखे बौद्ध धर्मयागु ग्रन्थ मायेके व्छत हँ!
अले शाक्यमुनियागु प्रज्ञाज्ञानं जायाच्वंगु प्रज्ञापारमिता
अथेहे मेमेगु बौद्ध धर्मया ग्रन्थ नं
तुयूम्ह सलया म्हय् छाय्पाः यानाः कुबिकाः

न्हापाया पुलांगु राजधानी छांगश्रानस थ्यंकेहल हँ।
अनंलि अन दकसिबय् न्हापांगु
"श्वेत अश्व महाबिहार' निर्माण याःगु हँ।"
म्हाय्‌यागु खँ न्यनाः सम्राट्‌या मन धइगु
छाङ्गश्रानपाखे अनहे श्वेत अश्व महाविहारस ब्वयावनाच्वन।
थुखे काचाक्क हानं स्याउयेनं न्ववात– "फुरांग,
छांगश्रान वनेबलय्, जितः नं नापं ब्वना यंकि,
जितः नं अन छ्ववः स्वोवनेगु साप तःधंगु इच्छा जुयावल।"
थुखे थथे बौ व म्हाय्‌यया खँ जुयाच्वंबलय् हे
महां नायः छम्ह वयाः सुचं ब्यूवल–
"कोवांग, सेनापति काजिंपि वयाच्वंगु दु।"
सम्राट् झसङ्ग मिम्हथें जुल, अले वं धाल–
"इमित थन हे वा धा!"
आज्ञा फयाः महां नायः वन।
सम्राटंजक मन फहिकाः बिचाः लुइकल–
"छु सुचं ब्यू वःपि जुइ थुपिं,
गनं हानं सुनानं छ्यं ल्होनला?"
थुलि मनस खँ वालाः, हानं सम्राटं म्हाय्‌ययात धाल–
"स्याउयेन, अय्सा तातू महानगरस जि
दयेके बीत्यनागु चैत्ययात "श्वेत चैत्य" धकाः नां छुइत्यनागु
तसकं हे ल्वइगु हे जुलका हला?"
अले 'खः' धकाः सः पिज्वयेकूम्ह स्याउयेनया मन धइगु
गुबलें थःमं मखंनिगु छांगश्रानया श्वेत अश्व महाविहारय्,
गुबलें नेपाःमि अरनिकोनं नवसायाना क्यने हःगु
श्वेत चैत्यस वनाच्वन।

अनेलि लिपा अन
तःधिकःम्ह युद्ध सरदार वयाः सम्राट्‌यात अभिवादन यात,
ल्यू ल्यू वःपिं नकू सरदारतेसं नं अभिवादन यात !
अले तःधिकःम्ह युद्ध सरदारं धाल–
"कोवांग, अजुगति चायेमाःगु खँ छता न्यंके धकाः वया।"
थ्व खँ न्यनेमात्रं सम्राटं मेगु खँ फुक अनसं ल्वोमंकाः
न्हाय्‌पं ह्य.उंकाः न्हकुसँ तिंतिंस्वाकल।
युद्ध सरदारं धयावंवन–
"कोवांगया महान् प्रतापं थौं
न्हूगु युआन राज्यवंशं बांलाक हा कायेधुंकूगु इलय्
याङ्गसी खुसिया जःखः च्वय् क्वय् दकभनं
सोङ्ग राज्यवंशया हा ल्यहें थनाः
भ्रीसं अधीनस्थ यायेधुंगु दकभनं थासय्
मंकू, हान, उइगुर, चांग्चुइ, ख्वइ
न्ह्यागु हे जाति जूसां छथ्री छपाँय् जुइ धुंकूगु इलय्
याङ्गसी खुसिया मध्य भागया सूद्वाः तथा
येता व यिता चीनया स्वापू जुयाच्वंगु
स्याङ्गयाङ्ग नं भ्रीगु ल्हाहातय् लायेत्यंगु इलय्
चाङ्गसुन व चाङ्खवै धाःपिं
धाःपाः लायेधुंकूपिं निम्ह वँय्चाःपिं धोँचातसें
सुलाः सुलाः हानं हानं छ्यं ल्होनाः कय्कय् च्यायेत स्वयाच्वन।"

थुलिजक खँ न्यनेमात्रं
सम्राटं थःत थःम्हं ल्वोनंकल,
वया म्ह छम्हं क्वाःगु हि दासिवल
अले अन हे हिहिचाःम्ह सल गयाः

देपा ल्हाहातं लगाम ज्वनाथें भाःपाः
जव ल्हाहातं तलवार चाःहीके भाःपाः
मानो युद्ध क्षेत्रया दत्थुइ थ्यंम्हथेंहे भाःपाः
पल्पसाथें त्वःगु मिखां स्वयाः
सिंहथें गर्जय् जुयाः न्ववात–
"का हुँ थथें वनाः, प्यखें घेरा ति
व दुष्ट वैरितय्त जालय् न्याँ क्यंकेथें क्यंकाः ज्वं
जनुफायागु छ्यंगू पियाः मल्ताचि हाहाया इमित
थुलि यानाः नं इमिसं आत्म समर्पण मयात धाःसा
उमित चनंक पाला व्छ भुयूफसि पालेथें।
का हुँ थथें हुँ छिंपि, बिलम्ब रतिभर यायेमते
"वैरिपुसा मिंपुसाथें ग्वाना वये यः" धाइ सःस्यूपिसं
मखुसा स्वयं जिहे वने, जिहे इमित प्यनंका व्छये
थाइसुया छ्यमचा खः जि,
थुजोपिं वैरित यक्वं मोचके धुन जिं।
थ्व जिगु युयान वंश, जिगु थःगु हिचःतिया कमाइ,
थुकियागु महानतायात सुनानं क्वत्येकाः चवनेमखु जि।"

सम्राट्यागु हिफः द्यःथें खाःगु क्रुद्ध रूप स्वस्वंहे
ग्याग्यां लिलिच्यूम्ह तःधीम्ह युद्ध सरदारं हानं धाल
'कोवांग, अथेला जिंपि दहेदु।
जिंपि अपासकं नुगलय् हि मदुपिं ला मखु,
आज्ञा शिरोपर !
जिमिसं व वैरितय्त ज्वने, मोचके माःसा मोचके
बिदा फ्वने, जिंपि वंहेवने।"
थुलि धयाः युद्ध सरदारत ल्हाहा म्हू छिनाः

ह्‌थासं ह्‌थासं न्ह्याँह्‌ावन बेता:तथें सना: ।
म्याउयेनं धा:सा उगु इलय् थ:गु न्हाय्‌ऱनय्
युद्धभूमिस घा:पा: जुइका: ग्वतुजा: कष्ट नयाच्वंपिं
लखं लख मनूतय्‌गु ख्व:स: थ्वयाच्वंगु तायेदयेकाच्वन !
अकें वं ह्‌ानं सातु वंम्ह्‌थें जुइका:
थ: बौयात कस्सिक घयेपुनाच्वन । २००
सम्राटं धा:सा केवल थ: ऱ्ह्यायाग्‌ु
परिर्वातित जुजुं वनाच्वंगु रूप स्वयाच्वन ! २०२

*

लू–५

छुँ, द्वहँ, धुँ, खराचा, मल, व ताहाः
सल, दुगु, माकः, ग्वंगः, खिचा व फा
थुलि पालंपाः चाः चाः ह्युह्यु
हानं चिनियाँ पात्रोस
'दुगु' नांगु न्हूदँ वयना,
वसन्तया शुभारम्भ नं जुयाच्वन,
शुक्लपक्षया तिमिलां ख्वाः उलाः वयनाच्वन,
देशय् दुने दकभनं 'छुंचे' नखः झझःधयाच्वन।
सु तःमि, सु चीमि सकलया छेँस
न्ह्यूसलं जक थ्वयाच्वन।

त्वाः त्वाःपतिं गां गांपतिं
म्ये खलः, बाजा खलः व प्याखं खलःतय्सं
न्हून्हूगु झझःधाःगु बांबांलाःगु ज्या झ्वः वयनाच्वन।
अले वसन्तया फसं कुचुकुचु जक नकेवं
स्वांमा व सिमास न्हू न्हूगु चुलि जायाच्वन,
लुमुया वोगु निभाःया जलं
द्यनाच्वंपिं पुखूचा व खुसिचात
ईसिमिसि सनेत स्वयाच्वन।
झंगः पंक्षीतय्सं नं उखे थुखे थःथःगु सः पिज्वयेकाच्वन,
अले हानं प्यखेसं "वसन्तया बूँज्या" जुयाच्वन।

थुगुहे इलय् सम्राट् हुपिलेया लाय्कुलिइ दुने नं
विशेष रूपं छाय्पा यानाः
ततग्वःगु ह्यांगु मतकलः धइगु प्वालाप्वाला च्याकातल,
ध्वजा पताका च्वासो थाय्थासय् ब्वयेकातल,
ततःग्वगु बुट्टादुगु कयःथलत नं ब्वयातल,
सल म्हय् च्वनाः युद्धक्षेत्रय् ब्वाँय् वनाच्वंम्ह
सम्राट्यागु ततःपागु थी थी किपा नं खायातल,
अले मलःयागु बुट्टा लुइकातःगु सम्राट्यागु गद्दी
बैठकहे झःझः धायेक धिसिमिसिं भचाच्वसं थनातल ।
गद्दीयाक्वसं अन भचालिक्क न्ह्यःनेस
जःपाखे छथाय् ङ्वःलाक सकसियां मिखा वनिगुकथं
छुं बस्तूत त्वपुयाः ब्वयातल,
थनहे लिकसं पाहसपा व अरनिको थिथिं खँ ल्हानाच्वन ।

न्हूदँया वसन्त उत्सवया भितुना द्यछायेत
मुनाच्वंपिं सकल भारादारतय्गु मिखा धाःसा
वहे त्वपुयातःगु बस्तूस अन लानाच्वन,
हानं व बस्तूत अवश्य नं न्हूदँया वसन्त उत्सवया देछाकथं
पाहसपा व अरनिकोनंहे ज्वना वोगु जुइ धइगु मतिइ लुइकाच्वन ।
अथेनं व बस्तूत छु खः ?
सकसियां उलीबलय् स्वये धइगु इच्छा जुयाच्वन !

भचा लिपा सम्राट् अन थ्यनेवं
सकसिनं नं छ्प्वाः म्हुतुं न्हूदँया वसन्त उत्सवया लसताय्
सम्राट्यागु मंगलमय सुख, सुस्वास्थ्य
कामना यासे भिंतुना छायाच्वन ।
सम्राट् मुसुकाकां भिंतुना फफं गद्दीस च्वन ।

अले अन नापं वोपिं लाय्कूमिसातय् पुचलय् म्याउयेन नं
न्हूदँया वसतं पुनाः भ्रःभ्रः धायेका वयाच्वन ।

सम्राटं क्षेमकुशल यानाः पाहसपायाके न्यन–
"गुरु, छपिं 'थानच श' बिज्यात धाःगु न्यनागु
गुबलय् लिहांबिज्याना ? गुरुयात कुशलहे मखा ?"
पाहसपां उजं दयेकल– थानच शं जि म्हिगःहे जक थ्यंकः वया
अले, कोवांगयागु अनुकम्पां जितः कुशलहे जूगु दु ।"
'थानच श' धइगु खँवः न्हाय्पंय्वालय् द्वहाँवने मात्रंहे
थुखे मय्जु म्याउयेनया धइगु खँ न्यनेमास्ति वोगु
उलिथुलिहे मदु, अले थ्वं तीजक सः पिज्वयेकल–
"फुवांग, थानच श धइगु थनं गुलि तापाः थें ?"
सम्राटं मुसुक्क न्हिलाः म्हाय्मय्जुयात धाल–
"छंगु न्ह्यसःया लिसः पाहसपा गुरुंहे बी, न्यँ"
अले लिसः बीगु करं क्यंम्ह पाहसपां धयावं यंकल–
"थनं म्वोक वंसा निन्हु, मखुसा स्वन्हुयागु लँय्
स्वबः गुँ पुलाः ताहागुजि काःगु लँ जुयावनेबलय्
गुँया कापिइ बःचाधंगु खुसिचालिक बनया दत्थुइ
छ्यामच्वनेगु ध्यानकुटि जुयाच्वन 'थानच श' धइगु,
सीन राज्यवंशया सम्राट्पिनिगु अमर कृतिकथं !
अनया महाविहारय् शाक्यमुनिया न्ह्यःने
उपासक उपासिकापिसं च्याकातःगु धुँ धुपायँया कुँत्याः धइगु
अनयागुहे धुपिमाथें त्याः चिनाः नित्य थहाँवनाच्वंगु दु,
थानच शया महिमा कनां सिधइगु मखु ।"
अले खँ न्यनाच्वंम्ह म्याउयेनयागु चञ्चल मन धइगु
लापाचाथें ब्वयावनाच्वन 'थानच श' पाखे ।

लिपा अन पाहसपां अरनिकोयात संकेत जक यायेवं
अरनिकोनं अनसं च्वसं ब्वयातयांपिं
लुंसियातयांपिं कुछि हाकःपिं स्वम्ह द्योत
छसीकथं उलाः सम्राट्पाखे स्वस्वं न्वंवात–
"न्हूदँया छुन्चेया लसताय्
छलपोलया सेवास थ्व स्वंगू मूर्ति
प्रज्ञापारमिता, शाक्यमुनि व अवलोकितेश्वर
बुद्ध, धर्म व सङ्घया प्रतीककथं द्यछानाच्वना।"

अले अन व स्वंगू मूर्तिजक उलाः क्यंबलय्
लाय्कूया बैठक कोठाया रूपहे मेगु जुल।
अपुपम शैलीं जायेकाः लक्षण खंकातःपिं
ध्यान मुद्रास प्रज्ञापारमिता,
धर्म चक्र प्रवर्त्तन मुद्रास शाक्यमुनि,
अभय मुद्रास अवलोकितेश्वर
छह्मथे छह्म पूर्णकलां जायाः बांलानाच्वन।

मूर्ति स्वस्वंहे अति प्रसन्न चित्त यानाः
सम्राटं अरनिकोयात लय्तासलं धाल–
"नेपाःमि भाजु, धन्य धाये छंगु ल्हाःयात।"
उखे म्याउयेनं व मूर्तिलिक वनाः
मनस स्वां ह्वयेकाः मिखाहे लिमकासें स्वयाच्वन!
थथेहे अन च्वंपिं सकल मनूतय्गु ध्यानदृष्टि नं
वहे मूर्तिस केन्द्रित जुयाच्वन।

अले थ्वहे इलय् सम्राटं पाहसपायाके
गम्भीर भावं नुगः खँ पिज्वयेकाः धाल–

"गुरु, थौंकह्नय् छाय् छाय् जिगु मनस धइगु
न्ह्याबलें अशान्तिया भावना पिज्वयेका च्वनीगु
ल्वचं कयेका च्वनेमाःह्म ल्वगि नं जि मखु ।"

सम्राट्यागु मनया खँ सीकाः थुइकाः
पाहसपां छ्ववः मिखा तिसिनाः बिचाःयात
अले बुद्ध वन्दना याये सिधयेवं धर्म देशना यात–

"कोवांग, थ्व भीगु मनस गुथाय्तक बन्धन दयाच्वनी,
दुनेच्वंह्म प्रज्ञायात लुइके फइमखु, खंके फइमखु,
उथाय्तक न्ह्याथेंजाःगु पिनेयागु भौतिक बस्तुया लाभं नं
गुबलसं थातं चितासुख धइगु बीमखु
न राज्यंहे बी, न धनजनंहे बी,
न थःयःपिं परिवारजनपिंसंहे बी ।
कोवांग, मनया बन्धनं मुक्त जुइ फयेकेत
भ्यातनाले दुनाच्वंह्म पलिस्वां सचेत जुयाः
लखं थाहां वयाः प्रज्ञारूपी निभालय् चकनाः ह्वइथें
मनयागु बन्धनं मुक्त जुयाः 'प्रज्ञा' यात 'आज्जु' याये सयेके
माल ।
शाक्यमुनि नं ह्लापा ला भीथेंहे चिन्तित, दुःखित, पीडित
वसपोलं थःत थःह्म ह्मसीकाः प्रज्ञा ज्ञानयात लुइकाः, खंकाः
बोधिवृक्षया क्वसं बोधिज्ञान प्राप्त यानाबिज्यात,
अनंलि वसपोल 'बुद्ध' जुया बिज्यात
अकें बुद्धयागुहे शरणस वनेगु भीसं सयेके माल ।

अथेनं मनस दुनेच्वंगु अविद्याया गथि फ्यनाः
'प्रज्ञा' यात 'आज्जु' याये धयागु अःपुगु खँ मखु ।

उसां मदुम्हेसित वासः माःथें
मनस दुनेच्वंगु ल्वय् सुचुक लायेकेत नं वासः माः
अले थ्व वासः खः बुद्धं क्यंगु 'धर्म'
अकें झीसं धर्मया शरणस वनेगु नं सयेके माल।

हानं 'बुद्ध' व 'धर्म' यात थः नाला च्वनिपिनिगु पुचलय्
'प्रज्ञा' यात खंकाः धर्मरूपी गं थाइपिनिगु 'संघ' नं दयाच्वनी,
अकें 'संघ' या शरणस वनेगु नं झीसं सयेके माल
अले थ्व 'बुद्ध, धर्म व संघ' धयागु हे 'त्रिरत्न' खः।

थौं न्हूगुदँ क्यंगु, वसन्त उत्सवया न्हूगु दिन,
थौंयागु थ्व धर्म देशनां प्राप्त जूगु पुण्य
सकल जगत प्राणीयात भितुना जुल !"

अले अन पाहसपां ब्यूगु धर्म देशना न्यनाच्वंम्ह सम्राटं
क्षणिक भावं पिनेयागु खँ फुक ल्वोमंकाः
बुद्ध धर्म संघया शरणस वनाः
ल्यं दनिगु जीवन हनेगु संकल्प यात,
थःगु न्हूगु युआन वंश स्थापना जूगु राज्यस
बौद्ध धर्म, दर्शन व संस्कृतियात
पलिस्वांथें ह्वयेका तयेगु ग्वसाः ग्वल !

लिपा अन ख्युँ ख्युँजक धायावयेवं
ख्याः यायां, इतिइति न्हिलाः, सपः बँय् लुइथेंच्वंक
उखे थुखे चुल्लबुल्ल ब्वाँय् जुयाच्वंपिं
नःलि ख्वाःपिं, न्यताः च्वका ह्याउंपिं कोंथामचातेसं
लाय्कूया दुनेपिने खलुपातं, झ्याःचापातं
पाल्चामत दिनिदिनि मिक च्याकाजुल।

देशय् दुने तुफः वासः पिदने धुंकुगुलिं
रंगीबिरंगी बुट्टा प्याहाँ वइगु भुयूचस्पा
च्यायेकाच्वंगु, ब्वयेकाच्वंगु नं खनेदयाच्वन !

हानं अन प्याखंया समाः यानाः, न्हिले ख्वाःपाः पुयावःपिं
निम्ह प्याखंम्वः ख्यालःमितेसं
नुगःप्रास निपा ल्हाहा तयाः, छ्यं क्वछुकाः
तिसः पिकयाः धयाच्वन–
"कोवांग, महारानी श्रोनचुङ्ङयागु
आज्ञा ज्वनाः वयागु, प्याखं हुइकेत्यल हँ।"
अले प्याखंजक नां कायेवं
लाय्कू धयागु काल्लकुल्ल सलं थ्वयाच्वन
सम्राट् चुक क्वस्वोगु तःजाः फःपाखे वन ।
सम्राट्जक फलं क्वस्वयेवं अन
ख्यःथेंच्वंगु चुकस जायेक मुनाच्वंपिं
जनतातय्सं जयजयकार यानाः
न्हू दँया लसताय् वसन्त उत्सवया भिंतुना
छ्प्वाः म्हुतुं धइथें व्वछायाच्वन ।

अले अन मुसुमुसुकाःम्ह सम्राटं
'प्याखं क्यंसां जिल' धइगु सुचंजक बीवं
प्याखं दबुलिसं
अवलोकितेश्वरयागु धारणी ब्वब्वं
बौद्ध धर्म दर्शनया ग्रन्थत काःवनेत
बुद्ध भूमिपाखे वनाच्वंम्ह
महाभिच्छु सुवानच्वांङ्ग धिकिं खनेदयेकःवल ।
अले वया ल्यूल्यू

स्वर्गंस हलचल याइम्ह सुन उकुङ्ग नांम्ह माकःज्जुजु नं
र्तिति न्हुयाः, त्यांग्रा पुलाः तीजक खनेदयेकःवल,
फाखवाः व फिखवाः नां जुयाच्वंपि निम्ह प्याखंम्वःत नं
छ्यं फिरिफिरि संकाः अन दबुलिइ न्ह्याःने च्वंवल।
थुंपि फुक प्याखंम्वःत खनाः स्वयाच्वंक्व मनूत घइगु
लय्‌लय्‌तायाः इतिइति न्हिलाच्वन, हालाच्वन !
गुलिं गुलिं मचात धाःसा ग्याःचिकु जुयाः
थः थः मांअबुनाप कत्तिक घयेघयेपुनाच्वन।

उखे थःगु दुष्कर यात्राया क्रमय्
महाभिक्षु सुवानच्वांङ्ग नं
बौद्ध तीर्थ दर्शन यायेगु महाप्रण यायां
चाःचाः ह्य गु आलाप कयाः धारणी ब्वनाच्वन
अवलोकितेश्वरयागु !
अले हानं अन बाजा खलःमितेसं घइगु
अरहू बाजाया सः व झ्यालीया सः पिज्वयेकाः
प्याखंयात तालबद्ध यानाः कथंहंक न्ह्याकाच्वन।
अले अन प्याखं स्वकुमितेसं नं
महाभिक्षु सुवान च्वाङ्गलिसें तुं
बौद्ध क्षेत्र थ्यंकः वनाः बौद्ध तीर्थ म्हसीकेगु मूलँपुइ
थःपिनं ननानं थ्यनाच्वंगु भापाः कयाच्वन।

उखे पाहसपानापतुं च्वनाः
प्याखं स्वयाच्वंम्ह अरनिकोनं धाःसा
थः च्वनाच्वनागु स्थूल देह महाचीनस जूसां
थःगु सूक्ष्म देह नेपालस थ्यंकाच्वन,
अले वं नेपाःयागु राष्ट्रियतां जायाच्वंगु

नेपाल संव्रत्यागु पात्रो मनंमनं पुइका स्वःबलय्
नेपालय् नं न्यान्हुत्वाः श्रीपंचमी जुल खनी धकाः
मंजुश्री पर्वतस् जुइगु वसन्त उत्सव झलझल लुमंकाच्वन,
लाय्कुलिइ वसन्त पिदनीगु दिखुनु
"वाउँगु सिमाचास म्हासुम्ह झंगःचां
हानं छकः हाः वल रे !" धकाः पिज्वइगु लोकम्ये
वसन्तया नसंचा जुयाः थ्वयाच्वंगु लुमंकाच्वन ।

लिपा अन प्याखं सिधयेवं खँया प्रसंगय्
पाहसपां सम्राट्यात सूचं बीगुकथं उजं दयेकल–
"कोवांग, जि याकनं ल्हासा छकः लिहां वनेत्यना"
"छाय् गुरु ! ला बला अभ्रू थनहे च्वना बिज्याहुँ रे"
धकाः सम्राटं धायेवं, हानं पाहसपां उजं दयेकल–
"पोतालाय् गुम्बा ल्ह्वंकातयागु, छु जुल, गथे जुलथें
मन धयागु कय्कय् च्यानाच्वन ।"
अले सम्राटं छ्य्ं ल्हुकुक संकाः धाल–
"अय्सा गुरुया स्वयाः ।"

ज्याङ्वः सिधयेकाः सम्राट् लिहां वँसेंलि
सकलें थःथःगु लँ लिनाः प्याहांवन ।
भचा लिपा जायेकाः कोथामचा निम्ह ब्वनाः
मय्जु म्याउयेनजक हानं अन दुहांवोगुजुल ।
अले वं अन वहे स्वम्ह लुं सियातःपिं द्योत
पित्तुपियाः स्वस्वंहे स्वये मगाकाच्वंगु जुल ।
लिपा वया मनस लुयावोगु लिच्वःकथं
थःनाप वोपिं कोथामचातय्गु न्ह्योने मचायेक न्वंवात
"स्यूला छिमिसं ?

व नेपाःमि आनिक भाजुयागु कुल लाखे 'शाक्यवंश' हँ !
अले जिमि फुवांगं धाःगु
शाक्य कुलया राजपुत्र शाक्यमुनियागुहे वंशनाप
वया नं ताहाकःगु स्वापू दयाच्वंगु नं जुइफु हँ !" २२०

तर अन कोथामचातेसं धाःसा
म्याउयेनं संकेत याःगु खँया लक्ष्य
सीके मफयाः, थुइके मफयाः
छ्यंभाय् म्वःभाय्जक यानाः
थी थी ख्वाः स्वयाच्वन। २२५

❋

लू–६

तातू महानगरं येता–श्रोता, पातालिंग गाँ फुसय्
"ताहाकःगु तःजा पःखाः" या दकसिबय् तःजाःगु कःसिम्वलय्
च्वनाः
अरनिकोनं छक्वः छचाःख्यलं स्वत ।
अन वया मिखाय् ला व ताहाकःगु पःखाः
गुजि गुजि कयाः थाहाँक्वहाँ वनाः घुसुं न्ह्यानाच्वंह्म
छह्म अतिकं भयानकह्म अजिगरथें खने दयाच्वन ।
अले ह्लाय्हे कुतुं वइथेंच्वंक वयाच्वंगु ख्वाउँगु फसय्
ह्म कय्कुंकाः हानं वं मतिइ लुइकल–
"सलंसःदँ ह्लापाहे नीस्वनाः दयेकावं वयाच्वंगु
झिन्याकु जाः, झिंनिकु ब्या, न्याद्वः क्वे हाकः
जुइ धुंकल धाःगु थ्व न्याह्म सल ब्वाके ज्यूगु
म्वःदुगु तःजाः पःखाः धात्थें अद्वितीयहे खनिंका !"
अले हानं वं मन त्याकाः थथे नं संकल्प यात–
"थ्व विशालगु पःखाःयात ल्वयेकहे तग्वः यानाः, तःजाः यानाः
'श्वेत चैत्य' छगः दयेके फत धाःसा
गुलिजक ल्वइगु, गुलिजक बांलाइगु,
गुलिजक ज्वः मिलय् जुइगु जुइ !
मुख्यगु खँ ल्वहँयागु खः, ल्वहँयागु खानीहे थुखे दु खनिं ।"
हानं वं अन च्वच्वंहे थःगु नेपाःदे छक्वः झलक लुमंकल
अले वया मिखास निखे स्वयम्भू चैत्य व खास्ति चैत्य

प्यपुं वःथें जुयाच्वन ।
वया नुगःपा धयागु हासापाथें जुल,
वं थःगु मन नं कुछि थाहाँ वयेकल ।
अले वं हानं अन मिखा छकः तिसिनाः मनस खँ ह्लात
"निदँ प्यदँ बिकाः बःचाग्वःगु श्वेत चैत्य दयेके स्वयाः ला
च्यादँ झिदँहे बीके माःसां, देशय्‌हे मदुकथं
थःगुहे शैली, थःगुहे लक्षणं जायेकाः
भगवान् बुद्धयागु धर्म व दर्शन
सदा कालं अनन्त जुयाच्वनीगुकथं
छगः अनुपमगु श्रीशोभायुक्तगु श्वेतचैत्य
विशालकाय व गगनचुम्बी यानाः दयेकेगुहे
महा उत्तम जुइ,
थ्वहे ग्वसाः सम्राट्यात बिनति याये माली ।"

लिपा नापं वःपिं पासापिंसं
"आनिक भाजु, थौं झी थनहे च्वय् गामय्
बासं चवनेमाली, मज्यूला ?"
धासेंलि, अरनिको झसंग वंकाः न्ह्यलं चाह्यथें जुल ।
अले सकलें ताहाकःगु तःजा पःखाः स्वये गाकाः बुलुहुँ च्वहांवल ।

छतचा जाःगु ल्वहँया छेँ, निखे स्वाकाः कुं लुइकातल,
न्ह्यःनेसं उखे थुखे फागः व खागः दयेकातल ।
सिमा निमा पिनातःगुलिं सिमा कापिं तिमिला जः पिज्वयाच्वन
थुगुहें इलय् अन छेँय्‌च्वंपिं बुढाबुढि निह्लय्‌सिनं
ग्वाखप्वाचाय् ब्वयातःपिं आजुपिनिगु प्रतीकया न्ह्यःने
थितिरीतिकथं ज्वलं ब्वयः छाय्‌पा यानातःगु जुल ।
हानं उखेथुखे छेँद्यः, लुखाद्यः, भुतुद्यःया न्ह्यःने नं

नसाज्वलं थिथिं ब्वयाः धूँ धुपायँ थनातःगु जुल ।

अले अन नापं वःह्म भाइनायः छह्मय्सिनं इमि न्ह्यःने
चीन देशय् च्वंसां नेपाःयागु नुगः घाना जूह्म
अरनिकोयात क्यनाः "थ्वयक भाजु नेपाःदेयाह्म
नां जाःथें ह्लाहानं जाःह्म छह्म कलाकार" जक धायेवं
छेँथुवाः बुंढि–"ए मां, जि ला भीहे देशय्च्वंह्म मनू"
जुइ धकाः च्वना स्यू धाधां
लिपा अन कयोथ्याका व कयोसलिचा ब्वयेहल,
ह्यँचियागु पुलांगु लाफः छ्फः नं पुकाः न्ह्यःने तयेहल ।
अले हानं पाहाँयात मिखाकंगु माउथाइ लुलुं
बुंढि मिखाय् ख्वबि पिचायेकाः थः बुढापाखे स्वस्वं
नुगः मछिकाः ख्वबि हुहुं ख्वंवात–
"थ्वयकः नेपाःमि भाजु ला भी पुता शी चाङ्गथेंहे लसीवः,
तर छुयाथ् ध्वगीख्वाःपिं काल मवोंपिं युद्ध सरदारतसें
हेकाः, लोभ क्यनाः ब्वना यंकूह्म व मचा
थौंतक ख्वाः क्यंवःगु मखुनि, सितला म्वातला छुं मस्यू ।
थःछेँ वंह्म भमचा नं मचा ज्वनाःहे मेलेवन धाल ।"
तिरियागु थ्व खँ न्यनाः
बुढां नं याकः काय्यागु ख्वाः लुमंकुं लुमंकुं
मचायेक भसुकाः जक तयाच्वन ।
उखे बुढिचियागु ख्वबि प्याःगु नुगः खँ न्यंह्म
अरनिकोनं नुगः धइगु खुल्ल मिकाः छेँ काचाक्क लुमंकल,
अले बिचाः यात–"जि नं छेँय् मां दु, बौ दु,
मांबौपिसं मचाबलय् इहिपाः याना ब्यूह्म तिरि दु,
जितः नं इमिसं छु छु धकाः मती लुइकाच्वन जुइथें ।"

भुतूयागु मिया जलय् कोथास लुमुलुमु धयाच्वन,
त:जा: प:खा: गया: व:पिं पाहाँतय् पाकुपाकु म्हुतु संकाच्वन,
अले थुथाय्‌हे छेँथुवा बुढाया छु मती लुयावलथें
सूर्ति ह्लिचां सूर्ति तुया: कोलाछि हाक:गु तिचु स्वाथ्यां
फुर्र फुर्र कुँ त्या: पिकाकां न्ववंवात–
"ए, नेपा:मि भाजु, छिमिगु देशय् नं जुजुपिनि
धिंधिबय्‌लाथें जुया: हता या:लाथें हला ?"

अले अन लिस: बी न्ह्य:
अरनिकोनं नेपा:दे छक्व: निं लुमंकल,
अले धाल–"मामं कनात:गु छत्वा:चा खँ कने,
जि मचाबलय् जुजु अभयमल्लया पालय्
नेपा:गालं योतापाखे पालपास च्वंह्म
मुकुन्दसेन धा:ह्म जुजुं नेपा: गालय् हता या:वल हँ,
तर व जुजुं या:गु अत्याचार व नर संहार स्वये मफया:
नेपा:गाया इष्ट देवता पशुपतिनाथ तसकं तंम्वयेकल हँ !
अले जनतातेसं मुकुन्दसेनयात लिना यंकूबलय्,
लँय् आपलं दु:ख कष्ट नया: व जुजुं प्राण त्व:तल हँ,
अकें जिमिथाय् देशय् छगू छुनाखँहे दु
व ख: –"हता वने मस:ह्म जुजु मुकुन्दसेन !"

थ्व खँ न्यना: बुढां छचं ल्हकुल्हकु संका: न्ववंवात–
"छिमिथाय्‌याह्म द्य:ला धात्थें तसकं प्रत्यक्षह्महे खनीका !"
बुढिचांजक अय्‌ला: लुलुं हानं थथे न्यन–
"नेपा:मि भाजु, थ्व जिमिगु देशय् नं ल्वापुस: जक आपा:
छिमिसं स्वया व:गु व ताहाक:गु त:जा: प:खा: नं

वैरितय्‌त पनाः हता यायेत दयेका तःगु ला खःनि,
युगं युगया जनतातय्‌गु ह्चिःतिं ल्वहँ फा थनाः ।"
हानं व बुढिचां नुगः धइगु पँम्हुइथें च्वंकाः नुगः खँ प्वंकल
"आःला बँस नं वने धुंकल, सदां म्वाये हरकिस मदु,
यमराज ह्लयःने थ्यंकः वइबलय्‌ मेय्‌ ख्वयेथें जक जुइ
अकें थौंकन्हय्‌ धइगु थ्व नुगः न्ह्याबलें खवः,
ह्लिलीगु गुबलय्‌ काः !"

अले अन अरनिकोनं व ज्याःजंकु त्यःपिं बुढाबुढितय्‌त
त्रिबोधि चित्त लुमंकाः, त्रिबोधि चित्तयागुनतुं
ध्वाथुइगुकथं छत्वाःचा खँ कन–
"मनस अविद्यां त्वपुयाततले मन धइगु न्ह्याबलें ख्वइ,
मनस प्रज्ञाया जलं खलकि मन न्ह्याबलें ह्लिली,
अकें शाक्यमुनि क्यनाबिज्यागु दथुलँस वनाः
त्रिबोधि चित्तयागु भावना यायेगु चर्या छगू
सयेका तलकि न्ह्याबलें भिं जुयाच्वनी ।"

मन हथाय्‌मथाय्‌ चाःह्युं बुढिचां घुसुक्क न्ह्याँवनाः न्यन
"नेपाःमि भाजु, अगःचा मालां देगःचा लूथें जुल जिमित
आम त्रिबोधि चित्त भावना यायेगु चर्या छक्वः
पूवंक कना थकि जिमित ।"
बुढियागु खँय्‌, बुढां नं उतिकं रस कयाः खँ तनाः धाल–
"नेपाःमि भाजु, थौं छिपिं थन बासं च्वँवःगु ला
द्यः दुहांवथें जुल जिमित ।"

अले अन अरनिकोनाप वःपिं पासाभाइपिंसं नं
"थ्व ला भीसं नं सयेके सीके माःगु खँ खः" धकाः

मतिइ लुइकाः ह्लाय्पं तिंतिं स्वाकाच्चवन ।
अरनिकोनं छक्वः मिखा तिसिनाः भावना यात
लिपा वं मिखाया गुलिचा छक्वः चवय् फर्रफर्र ब्वयेकल,
अले वं चित्तयात क्वात्तुक बशय् तयाः खँ कन–
"ह्लापां, बुद्ध, धर्म व संघ थ्व स्वंगः रत्नयात
दुनुगलंनिसें श्रद्धा तयाः नमस्कार याये ।
अले सत्कर्मया निम्ति दृढ संकल्प यानाः
बोधि प्रणिधि चित्त उत्पत्ति याये,
सत्कर्मया निम्ति शुद्ध चर्या यानाः
बोधि प्रस्थान चित्त उत्पत्ति याये,
शुद्ध चर्या यानाः, धर्म यानाः गुगु पुण्य प्राप्त जुइ
व फुक्क पुण्य उत्तमगु बोधियागु निम्ति लःह्लायेत
अले बोधि परिणामना चित्त उत्पत्ति याये ।

सम्पूर्ण वस्तुयात त्याग याये फयेकेगुहे निर्वाण,
थुजाःगु निर्वाण प्राप्त यायेगु जिगु इच्छा धाये ।
अले व प्राप्त जूगु निर्वाणतक नं
सकल प्राणिपिनिगु हितया लागि लःह्लाये ।
थुलि भावना, थुलि चर्या याये सयेकाच्वन धाःसा
मृत्युराज यमराजंहे वयाः भीत काः वःसां
वं भीत लसकुस यानाः सुखावतिस ब्वनायंकी ।

अले अन दृढ चित्त यानाः खँ न्यनाच्वंपिं बुढाबुढित
मानों क्षणिक भावं जूसां थःपिसं थःपिन्त ल्वःमंकाच्वन ।
इमित खनाः थथे, अरनिकोनं बिचाः यात–
"धात्थें थुपिं ला संस्कार बल्लापिं मनूत खनिंका,

छ्वाःचा खँ कनेमात्रंहे थुपिं ध्यानय् लाये धुंकल ।”
लिपा अन छिमिगु थर छु धकाः न्यंबलय्का
खँ फुक सीं दयावल, नालं थकाःगु शिलालेखय्थें ।
इमिगु आजु पुलांगु थर जुयाच्वन ‘चउ’,
लिपा ईपिं थाउ आन धाःह्म भिक्षुं न्हापां बौद्ध संघः येकुसेंलि
उबलय्निसेंहे व संघस दुहां वनाः ‘शी’ नांगु थर काःपिं जुयाच्वन ।
अले अन अरनिकोनं नेपाःदेया बौद्ध संघया खँ कनाः
शाक्यवंशतय्गु खँ छसीकथं न्ह्यथनाः स्वाके हःबलय्
‘शी’ व ‘शाक्य’ धइगु थी थी खँ ग्वःहे सिद्ध जुल,
थुकिनं नेपाः व चीन धइगु भ्रन सतिनाः थवंथःथें खनेदत ।

बरु अन थथेहे बिचाःग्वसाः जुयाच्वंबलय्
मार वइथें, अजुगति चायेमाःगु कथं
गांयाह्मनतुं छह्म मेह्म बुढिचा चिल्लायेमिक ख्वख्वं
‘ग्वाहालि, ग्वाहालि’ धाधां अन दुहांवःगु जुल ।
सकसिनं वइत “छन्त छु जुल धकाः ?” न्यंबलय्, खँ सीदत–
धेकेंमिक वसःपुनाः सल गयावःपिं निह्म मंकूमितय्सं
बादशाह खलःया धाक तयाः, ख्याच्वः बियाः
व बुढिचिया ल्यासेह्म म्ह्याय्यात ह्याँ ह्याँ धायेक ख्वयेक
लुत्तुलुयाः, सात्तुसालाः बिसिके यंकूगु जुयाच्वन ।

अले अन सकलें दनाः ‘खबरदार ! खबरदार !’ धाधां
चिलाख च्याकाः व बुढिचित ग्वाहाली बी धकाः वन ।
अरनिकोनं मतिइ अनेक खँ लुइकाः व नं
ईपिं ल्यूल्यूतुं भाराभारां ब्वाँय् ब्वाँय् वन ।

❋

लू–७

जाहाँ थिनाच्वंह्म तिमिला पाःजुजुं शून्य जुयावनाच्वन,
शून्य जुयाच्वंह्म तिमिला हानं जायावनं जाहाँनतुं थिनाच्वन ।
खतु तिमिला न पाःहे जुयावन न जाहाँहे थिनावल
तिमिला जा न्ह्याबलें छपाहे, न्ह्याबलें पूर्णहे !
अथेनं तिमिलाया आधारय्, ब्यवहारय् ल्याःचाः यानाः
तिथिमिति दयेकाः भिंगु शुभ मुहूर्त धकाः
भिंगु न्हूगु तःधंगु ज्याखँ यायेगु थितिरीति नं दयाच्वन ।
अले न्ह्यःनेसं धिकिं थ्यंकःवःगु 'छुङ्ग य्वान' पुन्हिखुनुहे
तातू महानगरया योतापाखे 'फिङ्गश मन' ध्वाखालिक
ताहाःगुजि कयाः न्ह्यानाऽवनाच्वंगु चिन स्वै खुसिक्वसं
चकनाच्वंगु ख्यलय्, थ्वःचा थ्वःचा त्वाःदुगु थासय्
महाचीन देशया विशालगु पःखाःयात ल्वयक ज्वः मिलय्जुइक
अरनिकोनं श्वेतचैत्ययागु नीस्वनेगु निश्चय यात ।

न्ह्यःनेसं यितापाखे तःद्वाःगु लसकुस ध्वाखा थनातल,
ध्वाखास निखें निह्म सिंह व पूर्ण कलश ब्वयातल ।
च्वसं "बुद्ध, धर्म व संघ" च्वयातःगु पताः ब्वयेकातल,
हानं ततःग्वःगु सप्ताक्षरी कूटाक्षर नं ब्वयेकातल ।
तुयु, ह्यासु, वँचु, ह्याउँगु व वाउँगु पताःमाः नं
पञ्चरश्मि पिज्वयेकाः उखेथुखे सर्वत्र ज्वःलाक ब्वयेकातल ।
पलिस्वां हःया मतकलः नं थाय्थासय् खायातल

थाय् थासय् हानं ततःग्वःगु चिग्वःगु भोंया दुंगाचात नं खायातल।
ततःग्वःगु जःसि मकलय् धुँ-धुपाँय्, नस्वाः नं थनातल ।

अनसं छखे न्हापां सकलया मिखा वनिगुकथं
श्वेतचैत्य छगः नमूनाकथं दुरूस्त यानाः ब्वयातल,

च्याकुंलाःगु यंत्राकारगु भू-सतहस
तँ तँ लुइकाः पलिस्वां हःया भावस
मानों पिण्डपात्र छग्वः भ्वपुइकातंःगु
विशालगु गर्भगृह थनातल ।
अले उकिसं च्वय् मण्डप लुइकाः द्यःने
त्रयोदश भुवनया चक्रावली तँ लुइकातल,
उकी हानं छत्रं चाःहिका गंचा घानातल
उकिसं च्वय् हानं मण्डप लुइका उकिया द्यःने
पूर्णकलश थनाः तँ तँ लुइकाः गजू छुनातल !

श्वेतचैत्ययागु थ्व नमूना लिकसंतुं हानं अन छखे सिथय्
नेपाः व चीनया शैली ल्वाकछ्यानाः न्यागः गजू तयाः
दुने ततःग्वःगु थां थनाः, तिकिझ्याः ब्वयाः
द्यःबहीया नमूना नं ब्वयातल ।
उकी दुने च्वनींपिं न्हय्ह्म तथागतपिनिगु
छगूथे छगू बाँलाःगु नमूना मूर्ति नं ब्वयातल ।
अले हानं चिनियाँ पम्पराकथं द्यःबही दुने च्वनींपिं
लोकपाल, अरहत, मिलापु, क्वानमिनया नमूना मूर्ति नं ब्वयातल ।

हानं द्यःबहीयात ल्वयेक जःखः ध्यानकुटी,
तथा न्ह्यःनेसं तद्वाःगु स्वद्वाः लुखा नं
छ्यीयानाः ल्वयेक ब्वयातल ।

अले अन थ्व श्वेतचैत्य व द्यःबहीयागु नमूनात
ब्वज्याकथं ब्वयातःगु स्वये धकाः
भुनाच्वंपिं मनूत धइगु कयँमिचाथें हालाच्वन ।

उखे पायछि इलय् हे ह्लोंह्लोंब्वाःह्म, प्याखं हूह्म
तःधिकःह्म सल गयाः सम्राट् हुपिले जक अन थ्यंकःवयेवं
लँ स्वयाच्वंह्म अरनिकोनं मङ्गलसूत्र ब्वन,
सम्राट्यात लसकुस यानाः न्ह्याः न्ह्याः ब्वनाहल ।
अले अन सम्राट्या ल्यू ल्यू सुखपालस च्वनावःपिं
लानिपिं, मयजुपिंनं ननानं थ्यंकःवयाच्वन ।
हानं अन उखे स्वःबयाच्वंपिं मनूतय्सं
लयलय्ताताः हर्षध्वनि पिज्वयेकाच्वन,
मेखे बाजंखलः, प्येखलःतय्सं नं
मनस उफ्वःस्वां ह्वयेकाः सर्गः थ्वयेकाच्वन ।
अले अन म्हिगःतक झिजांमिजां दनाच्वंगु ख्यलय्
थौं जुलं न्हूगु वातावरणं सुखावतीथें झझःधायाच्वन ।
अरनिकोनं सम्राट्यात श्वेतचैत्य व द्यःबहीयागु
नमूनाकथं छगू छगू दत्तले पूवंक खँ कनाः क्यन,
लिपा श्वेतचैत्ययागु नीस्वनेगु थासय् थ्यनेवं
सम्राटं चकं मनं उजं दयेकल– "नेपाःमि भाजु,
हुं प्यकुनय् छाय् अथे ध्वजा पताका ब्वयेकातयागु ?"
अरनिकोनं बिनति यायां लिसः बिल– "सम्राट्,
सूर्य चन्द्र दत्तले श्वेतचैत्यया नी थातं तये भाःपाः
भूमि शोधन यानाः, नागतय्त शान्तिस्वस्ति यानाः
प्यखेर प्यकुनय् ब्वयेकातयागु खः छाय्पाकथं ।"
"अले व दत्थुइच्वंगुले ?" हानं सम्राटं लिसा कयाः न्यन ।

अरनिकोनं चैत्य निर्माण विधि सफू पुइकाः धाल–
"सम्राट्, व खः रत्न न्यास यानातयागु पूर्णकलश
लायकुलि बियाहःगु नवरत्न पुचः उकीहे स्वथनागु दु।"

अले अन मुसुखवाःम्ह, मनस स्वांह्वःम्ह सम्राट्
प्याखंहूम्ह सलम्हं जुरुक्क क्वहांजक वयेवं
सलच्यःतय्सं सलयात निखे ज्वनाः छखे यंकल।
उखे अरनिकोनं सम्राट्यात दथुस अनहे यंकाः
'त्रिरत्न' वन्दना यानाः जगत् हितार्थ न्ववात–
"महामना सम्राट्! कलशयात त्वपुयाः नीस्वना बिज्याहुँ।"

प्यखेरं छ्वाःख्यलं स्वयाच्वंपिं मनूत धइगु इलिइलि,
स्वये मखनी धकाः ब्वाँब्वाँ वयाच्वंपिं नं उलिहे गुलिगुलि!
गुलिं इमूचात मुनाच्वंथें, गुलिं धाःसा हातय्सं भुनाच्वंथें!
अले उखे अरनिकोनं थ्यासफू स्वस्वं 'स्थिरो बाक्य' ब्वनाः
वज्र गं तिनीनीनी थानाः न्यायेकुसेंलि
एकाग्र चित्तं शाक्यमुनियागु बोधिचित्त लुमंकाः
सम्राटं अष्टधातुं कयेकातःगु न्यापा ल्वहँ अप्पां
पूर्णकलश त्वपुयाः श्वेतचैत्ययागु नीस्वन!
थुलिजक शुभकार्य जुइवं सकसिनं अन
जयध्वनि सरगः थ्वकाच्वन।
अले उथाय् सकल लोकया न्ह्योने
महाचीनस न्हूगु युआन राज्य वंश स्थापना याम्ह
सम्राट् हुपिलें (अर्थात् शचु, अर्थात् कुबलाइखाँनं)
अन मुनाच्वंपिं सकल जनजातिया मनूतय् न्ह्यःने
गौरब ताताः सः तःसः यानाः न्ववात–
"थौं झीगु देशय् नेपाःमि भाजु आनिकनं

देशय् मदुकथं श्वेतचैत्य छगः दयेके त्यन
थ्व ज्याय् सकसिनंनं फयांफक्व ग्वहाली यायेमाल !
थ्व श्वेतचैत्यं त्रिरत्नरूपी निभाः सदां त्वयेकाः
भी सकलयागु चित्तयात भिंकेमाल,
थ्व श्वेतचैत्यं सदाकालं स्थिर जुया
भीगु थ्व न्हूगु राजधानी तातूयात
प्यखेरं श्रीशोभा बियाः रक्षा याना तयेमाल,
थ्व श्वेतचैत्यं विश्वबन्धुत्वया जः पिज्वयेकाः
शाक्यमुनिं लुइका बिज्याःगु, थुइका बिज्याःगु
प्राणीमात्रयात हीत जुइका धर्मपताका
सदाकालं फरफर यानाः ब्वयेकेमाल !"

थुलिजक खँ अन सम्राटं छु उजं दयेकल
सकल लोकया जयध्वनि सरगः हानं थ्वयाच्वन।

लिपा चैत्य निर्माण जुइगु स्थल प्रदक्षिणा यायां
सम्राटं हानं अरनिकोयाके थ्वं चवय् थस्वस्वं न्यन–
"थ्व श्वेतचैत्यया जाः गुलि चवय् थाहांवनिगुथें ?"
अरनिकोनं लिसः बिल– "भूमि दुनेच्वंगु जग त्वःताः,
सच्छि व च्याकुया लक्षण प्रमाणं थाहांवनी !"
अले सम्राटं लिकंतु वोम्ह मन्त्रियात धाल
"धात्थें थ्व श्वेतचैत्य छगः दयेके सिधइबलय्
आकसय् सकसिनं खने दयेक ब्वयाच्वनी थ्व
विश्व मैत्री भावना व शान्तिया प्रतीककथं !"
अले अन मन्त्रि ल्हाहा बिनतियासे न्ववात–
"कोवांग, छलपोलयागु दूरदर्शी विचारयात
भीगु देशंजक मखु, समस्त विश्वं हे बाँलाः धाइतिनि।"

मन्त्रियागु थ्व खँ न्यनाः सम्राट् हर्षं गद्गद् जुल,
अले मनस स्वां ह्वयेकाः प्याखं हुलीह्म सलया ह्मस गल ।
लिपा सम्राट्जक ल्याहां वंसेंनि, लाय्कुलिं वःपिं लानिपिन्तनं
सुखपालस तयाः दुल्यातसें लुकुलुकु ब्वाकेयंकल ।
सम्राट्या म्ह्रायमय्जु म्याउयेन छह्म धाःसा
सुखपालस मच्वंसें अनसं सालिकथें दनाच्वन ।
सुखपाल कुबीपिं दुल्यात हथाय्मथाय् चायाच्वन ।
लिपा, सम्राट्यात ध्वाखातक तयाः ल्याहाँवःह्म
अरनिकोयात सःतके बियाः म्याउयेनं न्यनावंतवःतल
"नेपाःमि भाजु, थ्व श्वेतचैत्य गुबलय् दने सिधइथें हला ?"

न्हापांला अरनिको मय्जु म्याउयेन खनेवं छक्वः इतःमतः
कन,
लिपा वं मनंमनं खँ ल्हानाः लय्ता मनं लिसः बिल–
"लक्ष्यला जिगु न्यादँया दुने सिधयेके धइगु दु,
अथेनं थन, चिकुलां पुखू धःचाः हे छधी जुइगुलिं
न्यादं सिमधयाः न्हय्दँ, च्यादँ नं ब्यूवने फु ।
आयबुयां जक नं ज्या तिप्यनीगु मखु थन
अथेनं हस्तेयात हँसे याइपिं आपालं थन दु
इलय् गजू छुइफइ धइगु जिगु थःगु ग्वसाः दु ।"

थुलि खँ न्यनेधुंकाः म्याउयेनं छ्यं छक्व ल्हुकुक संकल,
वया मनस खँ धइगु पिदने मफयाः इकुमुकु दन ।
अले सुखपाल कुबीपिं दुल्यात हथाय्मथाय् चासेंलि
सुखपालस च्वनाः नुगःखँ नुगःनापतुं ल्हानावन व ।
उखे स्वःवःपिं मनूत नं प्यकालँ धइगु छस्वा यानाः
गुलिं थुखे, गुलिं उखे यानाः बाया वनाच्वन ।

अले थुबलय्लाकहे ताहा दाह्नि पिप्युं छम्ह बुढाचां
अरनिकोया न्ह्यःने वयाः धाल– "नेपाःमि भाजु,
नेपालंनिसें थन जिमि देशय् वयाः छं मनं खनाः
चैत्य दयेके त्यंगुलि जिमि धर्म बलाइगु जुल।
जिथें जाःम्ह बुढां थुजोगु पुण्यगु ज्याखँय्
तातुनाथें ग्यसुग्यंगु तिवा छुं बी मफुसां
थ्व जि काय्मचा छम्ह छन्त लःल्हाये त्यना,
थ्व मचाया नं थुज्वःगु वास्तुकलास, मूर्तिकलास
मन साप ब्वाँय्वं, ल्हाहा नं छुं भति चवः।
थ्व मचायात छं थः शिष्यमचा याना: माःकथं माक्व
शाक्यमुनिं कना बिज्याःगु धर्मया खँ कँकं
ज्याखँस स्यनेकने यानाः तालीम याना बिइ धइगु आशा।"

'अले थ्व किजाया नां छु ले ?' धकाः प्वाक्क न्यनेवं
अरनिकोयात व बुढाचां लिसः बिल "ल्यू युआन"।
थः अबुं थुलि न्ववासेंलि ल्यू युआनं अरनिकोयागु
ल्हाहा थियाः गुरु भाःपाः स्वक्वः भागियात।
अले अन अरनिकोनं व शिष्यमचायाके
सुलाच्वंगु कला प्रतिभा खंकाः बुढायात धाल–
"कका, थ्व किजायात जिं सःस्यूगु
अवश्य नं फयांफक्व स्यनेकने याये।"

अरनिकोनं थुलि धासेंलि
व बुढाचिया मन धइगु पलेस्वांथें चक्कन।
अले अन वं श्वेतचैत्ययागु नीस्वाःगु थासय्
पञ्चरश्मि पिज्वयाच्वंगु खंकल।

थुगुहे इलय् अन सरगतय् ओतालिक कुंलामय्
न्हय्‌ता उनं जाःगु 'सर्गः ध्वाखा' लुयाच्वन
उखे सर्गतं नं फुलुफुलु स्वां वा गायेकाच्वन। १७०

※

लू–८

ई थ:गुहे तालं न्ह्यज्याना वनाच्वन,
तिमिला व खिमिला पालंपा: म्हिता वयाच्वन,
ताल्ला फुतकि चिकुलां, चिकुला फुतकि ताल्लानं
पा:व्व कया: गुथिपा: फयाच्वन ।
अथेनं ज्याखँय् न्हियान्हिथं दुनाच्वंम्ह मनूनं
ई फुना वनाच्वंगु मचाइगु जुल खनि ।
अले थथेहे जुल श्वेतचैत्य दयेकेगु ज्याखँय्
चाल्हं न्हिनं लिमला: कथं ज्या सना जूम्ह अरनिकोयात नं ।

छन्हु ल्याय्म्हम्ह शिष्यमचा ल्यू युआनयात
शाक्यमुनियागु धर्मचक्र प्रवर्तन मुद्रा ज्यायेगु
कथंहंक खूल स्यनाच्वन अरनिकोनं सिलाय्कु ज्वना: ।
शिष्यमचाया छाय्थें छु मतिइ लुयावल थें
गुरुयागु च:तिकंगु ख्वा: स्वया: वं प्वाक्क न्यन–
"गुरु, जि थन च्वना: ज्या सयेकाच्वनागु नं
दच्छि पुलावने धुंकल, गुरुया जन्मंग्हि धा:सा मवो"
अले शिष्यमचां थुलि खँ न्यँसेंलितिनि
अरनिकोनं ई घुसुं न्ह्याना वनाच्वंगु चायेकल ।
वं पतिचा ल्या:खाना:, झसुका: छ्रव: तया: धाल–
"ल्यू, जि छें त्व:तागु नं झिनिदँ दत खनिंका
ला:सा थुगुसी बुंगद्य: सालिगु झिनिदँया मेला जुइमा: ।"

गुरुं कंगु बच्छि खँ शिष्यमचां थुइके मफुत
उकें वं गुरुयागु ख्वाःन तुं हानं छुं धाइला धकाः स्वयाच्वन।
लिपा अरनिकोनं खँ ध्वाथुइकाः शिष्यमचायात कन–
"ल्यू, सीकाति छं, बुंगद्यः धयाम्ह 'अवलोकितेश्वर' का।
थन 'क्वानयिन' धाई, बोधिसत्त्व धाई
जिमिथाय् धाःसा करुणामय व लोकनाथ नं धाइगु
जिमि देशय् बुंगद्यःयात रथस तयाः दे चाःहिके माः।
बुंगद्यःया निगः देगः दु, छगः यलय्, छगः बुंगय्।
छन्त उखुन्हु "बुद्ध, धर्म व सङ्घ" धकाः गुगु खँ जि कना
व सङ्घया नायकहे अवलोकितेश्वर जुल।"

शिष्यमचाया धाःसा फयांफक्व सयेका कायेगु ध्याउना,
उकें वं छ्यनय् चासुसुं नुगःखँ तीजक पिज्वयेकल
"गुरु, अवलोकितेश्वरयागु मूर्ति ज्याःयेगु थाकुलाथें ?"
अरनिकोनं मुसुक्क न्हिलाः धाल–
"ल्यू, हलू धासेंलि कुतिन्यायेम्वाः छं
छंगु ल्हाःहा च्वःथें छंगु बुद्धि नं साप ज्वः खनिं,
छं, कायेजक फयेका च्वं, जि सयेकातयागु विद्या
फुकं छन्त स्यनेकने यायेतिनि छसीकथं।"
गुरुयागु थ्व खँ न्यनाः शिष्यमचां लयेतायेकल
वया मनस दुने सूर्यमुखी स्वां ह्वः थें जुल !

अले अन इमि थयेहे खँ जुयाच्वंबलय्
हथासं वःम्ह ज्यामिनायः वाङ्गमिनं धाःवल
"नेपाःमि भाजु, श्वेतचैत्य दयेकाच्वंगु स्वःवःपि
छथ्वः मनूतसें छितः छक्वः नापलाये धाल।
मनूत सःस्यू ख्वाः वः, छु या वःपिं थें

थ्व जक छु सौके मफुत ।"
अरनिकोनं खँ तछ्यात–"ल्वहँया ठेक्का काःवोंपि ला ।"

लिपा, सीदत व मनूत वःगु हेतु मेगुहे जुयाच्वन ।
अले, वोंपि मनूतयूत ज्यासलयूतुं छ्चाःख्यलं फ्येतुकाः
अरनिकोनं नाइक न्ववंवात–"तापाकं भ्काःपिथें च्वं,
छु सेवा यायेमालथें जि, आज्ञाजुयादिसँ ।"

अरनिकोया समं ख्वाः नासलं लिनाः बांलाःथें
नाइसेच्वंगु न्वचु नं हिसि जायाः ब्वह्लंगु जुल ।
उकें अन वोंपि मनूत वयात स्वस्वंहे प्रभावित जुल ।
लिपा शिष्यमचां कयःस चया लुसेंलि
नायः जुयावोह्म मनुखं गम्भीर भावं न्ववंवात–
"नेपाःमि भाजु, जिपिं थन हे देया क्यासियापिं
ज्या छ्गू ज्वनाः सम्राट् हुपिले नापलाःवयापिं ।"

खँया प्रसङ्गय् सम्राटं छिगु नां नं न्ह्यथना हल
खला सम्राटं पाहसपा गुरु धकाः नं नां न्ह्यथन,
अथेनं पाहसपा गुरु थौंकन्हे थूफानय् धाल ।
अले छि थन तातूयागु नां सार जुइगुकथं
'श्वेतचैत्य' छगः दयेकाच्वंगु दु धकाः कन
थन छक्वः स्वोहुँ, छितः छक्वः नं नापालाना हुं धाल
अले छि थौं थन ज्यासलय् धाःगुलिं
जिपिं थुखे हे स्वया वयागु ।"

लिपा, अन वःपिं मनूतय् छयाञ्जे जूह्मं थथे धाल–
"नेपाःमि भाजु, नकतिनि न्ववंवानादीह्म थ्वयूकः भाजु

जिमि सकलया गुरु च्याङ्गसङ्ग लाई खः
अले थ्वयक: जिमि 'ताओ' धर्मया धर्माधिकार खः।"

थुलिजक खँ न्यनेवं, अरनिकोनं विनम्रभावं
धर्माधिकार च्याङ्गसङ्ग लाईयात वन्दना यात,
अले लिक्कसं छगू उच्चगु आसन दयेका:
"म्वाल छि, म्वाल छि" धायेकं श्रद्धातसे फयतुकल ।
अरनिकोया उदार भावनां जा:गु मनया खँ
अले न्यने, सीके, थुइके दइन धइगुकथं थथे पिज्वल–
"थन देशय् माहात्मा लाओचें पिका:गु 'ताओ' धर्म
थाय्‌थासय् दु धा:गु आपालं न्यनागु
थौं थ्व ज्यासलय्‌हे छलपोलपिं दुस्वःबिज्यात,
थ्व जित: व:गु त:धंगु सौभाग्य भा:पिना
'ताओ' धर्मया छत्वा:चा खँ न्यने जि इच्छा ।"

अले ताओ गुरु च्याङ्गं पलख ध्यान याना:
ताओ धर्मया संस्थापक महात्मा लाओचे लुमंकल,
लिपा खँ कन–'ताओ' या अर्थ खः 'मूलँपु'
सम्यक भावना सुलाच्वंगु रहस्यमय मूलँपु ।
बुइ, सी, धयागु ला कुह्मा:या घ:चालय्
चा: चा: हिलाच्वंगु पालंपा:या क्रमजक खः
अले थ्व संसारस गुलिनं वस्तुत खनाच्वन
व मदयानतुं वनीगु भ्रामक वस्तुजक खः
थन ल्यनाच्वनीगु छुं द:सा व 'ताओ' जक हे खः,
उकें 'ताओ' धयागु अनन्त, अपरिवर्तनशील !
चित्तस सांसारिक इच्छा आकांक्षा मदया वनकि

अज्ञां बास याना च्वंवइ नैसर्गिककथं !
नेपा:मि भाजु, खँ ला बुंगा:या ल:थें जक ख:
खँ यक्व ताहाक: जुइफु, बुंगा:या ल: तुइथें
अथेनं सारगु खँ थ्वहे ख: संक्षिप्तं कना
बरकंछि, शाक्यमुनियागु नं छ्त्वा:चा खँ
न्यनेगु, सीकेगु, थुइकेगु जिमि नं इच्छा।"

अले अन अरनिकोनं "त्रिरत्न वन्दना" यासे
थथे न्वंवात– "खतु, जि छम्ह कालिगडया मचा,
अथेनं मांअबुपिसं, गुरुपिसं कनात:गु छ्त्वा:चा खँ कने–
"शाक्यमुनि सिद्धार्थ गौतम बुद्धयागु धर्मस
प्यंग: थीथें प्यंगू लिधंसा दु
व ख: 'दु:ख, समुदय, निरोध व मार्ग'
थ्वहे प्यंगू मुख्यगु आर्य सत्यया ज्ञानं
बोधिचित्त दयेका: निर्वाण थ्यंकीगु जुल ।
दर्शनयाकथं धायेबलय् वहे निर्वाण
छखे प्रतीत्यसमुत्पाद जूसा, मेखे शून्यता जुइ
अर्थात् थन गुगु नं वस्तुस, गुगु नं धर्मस
थ:गु स्वभाव, स्वतन्त्र अस्तित्व मदु,
फुक वस्तुया स्वभाव शून्यताजकहे ख:
भीसं खनाच्वना:गु सर्ग:या शून्यताथें जक !
अथेनं हाकुसे, ख्वातुसेच्वंगु सुपाचं
त्वपुइबलय् यक्वं किच: काच: खनेदयाच्वनी,
अले अज्ञान व क्लेश दुपिसं धयाच्वनी
सर्ग: ख्युंसेच्वन, सर्ग: बुलुसेच्वन,
सर्गतय् खंला किसिद्वम्बो कयाच्वन ।

सर्गतय् खंला हानं 'छिमि छु ध्वाखा' लुयाव:गु,
तर प्रज्ञाज्ञानं वात्तुवाला: मालास्वत धा:सा अन
व सर्ग: न गुबलसं तुयू हे जूगु दु, न ख्युं हे,
न अन किसिद्वम्बोहे दु, न 'छिमि छु ध्वाखा' हे !
वास्तवय् व सरग:या ला स्व-अस्तित्व शून्यहे जक ख:
परिकल्पित, परतन्त्र व परिनिस्पन्नजकहे ख:
अले बुद्ध धर्म दर्शनस दकसिबय् ब्वलह्वनाच्वंगु
थ्व शून्यता ज्ञान नं 'बोधि स्वाहा !' जकहे ख: ।"

अरनिकोनं थुलि खँजक छु देशना यात
ताम्रो धर्म गुरु च्याङ्गं वयागु ल्हाहा ज्वना:
दुनुगलंनिसें वयात भितुना ल:ल्हात ।
अले अन खँ न्यनाच्वंपिं मेपिसं नं धाल
"अरनिको धयाम्ह कलाकारजक मखु खनिं,
अरनिको धयाम्ह छम्ह दार्शनिक विद्वान् नं खनिंका !"

लिपा अन अरनिकोनं स:स्यूपिं पाहाँपिन्त
श्वेत चैत्य निर्माण स्थलपाखे ब्वना यंकल,
ग्वसा:कथं जुयाच्वंगु ज्या छता छता क्यन ।
छम्ह विद्वानंजुक अरनिकोयाके थथे न्ह्यस: छुत–
"नेपा:मि भाजु, चैत्ययागु वास्तविक अर्थ छुलेसा ?"

अरनिकोनं कनावं यंकल– "जि हानं धाये
जि छम्ह कालिगड, जिगु थ:गुहे दृष्टिकोण दु ।
उकें जि थथे नं धाये शाक्यमुनि कनाबिज्या:गु
बौद्ध धर्म विज्ञान ख:सा व कला नं ख:
थथे जूगुलिहे थौंतक ब्यापकरूपं स्थायीकथं

बौद्ध धर्मयात बौद्ध कला संस्कृति तिवा ब्यूगु ।
थ्वहे लिधंसाय् थ्व निर्माण जुयाच्वंगु चैत्य नं
चैतन्यरूपी चित्तयाहे भावनात्मक प्रतीक खः,
मेगु अर्थय् स्वयम्भू, प्रभाश्वर, शून्यता खः
गथेकि लखय् चि दु, अथेनं चि खंके फइमखु,
अथेहे दुरूस घ्यः दु, अथेनं घ्यः खंके फइमखु
तर विभिन्न प्रक्रियाया माध्यम दयेकाः
लखं चिग्वारा, दुरूं घ्यःग्वारा पिहाँवइ ।
अले थ्व श्वेतचैत्य नं छगू माध्यमहे खः
चित्तयात बोधिचित्त यानाः बोधिपद खनिगु ।
चैत्य महात्म्य अापालं दु, कनां फ्वःचाइगु मखु।"
अले ताम्रो धर्मगुरुं लय्ताता न्ववात–
"नेपाःमि भाजु, छत्वाःचा जूसां मूसःगु खँ कनादिल,
जिपिं थुखे वयाबलय् थाय्थासय् स्वया वया,
बिचाः यानाः, सलंसः दँ बीक हिचःति हायेकाः
उलिमछि बौद्ध कलाकृति छाय् दयेकल जुइ धकाः ।
आः थ्वया रहस्य बांलाक पूवंक थुल
कान्सुया तुङ्गहाङ्ग, हनानया लङ्गमन,
सान्सीया युङ्गआन, सव्छानया ताचू पाकोस
छगू थे छगू बांलाक दयेकाः ब्वयातःगु बौद्ध कलाकृतित
बौद्ध धर्म दर्शन थुइकेगु अःपूगु माध्यम खनि ।"

अले अन अरनिकोनं ल्हाहा बिनति यानाः
विनम्रभावं छ्यं क्वाक्वां धाल–
"अवश्य नं अथेहे खः, अवश्य नं अथेहे खः ।"
थनं लिपा ताम्रो धर्मगुरुं हानं थथे खँ ल्ह्यथन–

"नेपाःमि भाजु, जिं न्यनातयागु छत्वाःचा खँ कने
थनं न्यासः दँ न्हापा, थाङ्ग राज्यवंशया इलय्
याङ्ग चम्रो बौद्ध महाविहारया आचार्य भिक्षु
च्येनचनयात आपलं आपलं अनुरोध यानाः
रिपनयापिं विद्वान्तसें थःगु देशय् ब्वना यंकल हँ
अले अननं बौद्ध धर्म संस्कृतिया पलिस्वां ह्वल हँ।"
खँ न्यनाच्वंम्ह अरनिकोया मन धाःसा पपु छुनाः
ओतां यिता जुनाः चीनया महासमुद्र पार यानाः
ओताया जापान छ्क्वः स्वयेगु आकांक्षा यानाच्वन ।
लिपा ताम्रो धर्मगुरुं हानं मेगु खँ हीकुसेंलि
अरनिकोनं थःत थःमं अनसं न्ह्योने खंकाच्वन ।
ताम्रो धर्मगुरुं थःगु ग्वःसाः खँ कनावं यंकल
"क्यांसी प्रदेशया "ब्वैम्ह नाग व धुँ" नांगु पहाडस
जिमिसं नं छगः तग्वःगु ताम्रो देगः दयेके त्यनागु दु
अले अन महात्मा लाओचेयागु मूर्ति ब्वयेगु बिचःः,
थ्व ज्याय् छिगु स्यल्लाःगु सल्हा व ग्वहालि फ्वनाच्वना।"
अरनिकोनं थःगु यचुगु नुगः उलाः लिसः बिल-
"अवश्य फुगुचाःगु सेवा याये, तर छता खँ
शाक्यमुनियागु मूर्ति ज्यानाच्वनागु जिगु थ्व ल्हाहातं
महात्मा लाओचेयागु मूर्ति ज्यायेबलय्, दयेकेबलय्
लाओचेयागु ख्वाः शाक्यमुनियागु ख्वाः लसी वयेफु।"
अले ताओ गुरुं मुसुक्क न्हिलाः धाल "ल्याः मदु !"

लिपा अन अरनिको पाहांतय्त बिदा बियाः
शिष्यमचा ल्यूनाप ज्यासलय्तुं वल ।
अले वं शिष्यमचाया न्ह्यःने नुगःखँ पिज्वयेकल-

"थ्व चीन देशया नुगःपा धइगु सापहे तःपा खँनि।"
वातां स्वयाच्वंम्ह शिष्यमचां खँ थुइके मफयाः न्यन-
"गुरु, आमथे धयागुया अर्थं छु थें ?"
अरनिकोनं लिसः बिल- "छिमिगु नुगः पलिस्वांथेंका।"
अले अन शिष्यमचां थःगु नुगःपा पियाः
नालं लुयाः लखं थाहां वइगु पलिस्वां भाःपाः
आपालं खँ बिचाः यानाः थुइकाच्वन। १९८

❋

लू–९

भूपुरयन्त्रया प्रमाणं नीस्वाःगु ल्वहँया जगं
छ्यी छपाँय् जुयाः प्यंगू दिशासं
प्रत्येक दिशा खुकुं लुयाः
श्वेतचैत्य विशाल कायया रूप कयाः
न्हियान्हिथं बुलुंबुलुं
चुलिजायाः थाहां वयाच्वन,
च्वय्थ्यंलिसे द्वम्बो लुयाः
सर्गः स्वस्वं न्ह्यज्यानाच्वन ।
ज्यायानाच्वंपि मनूत धइगु अन
उखें थुखे, थुखें उखे इमूचातथें ।
'हस्ते हँसे' धइगु सः हानं अन
छ्चाःख्यलं थ्वयाच्वन तग्वःगु गंथें !
अले अन सकल स्वकुमितय्
छगूहे जक तःधंगु आकांक्षा जुयाच्वन
'श्वेतचैत्य' छगलं पूवंक
याकनं गुबलय् स्वयेदइ धइगु !

उखे, श्वेतचैत्ययागु ज्यां दिनाः
ज्यासःछेंस दुहांवया, क्वाःलः च्या त्वनाः
पलख त्यानुलंके धकाः अरनिको ग्वाराजक छु तुल
लाय्कूया महां छह्म वयाः पौ छपौ बियावन ।

ताकालं लिपा छेँयागु पौजकं वःगुला धकाः
वाथाक्क दनाः अरनिकोनं पौ प्वलास्वत ।
उथाय्हे शिष्यमचा ल्यू ज्यां दिनाः
तुपुलुक अन च्यंकःवःगु जुयाच्वन !

पौ ब्वंगु खनाः, शिष्यमचां प्वाक्क न्यन
"गुरु, नेपाःयागु पौ वःगुथें च्वं खःला ?"
पौ ब्वब्वं अरनिकोनं पुलां खँ लुमंकाः
लिसः बिल– "ह्लासां वःगु पौ थ्व
अथेनं थुकी पाहसपा गुरुं अन पोताला लाय्कूया
ह्यांगु दिगिसच्वंगु च्वःकोथा ल्ह्वनाच्वंगु
खँया ल्यूल्यू, नेपाःदेयागु छत्वाःचा खँ नं
सूचंकथं घाना छ्वयाहःगु जुयाच्वन ।"

खँ न्यंह्म शिष्यमचाया धइगु
हथाय्मथाय् चाल हानं मेगु खँ न्यनेत ।
अले वं न्ह्यसः पिज्वयेकल छ्यनय् उसिउसि यानाः
"गुरु, जि नं न्यने ज्यूगु खँ खःलाथें ?"
अरनिकोनं पौ क्यक्यं लिसःबिल–
"न्यने ज्यूगुजक मखु, सीकाः लुमंकानं तयेज्यूगु"
थुलि धयाः अरनिकोनं हानं
नेपाःदेयात मिखास घानाः धाल
"कालगतिया खँ, सुनानं पने फइमखु,
नेपालय् जुजु हिल धकाःनं च्वयाहल
जयभीमदेवलिपा जुजु जूह्म
जयसिंह मल्लयानं भोग सिधल खनि
आः जूह्म न्हूह्म जुजुया नां अनन्त मल्ल हँ

जुजु मनस साप स्वां ह्वःह्म, धर्मकर्म याइह्म हँ
बाहा बहीपतिकं धइथें बौद्धाचार्य पण्डिततय्‌त
ग्रोह ग्राखलं, लुँ ग्राखलं
'प्रज्ञापारमिता' च्वकाच्वंगु दु हँ !
हानं यल सकबाहाया नायःजु चक्रेश्वरं
ह्लासाया सशाक्य गुम्बाया थुबतेन ह्यसेयात
मैत्री सम्बन्ध तयेगु पौ छ्पौ नं छ्वयाहल हँ,
हानं पौनापंतु देछाकथं लुँ च्वयातःगु
'अष्टसाहस्त्रिका प्रज्ञापारमिता' ग्रन्थ छगू नं
लुं कयेकातःगु वहःया पिलाय्‌ तयाः छ्वयाहल हँ।"
ग्रले ग्रन 'प्रज्ञापारमिता' धइगु खुगः ग्राखः
न्हाय्‌पंप्वालय्‌ चाःचाःहिलाः थ्वया च्वनेवं
खँ धइगु न्यन्यंहे मगाःह्म शिष्यमचां न्यन
"गुरु, 'प्रज्ञापारमिता' धयागु गुज्वःगु ग्रन्थथें ?"
ल्हासां वःगु पौ ब्वनाच्वंह्म ग्ररनिकोनं
मिखा तिसिनाः प्रज्ञापारमितास मन दुस्वकल
अले 'हृदयसूत्र' ब्वब्वं मिखा चायेकल,
वं धयावं यंकल– "ल्यू, छंगु न्ह्यसःयात
सःसःथे, थथे लिसः बी त्यना, बांलाक न्यँ
शाक्यमुनि लुइका बिज्याःगु मध्यम मार्ग गुगु खः
उकिहे माध्यमिक दर्शन मूसयाः पिज्वल,
ग्रले व 'प्रज्ञापारमिता' अथवा 'शून्यता'
उकिहे ब्वलह्वंगु जुल बोधिवृक्षथें !
बोधिसत्त्व नागार्जुन व मेमेपिं आचार्यपिसं
उकी माक्व सौलः बिल न्ह्यपु नायेकाः
अले प्रज्ञापारमितायागु धर्म व दर्शन खनेदत

थुकी दुथ्यानाच्वंगु धर्मस दर्शन ल्यहेँपुयाच्वन,
अले व ल्यहेँपुयाच्वंगु दर्शनस धर्म दुथ्यानाच्वन।”

थुलिजक खँ न्यनेवं अन शिष्यमचा ल्यूनं
सयेके, सिइके, थुइके मनं नुगःखँ प्वंकल–
“गुरु, छःपिं शिल्पकला गुरुजक मखु, धर्म गुरु नं खः
तर ‘प्रज्ञापारमिता’ यात बोध यायेगुजक गथे याना: ?”
थथेहे खँ जुयाच्वंबलय् अन छथ्वः ज्यामित
छाय् छु हालाच्वंगु जुइ धइगु सीकेत वःगुजुल।
अले व ज्यासः धइगु प्रज्ञापारमिताया प्रसङ्ग
बःचाधंगु ‘गृद्धकूट’ या ब्यांसिथें जुयाच्वन !
लिपा, अरनिकोनं चर्या याना: वयेकातयागु
कथंहंक प्रज्ञापारमिताया खँ गुलपं तल–
“प्रज्ञापारमितायात बोध यायेगुहे जूसा
न्हापां पञ्चस्कन्धयात ह्मसीके मा:
रूपस्कन्धयात ब्वघासाया ज्वलंथें,
वेदनास्कन्धयात साक्कभिक नयेगु भ्वय्‌थें,
संज्ञास्कन्धयात भ्वय्‌या ब्यञ्जनथें,
संस्कारस्कन्धयात साक्कभिक दयेकेगुथें,
विज्ञानस्कन्धयात साक्कभिक नइह्म चित्तथें।

छुं छता मदुगु थासय् गुगु रूप कल्पना जुइ
अन उगु रूपस शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श, धर्म न्ह्यःने च्वंवइ।
अले रूप स्वयेत मिखा, शब्द न्यनेत ह्लाप्‌पं,
गन्ध नतुनेत ह्नाय्, रस कायेत म्ये,
स्पर्श यायेत शरीर, धर्म यायेत चित्त मालावइ।

अले कल्पना याइह्म दतकिहे रूप दइगु,
कल्पना याइह्महे मदुसा रूप दइमखु ।
अनंलि रूप मन्तकि वेदना दइमखु,
वेदना मन्तकि व संज्ञा धइगुनं दइमखु,
अले संज्ञा मन्तकि संस्कार दइमखु ।
संस्कार मन्तकि विज्ञान धइगुनं दइमखु
अले विज्ञान मन्तकि चित्तहे नं दइमखु ।
वास्तवय् कल्पना धइगु गुगु खः वहे
तृष्णा जुयाच्वनी, मेगु अर्थय् अविद्या ।

अले व पञ्चस्कन्धयात थथेनं सीकेमाः
इमिगु थःथःगु स्वभाव लक्षणंहे 'शून्य' धकाः
अर्थात् सारतत्त्व मदुगु, स्वअस्तित्त्व मदुगु
गथेकि निराकार जुयाच्वंगु आकाशथें !

शिष्यमचा ल्यूनं गम्भीरभावं बिचाः यात,
अथेला अन मुंवःपिं मेपिसं नं खँ थुइकेत स्वत,
अथेनं ल्यूनं नुगःखँ काचावक पिकयाः न्यन–
"गुरु, ह्निगःहे जक ह्मगसय् पान्दा भालु छह्म खंगु जि–
स्वयेहे तःग्वाराह्म, तुयू हाकु च्याकिह्म
बरकंछि लिपा तिँच्वो वांन्यानाच्वंह्म व भालु
गन वं, गन वं, ह्मगसय्नतुं दुसुनावन ।
गुरु, थुकीनं व पञ्चस्कन्ध धाःगु दुला कि ?"

अरनिकोनं मुसुक्क ह्निलाः लिसः बिल – 'दु',
ह्मगसय् छं खंह्म व च्याकिह्म पान्दा भालु
शून्यं लुयावःह्म रूपधारीह्म भालु खः

अले स्वस्वंहे दुसुनावंह्म रूप शून्यह्म भालु नं खः
ल्यू, सीकाति छं शून्यपाखें रूप अलग मखु,
न रूपयापाखें व शून्य धइगु हे अलग,
व ला केवल सापेक्षजक, थुइकेमाःगु थ्वहे !"
शिष्यमचा ल्यूनं खँ क्वात्तुक थुइकेत हानं न्यन –
"गुरु, जिमि अबु धाःगु खँ जि न्यनातयागु
सान्तुङ्ग प्रान्तया जङ्गलय् चाःह्यू वनेबलय्
उज्वःपिं च्याकिंपिं भालुत बराबर नापलाः हँ !
इपिं ला धात्थें सर्ज्यान्त ह्निनय्हे खंपिं भालुत
इमित छु धायेगुले ? थ्व मसिल जि।"

अरनिकोनं छक्वः बिचाः यात, अले ध्वाथुइका खँ कन
"ल्यू, व ह्निनय् खंपिं रूपधारी भालुत नं
बांलाक वात्तुवालाः मात्तुमालाः स्वया यंकूसा
रूपधारी भालुतहे जूसां इपिं नं शून्य हे जक खः।"
अले अन ल्यूनं व मेपिं न्यनाच्वंपिसं नं
पाःलाक न्यन – "सर्ज्यान्त मिखां खंपिं भालुत
थ्व ला अजुगति जुल, गथे शून्य जुइ इपिं ?"

अरनिकोनं लिकसंच्वंगु बोचा छग्वारा सालाकाल
अले वं तुरन्तहे चायाह्म भालु छह्म दयेकल,
व भालुयात न्ह्यःनेसंतुं थनाः स्वयाच्वंपिंके न्यन –
"ख्वयात छु धायेगु चाग्वारा कि भालु ?
स्वकुमितसें पाःलाक न्ववात – 'भालु'
अरनिकोनं हानं व भालुयात काचाक्क स्यंकाः
छग्वारा बोचानतुं यानाः न्ह्यःने ब्वल ।
अले हानं वं न्यन – "आः छु धायेगुले ?"

सकसिनं नं पाःलाक न्वँवात – "चाग्वारा" ।
मुसुक्क ह्लिलाः अरनिकोनं धयावं यंकल –
थ्व चाग्वारायात नं छिमिसं अणुया प्रमाणं
कुचायां कुचा यानावं यंकेबलय् थ्व चा छु जुइ ?"
सुनानं न्ववाइमखु, केवल बिचाः यानाच्वनी ।
अले अरनिकोनंतु खँ थुइकाः लिसः बिल
"केवल थःगु धइगु पना मदुगु 'शून्य'हे जक
अथे नं व शून्य धयागु ल्याःचाःयागु '०' मखु,
वास्तवय् व शून्य ला बांलाक थुइकूसा
मनसच्वंगु कल्पना जाल फुक दुसुनाः
निर्विकल्प जुइगु अवस्थाया 'शून्य' जक खः
सम्यक् सम्बोधिज्ञानं खंकेमाःगु 'शून्य' ।
शिष्यमचा ल्यूनं छ्यं हीकाः न्ह्यसः पिकाल
"गुरु, व जिं नां न्ह्यथनापिं भालुत जा
रूपधारीपिंजक मखु, जीवधारीपिं नं
ईपिं तसकं हाले नं फुपिं, सिमा गयेनं सःपिं ।"

अरनिकोनं छ्यं क्वाक्वां हानं लिसः बिल –
"भालु रूपधारी जुइमा अथवा जीवधारीहे
भालु गनं गुगु थासं उत्पत्ति जूगु खः
वयात अनसं दुसुका छ्व, प्वप्वःचाथें
अले व केवल छ्फुतिजक जुइ लःथें !
वयागु रूप वयागु जीव तनावनी फय्थें ।
अले हानं व छ्फुतियात नं कुचा थलायंकी
अणु परमाणु यानाः अनन्तस
अले व भालु प्याखंहे ल्हुइसःह्म जूसां

शून्यं लुया शून्यसनतुं दुसुना वनिह्म जुइ,
अले भालुजक छाय्, भ्री मनू धइपिं नं थयेहे ।"

थथे न्वंवाना: ल: छक्व: अरनिकोनं छु त्वन
वयात अन निर्विकल्प समाधि त्व:पुल ।
सास: ह्ला:सां व लिखित चित्रथें
इक्विधिकि मसंसे अनसं क्वछुनाच्वन ।
शिष्यमचा ल्यू व स्व:वयाच्वंपिसंजक
मनस वात्तुवाला थथे मत्ती लुईका:
गम्भीरभावं बिचा: यात –
"पञ्चस्कन्ध धका: धयाच्वंगुहे
'प्रज्ञापारमिता' ला मखुला ?"

※

लू-१०

फिङ्गसमन् ख्यलय् ह्लियाह्लिथं सर्गः थस्वस्वं
जाजां थाहाँवयाच्वंगु व श्वेतचैत्य
दयेकावयाच्वंगु ई न्ह्यानाच्वंगु मचाःकथं
प्यदँ फुनाः न्यादँजक क्यंबलय् अन
वँ तातू महानगरया श्रीशोभा धइगु
मुखू ब्यनाः ह्वयेत्यंगु पलिस्वांथें जुयाच्वन,
त्रयोदश भुवनया तँ थकयाः लुँगजू छुइगु
वयागु श्रीशोभा लक्षण ला ल्यनाहे च्वनतिनि !
अले अन स्वःवयाच्वंपि सकल मनूतसें
छ्प्वाः म्हुतुं धइथें नुगःखँ पिज्वयेकाच्वन
"धन्य धाये आनिक, द्यःया ह्लाहा छुनावःह्म ।"

छन्हु तातू महानगरया न्हूगु लाय्कुलिइ
ह्लयगू समुद्र, ह्लयगू देश धइथें पुलावःह्म
इटाली देशया छह्म ल्याय्ह्मचाह्म भाजु
मार्कोपोलोनाप युआन वंशया सम्राट् हुपिलें
शिष्टाचारकथं खँ ह्लाना च्वंबलय् प्रशङ्गवश
नेपाःदेशंनिसें वयाः मनं खंथे मनं धाःथे
श्वेतचैत्य दयेकाच्वंह्म अरनिकोयागु नां नं
न्ह्यथंगु जुयाच्वन, अले थथेनं धाःगु जुयाच्वन–
"व श्वेतचैत्य ला न भूतो न भविष्यति ।"

अले स्वयं सम्राट्या म्हुतुं प्याहांवःगु थ्व खँ
न्यसांनिसें व मार्कोपोलोया मन धइगु
ततमतक्यनाः कःका स्वःथें स्वयाच्वन,
हानं ह्वालय् पुकातःह्म न्याँथें नं जुयाच्वन ।

वयात अन थथे जूगु कारण जुयाच्वन
वया ह्लाय्पनय् सम्राटं उच्चारण याःगु खँग्वः
'निपोलो' नां काःबलय् 'नेपल्स' धाःगुथें,
'आनिक मु' नां काःबलय् 'आल्फोन्सो' धाःगुथें
न्यना न्यना कुतिसःथें थुइकूगु जुयाच्वन ।

उकें थ्व खँ न्यनाः चछि मार्कोपोलोनं न्ह्यः वयेके मफु
वं थःत चीन देशय् दकलय् ह्लापां चाःह्यू वयाह्म
इटालिया नागरिक जिहे मखाः धकाः गर्व तायाच्वंगु
आः थःगुहे देशया नेपल्सयाह्म आल्फान्सोनं
चीन देशया राजधानी तातू महानगरस
'श्वेतचैत्य' धाःगुतकं निर्माण यानाच्वने धुंकल
धइगु खँ न्यनेमात्रं वं थःगु शिर क्वछुइकल ।
अले व भुग्लुंच्वन सिमां कुतुंवःह्म माकःथें !
अथेनं कह्लय्खुनु छप्वाः म्हुतुं सकसिनं धइथें
प्रशंसा याःगु व 'श्वेतचैत्य' छक्वः स्वहे स्वये,
कलाकार आल्फान्सोयात नं छक्वः नापलाये धकाः
लाय्कूया मनूत ग्वाहालि कयाः मार्कोपोलो
श्वेतचैत्य निर्माण स्थलय् थ्यंकःवंगु जुल ।

तापाकंहे हुँ खंला 'श्वेतचैत्य' दयेकाच्वंगु धकाः
पासा वःम्हं पतिचां तप्यंक क्यँजक छु क्यन,

स्वस्वं अजुगति चाचां छ्यं हीकुहीकुं अन
मार्कोपोलोनं थ:गु तुगःखँ स्वाराक्क पिज्वयेकल
"थ्वला मेगुहे शैलीया वास्तुकलाया देगः खनि
जालं भुनातःगु ब्वयेकेत्यंःगु तग्वःगु मतकलःथें च्वंगु !
जिला सेन्टपिटर्स स्वायरयागुथें च्वंगु
क्याथद्रल दयेकूगु जुइ धकाः विचाः यानागु ।"

अले अन थासय् थ्यनेवं पासा वःह्म च्यानं
श्वेतचैत्य दयेकूह्म मूनायः थ्वयुकःहे का धकाः
बतां छुनाच्वंह्म अरनिकोयात न्ह्यःनेसं क्यनेवं
मार्कोपोलोनं वयात च्वंनिसें क्वथ्यंक छक्वः स्वत
अले वं गर्व व सन्तोष भापाः अन खंकल
"अरनिकोया छ्यनय् हाकूगु लद्या तपुलि,
हाकुसेच्वंगु सँ, हाकुसेनतुं च्वंगु मिखाग्वः,
तग्वःगु कपाः, चकंगु ह्लातिका, छाइसेच्वंगु ह्लाय्
किकिपा ह्लाय्पं, च्वकालूगु मनचा
कुलिचिकातःगु ग्वाय्, सुलुक्कच्वंगु समंख्वाः,
पर्दावाल लँ, उकीसँ ह्लाय्दुगु जनी,
जांगादुगु सुरुवाः अले क्वापाःलाकां"
थुलिजक खनेवं मार्कोपोलोनं पक्कायात
"थ्व मनू इटालीया नेपलसयाह्म नी खहे मखु।"

उकें वं छपलाः न्ह्यःने वनाः मुसुक्क ह्लिला
अरनिकोयागु ह्लाहा ज्वनाः थःगु खँ प्वंकल—
"जि इटालि वयाह्म, नां जिगु मार्कोपोलो,
छि गुगु देशं थन झाःह्मथें, नां हानं छुथें ?'

अरनिकोनं तप्यंक नुगः उलाः कना यंकल–
"थनयापिं मनूतसें धाइ जितः 'आनिक'
गुलिसिनं हानं थथे नं धाई 'आनिक मु'
जिगु थःगु जन्मभूमि खः 'नेपाल'।

मार्कोपोलो सःस्यूख्वाःह्म विद्वान् जूसां
मस्यूनि खनी वं नं 'नेपाल' धइगु गन धकाः।
उकें वं खँ छुत हानं धौति धौति पाकाः
"नेपाल धइगु देश गुखेपाखे लातथें ?"
अरनिकोनं तप्यंक धयावं यंकल मनं खंथे
महाचीनया तिब्बत, तिब्बतया क्वसं दु 'नेपाल'
च्वसं अले अन महाद्यो पार्वतीया हिमाल
क्वसं हानं अन शाक्यमुनिया जन्मस्थल
कपिलवस्तु लिकसं लुम्बिनी बन विशाल !"
थुलिजक खँ न्यनेवं मार्कोलोया ज्ञानदृष्टि
लुइकल अले वं अन नेपालया दुने
अनमोलगु दुर्लभगु तःजिगु वस्तुत।
उकें वं काचाक्क अनसं भ्रंगःया पाया च्वसुलि
देसिभ्वँतय् न्यनागु खँ फुकं त्वःमफिक च्वत।
स्वयाच्वंपिं सकलें अजुगति चायाच्वन।

लिपा अन श्वेतचैत्ययागु निर्माण स्थल
उखेथुखे दक्वभनं चाःहिलाः स्वयेधुंकाःलि
अरनिकोया ज्यासःलिकं फलचास च्वनाः
मार्कोपोलोनं मनय् लुयावःगु खँ तछ्यानाः धाल–
"आनिक भाजु, थ्व श्वेतचैत्य दयेकागुया हेतु छु ?"
अले अरनिको नं अनसं लिकसं पयतुत,

स्वये धकाः वयाच्वंपि मनूतय्‌सं धइगु हां भुंथैं भुनाच्वन।
शिष्यमचा ल्यूनंजक न्ह्यसःयात लिसः
गुरुं गथे बीथें धकाः मतिस लुइकाच्वन।

अरनिकोनं लय तयाः छ्वाःचा गाथा ब्वन
"ये धर्मा हेतु प्रभवा" यागु, अले धाल–
"स्वइदिसँ मार्कोपोलो भाजु, थ्व भीगु संसारय्‌
गुलिनं वस्तु दयाच्वंगु दु व फुक्क वस्तूत
उत्पत्ति जुयाच्वंगुयानं छगू छगू हेतु दु,
बुइगु, ज्याथ जुइगु, व सीगु धइगुतकनं हेतुं हे
उत्पत्ति जुइगु खः, बांलाक छकः थुइकादिसँ
हेतु विनाः धर्मया उत्पत्ति सम्भव मदु,
हेतु विनाः दुःखया उत्पत्ति नं सम्भव मदु,
उकें हेतुहे मुख्यगु तत्त्व जुयाच्वन थ्व लोकय्‌,
अले थ्वहे मुख्यगु हेतुयात निरोध यायेत
स्मृतिरूपी सिँ संप्रजन्यया सिं
प्रज्ञारूपी भाजं स्वतां चूलाके माः छसीकथं
थ्वहे कलात्मक प्रद्धतिया लिधंसाय्‌
चित्तयात बोधिचित्त यायेगु हेतुं
थ्व श्वेतचैत्य थथे दयेकाच्वनागु खः
भावात्मक, प्रतीकात्मक माध्यमया स्वाःने छुना !"

थुलि खँ न्यनेवं मनस तर्क वितर्कया द्वन्द्व जुइकाः
मार्कोपोलोनं छ्यं हीकाः हानं थथे खँ न्यन –
"आनिक भाजु, थ्व श्वेतचैत्य ला जड वस्तूजकहे खः
चित्तयात थुकिं बोधिचित्त याई धायेगु ला

जू वनीला केवल भ्रान्तिहे जक मस्यू ।"
न्ह्यसःया लिसः, लिसःयां न्ह्यसः जुइवं
अरनिकोनं ख्वालय् गम्भीर भाव पिज्वयेकल ।
वया साप नुगः दु, उकें वं ज्याभःप्वलं
इलय्ब्यलय् मनस स्वां ह्वइबलय् वया पुइगु
जीवनपासा तुल्यगु सतिसाया बासुरी छ्पु
पिकाकां वं धाल – "मार्कोपोलो भाजु,
थ्व बासुरी नं जड वस्तुहे मखाः स्वइदिसँ"
खँ थुईकाः मार्कोपोलोनं लिसः बिल – 'खः'

अले अन बहुमुखी प्रतिभा दुह्म अरनिकोनं
ओहलं कयेकातःगु गौचालूगु व बासुरीस
मंजुश्री बोधिसत्त्वं स्वयम्भू चैत्ययागु
वन्दना याःगु तुतः छ्पु कोमल स्वरया लचय्
अर्थ मथूसां भाव थुइगुकथं पुयाः न्यंकल ।
अले मार्कोपोलो भाजु तुतः न्यन्यंहे
संगीतया अय्लाखं काह्मथें जुल ।
अरनिकोनं न्ह्वेवासेंलितिनि, व थःगु होसय् वल ।
अरनिकोनं धयावं यंकल – मार्कोपोलो भाजु,
खतु थ्व बासुरी नं जडहे मखाः, अथे नं थुकि
थ्व सः गथे पिज्वल, थ्वया नं छ्गू हेतु दु ।
अथेनं थ्व बासुरी पुइत अभ्यास यायेमाः,
हानं थ्व बासुरी ला केवल साधनजक खः ।
अले थ्व न्ह्यःनेसं जाजां थाहांवयाच्वंगु श्वेतचैत्य नं
बासुरीतुल्यहे छ्गू माध्यम खः, साधनजक खः
चैत्यनाप प्यपुनाच्वंगु चर्या सुनां बःलाकी

वं थःगु चित्तयात बोधिचित्त यानायंकी
थ्व स्वयं अनुभव यानाः थम्हं सयेकेगु सीकेगु खँ
आःला जि धयागु खँ छि ध्वाथुइकल जुइमाः ।"

मार्कोपोलोनं बिचायात, अले छ्यं हीकल ।
अले अरनिकोनं न्ह्यःनेसं पतिचां क्यक्यं धइयंकल –
"स्वइदिसँ भाजु, थ्व श्वेतचैत्य 'सर्वाकार' जुयावयाच्वंगु
अथेनं, थुकी दुथ्यानाच्वंगु लोहँ, अप्पा व वज्र
छकू छकू यानाः लिकाकां, पियायंका स्वइदिसँ सा
'सर्वाकार' जुयाच्वंगु 'निराकार' जुयावनी, बुलुहुँ ।
थ्वहे निराकार याये सयेकेगु ज्ञानहे 'शून्यता' खः
अर्थात् 'पञ्चस्कन्ध' यात थुखें उखे, उखें थुखे
पुइकाः ह्मिते सयेकेगु, अले आत्मसात् यायेगु
गथे कि स्वइदिसँ छगू उदाहरण हानं मेगु क्यने ।

थुलि धयाः वं ह्मिचां वाग्वः छग्वः पिकाल,
अले व वाग्वः पाह्लाहातिइ तयाः ब्याख्या यायां वं कन
"थ्व वाग्वःया दुने जाकिग्वः दु, थ्व निश्चय ।
अले थ्व जाकिग्वःया दुने छु दु थ्व भीसं गुबलसं बिचाः मयाः
तर थुकी दुने रसं जाःगु विन्दु दु, वा उत्पत्ति याइगु ।
अले विन्दुया नं दुनेच्वंगु विन्दु प्वप्वं वनधाःसा
व विन्दु सूक्ष्मातिसूक्ष्म जुयाच्वंगु दु
अणुयां अणु परमाणुथें, असीमित अनन्तथें !
अले थुकिहे वामां वा सयेकी, वामा सिनावनी,
वहे वा पुसा जुयाच्वनी, वां हान वानतुं सयेकी ।
अले थ्वहे 'वाग्वः' छग्वःयात भीसं स्वये
रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार व विज्ञानया मिखां ।

अले वाग्वःयात ह्लसीकेगुहे
ह्लापां थःत थम्हं ह्लसीकेगु खः,
अनन्तं अनन्त जुयाः न्ह्यानावनाच्वंगु 'बोधिज्ञान' यात
ह्लसीकेगु खः, थुइकेगु खः ।
अले जि ह्लानं धाये – "थ्व श्वेतचैत्य
बोधिज्ञान प्राप्त यायेगु सुबोधगु छगू साधन खः ।"

छ्यं क्वाक्वां मार्कोपोलो मुसुक्क छक्वः ह्लिल
अले अरनिकोनाप ह्लाहा प्यपुंकाः वं धाल–
"आनिक भाजु, छिं धाःगु खँ जिं छुं भति थुल
सुभाय् छितः, छिं जिगु नुगलय् पलपसा त्वयेकाबिल ।"

थुखे थथे खँ जुयाच्वन न्ह्यसःलिसःकथं,
उखे सूर्द्यः कुलासय् लुकुबीत घुसुं न्ह्यानाच्वन ।
इलय्ब्यलय् नयेत्वने यायेगु सकलया चलन
ज्यामित, कःमित सकलें ज्यां दिनावन ।
अले मार्कोपोलो भाजु नं श्वेतचैत्य स्वस्वं
पासा वःह्म च्यानाप थथे खँ प्वंकुं प्वंकुं अनं वन
"थ्व देशय् पलाः तसेंनि स्वता खं जितः प्रभावित यात,
थ्व तातूयागु महानगर निर्माण परियोजना
बांलाक, लक्षणलाक बतां छुनाः दयेकातःगु
प्यखेरं दक्वभनं मूलँपु धइगु बुद्धि कासाया दबूलीथें !
पःखाः, पःखाःछें, धः, पुखू, ध्वाखा धइगु सुरक्षाया ढाःथें !
दबूलूगु लाय्कू धइगु पृथ्वीस लुयावःगु स्वर्गःथें ।
अले थ्व तातूया यिता व योताया कूंपाखेच्वंगु
विभिन्न शैलीया प्यसःत्यां मयाक ल्वहंसिहचात दुगु
भिछद्वा गुमोज लूगु ल्वहंयागु "लूकौछ्यौ" नांगु ता धाःसा

बांलानाः हिंसिजायाः अजुगतियानं अजुगतिथें !
अले म्हीगु मिखा न्ह्यःने चुलुंचु दना यंकाच्वंगु
श्व 'श्वेतचैत्य' तु वास्तुकला, धर्म व दर्शनकथं
मानव सभ्यता व संस्कृतिया
दुस्यःथें, ह्लाय्कंथें !" ११७

*

लू–११

ग्वःलानावःगु श्वेतचैत्यया गर्भगृहस च्वय्
प्यकुंलाःगु चकू, द्यःनेसं उकी हलपति,
उकी हानं भिस्वतँ लुइकातःगु चक्रावली
वसुन्धराया ज्वसा सिह्नःमूथें तँ तँ लुइकाः
त्रयोदशभुवनया प्रतीक भाःपा छसीकथं
लक्षणलाकाः दयेकावंच्वन ह्लियाह्लिथं ।
अले थथे छाय् तःगु, थ्वया अर्थ छु धाःपिनं
छह्म निह्म सीके सयेके यःपिसं न्यनिगु नं जुयाच्वन ।
उकें अरनिकोया ह्लाहा गुबलें मद्यूथें
म्हुतुप्वाः नं मद्यू वया न्ह्यसः लिसः कासाय्‌थें !
स्यूथे, थूथे, सःथे, फुथे वं कनावं जुल
चक्रावलीयागु अःगखँ, कनेज्यूगु थुइगुकथं
श्रावकयानयागु खँ छुनाः वज्रयानतकयागु ।
थुइकेफुपिसं अथे खनिका धकाः सीकाः, थुइका
त्रयोदश भुवनया नांहे नं लःथें कण्ठ यात
"प्रमुदिता, विमला, प्रभाकरी, अर्चिचष्मती धकाः ।"
थुइके छ्ता॑ मफुपिसंजक 'खइलाथें थथे' धका
हानं हानं न्यनाः थुइकेगु कुतः यानाच्वन ।
अले व 'श्वेतचैत्य' 'प्रश्न चिह्न' हे जुयाच्वंसां
सर्वधर्म पारंगतया रूपय् तिमिलाथें जाजां थिनाच्वन ।]

छन्हु अन चाचाहिलाः "शय्वान थौ" हानं क्यंगु जुयाच्वन,
महाचीनस बौद्ध धर्म दुहांवःगु परम्पराकथं, पर्वकथं
तातू महानगरस अले तःधं चीधं विहार गुम्बापतिकं
शाक्यमुनि बुद्धयागु बुसादँ झझ धायेक न्यायेकाच्वन ।
लय्‌तयाः तुतः ब्वब्वं 'शय्वान थौ' या महिमा ह्लाह्लां
श्वेतचैत्य निर्माण स्थल चाह्यू वःपिं चिस्यातनं माहनाः वयाच्वन ।
न्ह्यातया रूपय् कुशलकर्म मुंके हेतुं गुलिखे मनूत
गुलिं बूबःथल ब्यकुंच्यानाः, गुलिं ब्यकुंच्याके बियाः
श्वेतचैत्य चाहिह्यूं, थाय् थाय्‌पतिकं दिनाः
गुलुपाः जायेक बूबः छायाच्वन 'नमो अमिताभ' धाधां ।
हानं गुलिं थिथाय्‌लापिं उपासकपिसं जा
ततग्वःगु बाता ज्वंकाः चि सवाःवःगु मनातःगु बूबः
श्वेतचैत्यस ज्या यानाच्वंपिं नायः व ज्यामितय्‌त
निपासः निपासः इनाबियाच्वन थितिरीतिकथं !
अले इवः छुनाः न्ह्यःने ह्लाहाफःह्म अरनिकोलंजक
नेपाःदे काचाक लुमंकाः "दानं विभूषणम्" सूत्र ब्वनाः
पञ्चदान फल विधिपूर्वक माकथं भितुना बियाः ।

अले छन्हु चाह्‌य् बाचा फःपूगु इलय् लाय्‌कुली
यःह्म लानि सम्राट्‌यात खँ थ्वकाच्वन थथे–
"पीस्या, व नेपाःमि आनिकयागु जीवन जा
श्वेतचैत्य दयेकु दयेकुं हे फुइनथें ताया जिं ।
बिचरा याकःमि, स्वीन्यादँ क्यन जुइका व
यौवनं जाःगु वया बैंसय् मतिना इवाः जुइलाथें च्वन,
धाला छःपिसं पाहसपा गुरुयात च्वयेधुन धाल
"नेपालय् वया तिरि याकनं सःतके छ्व धकाः"

अथेनं जितः ला मनस यक्वं शङ्का दु
वया तिरि वइ मवइ, छ्वया हइ महइ धइगु ।"
हाकुगु मपूह्म मिसां चवापुगु पुलावयेत नं थाकु
बिचरा मिसां गुलिजक नुगः ख्वयेकाच्वन जुइ अन
अथेनं मिजँतय् विवेक मदु धाःगु धात्थें खः खनि ।"

अले थुलि खँजक ह्लाय्पनय् थ्वयेवं, काचाक्क मूपुलाः
सम्राटं मन ल्वाकःबाकःयानाः न्वंवात–
"वाङ्गहौ, छिपिं मिसातय् मिसा बुद्धिहे उप्वः ।"

सम्राटं थुलि खँ भचा दिकाः तसः यानाः छु न्वंवात,
यःह्म लानि नं उखे ध्याचुनकाः तिसः याना न्वंवात–
"पीस्या, धायेत हानं मिसा खँहे छं ह्लात धाइ
तर मिसातयेगु गर्भं प्याहाँवइपिं मिजंमचातय्सं
मिसातय्त हिस्यानाः, मिसा बुद्धि धायेगु ला छ्तिं मल्वः ।
मिसाबुद्धिनं माःथाय् माःकथं चमत्कार क्यंगु दु,
थौंने थन वःह्म मय्जु ह्वाङ्ग ताउ पोनं
न्हूगु ढाँचां थाज्या यनाः कापः थानाक्यंगु
ल्वःमन लाकि ? ल्वःमंसा नुगलय् कुतिन्यायेमाल ।"

सम्राटं न्वंमवासे गम्भीर भावं बिचाः यात–
"खला खः, मय्जु ह्वाङ्ग ताउ पो छह्मय्सिनं
थाज्यायागु मेगु छगू न्हूगु आविष्कार पिकाःबलय्
कपाय्यागु बुँज्यां, रेशम कीयागु लाज्यां
जन जीवनहे औला दौला पाइगु लक्षण खनेदत,
देशयागु सभ्यताय् छसू उप्वः जग चवय् थाहांवल ।
उखे नेपाःमि आनिकयात सदां याकःमि याना तलकि

व थ:गु देशय्‌नतु ल्याहां वनेफु, छन्हु मखु छन्हु छें लुमंका: ।
हानं व थनहे च्वना: भिक्षु पहलं जुल धा:सां
वयागु कोखं न्हूगु चुलि पिकाये फइमखु
वयागु वंश वयाकेनतुं दुसुना: फुना:वनी ।”
थुलि बिचा: यायेधुंका: सम्राटं य:ह्म लानियात
मन तयेगुकथं ज:पा ह्लाहा ज्वना: न्वंवात
“वाङ्गहौ, म्वाल, खँ थुल, छं छु बिचा: यानासा ?”

अले य:ह्म लानि ह्लापां घुंकाल, लिपा मुसुकाल
भचा सुम्कच्वना: वं थ:गु ग्वसा: तछ्याना: धाल–
“पोस्या, व नेपा:मि भाजु आनिकमुयात
जिमि म्ह्याय्‌चा छह्म चूलाका बोगु जिगु बिचा:,
मच: बांला, हिसिनं दु, वयात साप ल्व: ताया ।”
अले अन सम्राटं य:ह्म लानियागु थ्व खँय्
‘ज्यू, छं स्वया: धायेगु सिबा’ मेगु छुं न्वंवाये मफुत ।
अथेनं अन मनस व:गु खँ म्हुतुं पिकाये मफुथें जुया:
सम्राटं इता:मत बुलुयावंगुजक स्वयाच्वन ।
किञ्चित् भाय् स्यूह्म य:ह्म लानिं उखे
सम्राट्‌यागु नुग:खँ वाला: सीका: न्वंवात–
“पोस्या, पिल्ह्वयेमफुगु खँ मती लुइकूथें च्वं,
म्याउयेनयात पय्‌नँ ह्ला:वल लाकि छु ?
अथवा व थ:हे पय्‌नँ वनेत्यन लाकि छु !”

सम्राटं न्वंमवा: केवल वं छ्यंजक संकाच्वन,
लिपा करं क्यसेंलि नुग:खँ तछ्याना: न्वंवात–
“ख:, भीथाय् वयाच्वंह्म मार्कोपोलो भाजुं
छु धाल धा:सा नि राजकाजयागु सम्बन्ध धइगु

देशय् दुनेजक मखु, देशं पिनेनं तये भिं हँ,
थुज्व:गु ज्याखँय् काये बिये यायेगु बांला: हँ,
अले वं पर्सिया देशपाखे नं भ्रमीत ज्यूपिं ल्व:पिं दु हँ।"
थुलि खँजक ह्लाय्पनय् दुहां वनेवं य:ह्म लानि
पालितलंनिसें मिं छ्वयेका: छ्वाराक्क खँ प्वंकल–
अय्सा व मार्कोपोलो धा:ह्म लमिकाजि जुया:
स्याउयेनयागु खँ नं न्ह्यथन जुइका वं ख:ला ?"
सम्राटं ख:गु खँ प्वंकल "खँ ला, अथेहे ख:"।
थुलिजक खँ हानं न्यनेवं य:ह्म लानि न्ववांत–
"नमो अमिताभ, नमो अमिताभ" ह्लाला जूह्म
व भिक्षुणी जुइ ख्वा: व:ह्म बुढीकन्यायात
पय्नँ बियाछ्वये फइ धका: मतिइ लुइकेहे म्वा:।
खँ ह्लातकि ताहाक: जुइ, खँ जि फुकं स्यू"
अले अन य:ह्म लानियागु खँ न्यनाच्वंह्म सम्राट्
मनस धौबजि वायेका: न्ह्यलंब्वा:ह्मथें जुल।

हानं छन्हु धाधां निन्हु धाधांहे तय्जु यायेथें
न्हूदँ ज्वना: न्हूह्म वसन्त धिकि वयाच्वन।
चिकुलाया अग्नि परीक्षास उत्तीर्ण जुया:
ह्याउँगु, तुयु, वँचु, ह्यासु विभिन्न उनगु
स्वाँबूँत धइगु कुचुकुचु चायेका, चिकँकना
आलुबखरामाया कचापतिकं पिदनेत स्वयाच्वन।

थ्वहे इलय् नित्यकर्मकथं चर्या याये धुंका:
त्यानु चायेका: न्ह्य: वयेकेत ग्वारातूह्म अरनिकोनं
बखुंपाया फुंगाय् तीजक छ्यंजक छु दिकल
वं न्ह्य:नेच्वंगु झ्या:प्वा:या थूचां तिमिला ज:

अनसं दुहांवयाः चकनाः ह्लितःवयाच्वंगु खंकल ।
अले वं तिमिला जःलिसें ल्यूल्यू ह्लतं छु स्वत
सर्गतय्च्वंह्म तिमिलायात वया मिखां आज्जु यात ।
अले वं प्रज्ञा ब्वलह्व ंकाः थःगु मननाप खँ ह्लात
"तिमिला जः धासां, तिमिला धाःसां वास्तवय् वहे खंनि
व सर्गतय्च्वंह्म तिमिला अनन्तकोटि तापाःहे जूसां
मिखां खंकेबलय् मिखाद्यःया दुने वयात न्ह्यंके फु खंनि ।"
अले थथेहे अनेक तर्क वितर्क मनस यानाः
न्ह्यः वयेकूह्म अरनिकोनं ह्लगसय् हानं थःगु ह्लाय्पनय्
सिमाकापिस सुलाच्वंह्म कोखि भ्रंगःचिया सलं
"ए, याकःमि, ए याकःमि ।" धकाः हिस्यानाहःगु नं तायेकल ।"
व बाथाक्क दन, वं लः छपासः कयाः मिखापिल
व भुमि यंकातह्लथें गुजुं च्वनाच्वन,
लिपा बिचाः यात – "जि गनयाह्म मनू, गन वयाच्वना,
पाल्चा मतथेंनतुं छुं जुयाः जि प्वाक्क सित धाःसा
छु जुइथें ? जि जिकेनतुं ह्लनावनिगु मखा जुइ ।"

अले अन वं न्ह्यःनेसंच्वंगु अंगःया फातय्
छुं मदुगु थासय् नं झोलाक किपा लुयावःगु खंकाच्वन –
नेपाःगालं, छेँनं पिहांवसांनिसे पलाः छिनागु लँयागु
नक्वा थ्यंबलय् मिखाय् तय्ज्जु यायेथें साक्षात् चुलंचू लाःगु
किसिस्वँ लुइकाः छ्यं ल्ह्वनाच्वंह्म 'गणेश हिमाल' यागु
'सांगु' पुलाः च्वय् थाहाँवनेवं खुसिलिसेंतुं थ्यंकः वइगु
'सिलु कुण्ड,' अले सिलुम्ये हाहां न्ह्यानाच्वनिपिं मनूतय्गु,
मनू, सल, पोंगाचा, सा, मे, फै, च्यांग्रा, च्वास्वःसा जुइगु - लँयागु,

लँसंलाःगु खुसि, गुँ, गां, सतः, व चौतारायागु,
थाय्‌थासय्‌ गुँया च्वकाय्‌ दयेकातःगु ध्वाँय्‌ ब्वःगु गुम्बायागु,
भन्ज्याङ्ग व देउरालीयागु, हिमरेखाया गढीयागु,
कुतियागु, झिखाछेँयागु, अले तिंग्रि मैदानयागु
च्वापुया ख्यलय्‌ ग्वयातःगु फै, च्यांग्रा व च्वामोसाया गःयागु
च्वापुगुँ स्वयाःनं च्वय्‌लाःगु च्वापुख्वः ख्यःयागु
सासः च्वबुइथें नुगः ह्वगनीथें जुइक च्वापु गाइगु फय्‌यागु
अले त्रिशूली, ब्रह्मपुत्र, ल्हासाखुसि व यांसीखुसिस
नांचास च्वनाः किसिद्वम्बो स्वस्वं ग्याःचिकु जुइकाः वयागु,
थि थि मांभाय्‌, तिसावसः नखःचखः दुपिं मनूतनाप
छ्यंभाय्‌ स्वःभाय्‌ यानाः दुःखसुख हनावयागु ।
थथेहे हानं वं खंकाच्वन थह्यं छिनावयागु वहे पलाः
छपलाः निपलाः यायां अल्याख पलाः जुयाः छस्वा जुयाच्वंगु ।
अले हानं वं सफू पुइकेथें थ्व नं लुमंकाच्वन
ल्हासाय्‌ सँय्‌ भाय्‌, चीनय्‌ मंकू व हान भाय्‌ सयेकागु
एवंरीतं जूगु जूगु स्वयाः, लूगु लूगु नयाः, काल हनावयाच्वनागु !
हानं वया छुं ल्वःभंथें जुयाः, नुगलय्‌ छक्वः वं कुतिंन्यात
अले थःत थह्यं लुइकाः, लिफः स्वयाः वं खंकल-
नेपाः देया भूमिस हाकयाः चुलिजायाः बुयावयाच्वंगु
छमा तःमागु भ्वाकेचिनावयाच्वंगु ओंगलसिमा ।
लखंलख ओंगलसिहः धइगु फसय्‌ फिरफिर सनाच्वंगु,
निभालय्‌ ओंगलसिमाया किचः छपाँय्‌ जुयाः चकनाच्वंगु !

अले अन छन्हु क्वः जूगु व सिमा क्वःदःगु पाःलात,
लाय्‌कूया लमिकाजि हथाय्‌मथाय्‌चाचां थःहे
अरनिकोनाप दुबिस्तां खँ ल्हाःवःगु जुयाच्वन ।

खँ धाःसा फुक ह्मगसं ह्लाःवःगु तुल्य जुयाच्वन ।
उकें खँ न्यनाच्वंह्म अरनिकोया ह्मय् धइगु
घरी क्वाःलखं लुनाथें जुइगु, घरी श्रीखण्डं पानाथें ।
आखिर लिसः मबिसें मगाःगु स्थिति अन वसेंलि
अरनिकोनं लिपाया खँ फुक बिचाः यानाः लिसः बिल
"लाय्कुलि बीगु ध्यबा छ्गःजक जूसां जितः जुइ
भितुनां जायाच्वंगु अमूल्यगु लाख सिरपाः ।"

अले थःत माःगु लिसः दसेंलि ज्या सफल भाःपाः
लभिकाजि अनसं खनेदुगु जाजां वयाच्वंगु
'श्वेतचैत्य' छक्वः स्वत, अले हृथाय्चाचां धाल
"आनिक भाजु, थ्व तग्वःगु श्वेतचैत्ययात ला
छ्प्वाः म्हुतुं धइथें सकसिनं नं बांलाः धाःगु न्यने दु ह्लां !"
थुलि न्वंवानाः लभिकाजि च्यान्ता सल गयाः
तपुलिइच्वंगु निपू पताः ब्वयेकाः वनेजक छु त्यन
उभ्रिमे मन ल्वाकबाक जुइकाः अरनिकोनं
लँ पनाः लभिकाजियात धाल- "खँ छता न्वंके" ।
लभिकाजि वयाके न्यन-"छाय् छं मन होका लाकि छु ?"
अरनिकोनं सासःकुं ह्मथें जुइकाः धाल "अथेहे ला मखु,
अथेनं लभिकाजि, थितिरीतिकथं देशंसीक
म्वाहालि पुइकाः भमचा ला कायेके हयेमखु ।"
सलया लगाम साःह्म लभिकाजि न्यन-"छाय् ?"
खँ ललद्याःथे जुइकाः अरनिकोनं लिसः बिल-
"थथे यानाः भमचा काःवयेगु मन ललमधाः,
ललधायेके नं मयः, अथे नं जि याकःमि थन ।"

लमिकाजिं मुसुक्क ह्लिलाः लगाम छ्वासुकाः धाल–
"नेपाःमि भाजु, खँ थुल, छिगु मन चकनिकथं
भमचा छितः लःह्लाये हयेगु जिगु भारा जुल ।"
थुलि धयाः सल ब्वाकूह्म व खने मदयावन ।
थुखे द्यने क्वथास दुहांवःह्म अरनिकोनंजक
छगू छगू तर्कवितर्कयात मनया तालजुइ लनाच्वन ।
अले वं मन चिनाः, मन बलाकाः, मन त्याकाः
थःत थम्हं धाल–"लाय्कूनाप दइगु थ्व न्ह्रगु स्वापूं
थातं भिकेबाहेक स्यंकेला फइमखु गुबलें ।
च्याम्पति छगलं नं छें फयेकातइ धाइ धासेंलि
जि थनयाह्महे जिचा जुयाः थातं च्वनेमाःसां
जि नेपाःमांया उपरय् मभि खँ छता ह्लाके बीमखु ।
नत्र व थूफानयात कचिकं नुंह्म सम्राटं
थूफान क्वसंच्वंगु नेपाःयात छन्हु ह्लापा छन्हु लिपा
गिद्धदृष्टिं मस्वइ धकाः धाये फइमखुथें ।
अभ्र थँःने छाउस्यां, कोने मेन्तियेन, च्याओचतक नं
त्यले धकाः जूह्म, त्याके धकाः जूह्म
युआन वंशया सिंहथें च्वंह्म सम्राट् हुपिलें
सुयातजक बाकि तइथें, धायेफुगु खँ खःला थ्व ?
सम्राटं थः बाज्या चेंगिजखानयागु निर्मम स्वभाव,
त्वःतेफुगु मखुनि, थाय्थासय् युद्ध जुयावं च्वनतिनि ।"

अले हानं वं छुं दिन न्ह्यः ज्याखँय् लाय्कुलिइ वनाबलय्
थःगुहे मिखां खंगु दृश्य, थःगुहे ह्लाय्पनं ताःगु खँ
म्रन खंकाच्वन, तायेकाच्वन धात्थेंहे खःला धइथें
"लाय्कूया 'मंकू फाथिङ्ग'स युद्धयागु खँ जुयाच्वंगु

छह्म मंकू सेनापति सम्राट् हुपिलेया न्ह्यःने
युद्ध स्थिति व नीति स्पष्ट यायां थथे न्ववाःगु
'सोङ्ग राज्यवंशया ल्यनाच्वंह्म तथा सुलाजुइह्म व सेनापति
वेनथिङ्ग स्याङ्गचा छह्मय्सिनं छु यायेफइ ? धकाः
झीसं ह्यगसय् नं बिचाः यायेमज्यू, छाय्धाःसां नि
मि पुसा धइगु ल्यनाच्वनकि न्ह्याबलय् नं ग्वाना वयेफु ।
हानं थौंतक झीसं वयात न ज्वनेहे फु, न स्यायेहे फु ।
वयात ज्वने, वयात स्याये धकाः झी योद्धातसें
वनाप च्यांगसिइ ल्वात तर व फुचियने बिस्युं वन,
हानं वनाप फुचियने ल्वात, व क्वान्तुङ्ग बिस्युं वन ।'
अले अन थथे खँ जुयाच्वंबलय् सम्राट् हुपिलें
पालितलंनिसें मि छ्वयेकाः वा किरं न्ह्ययाच्वन ।
थुगुहे बखतय् न्ह्यःनेसं राजकुमार चिनकिन वाथाक्क दन,
अले वं धाल–'फुवांग, व वेनथिङ्ग स्याङ्गचित
स्वास्वाहे ज्वनाहयाः, थन न्ह्यःने जिं तयेहये''
थुलि न्ववाःह्म व राजकुमारं अले अन च्वसं फुसय्
ब्वयातःह्म इमातपुलि पुयातःह्म तापाः बाज्यायागु किपा स्वत,
अले हि क्वाकाः ख्वाः धयागु ह्याउँकाः वा कुर्र न्ह्यल ।
मंकू फाथिङ्गस दक्व मनूतय्सं राजकुमारयागु साहस खनाः
धयाच्वन–'राजकुमार चिनकिन ला बौयाहे काय् का !''
अले थुगुहे इलय् सम्राटं राजकुमारयात धाल –
''चिनकिन, माःकथं माःगु बन्दोबस्त यानाः छ थःहे ल्वाःहुँ
ज्वना हिं व वैरियात, अले जिं वयात यायेगु स्यू''
अले थुलि खँ लाय्कूयागु न्ह्यःने लुमंके धुंकाः
अरनिकोनं हानं मनस लू हीकाः थथे मतीतल
अथे ला थौं विशाल युआन वंशया साम्राज्य उखेथुखे

एशिया व यूरोपहे स्वानाच्वंसां, थ्व श्वेतचैत्य छगः
सम्राट् हुपिलें दयेके बियावंच्वन, थ्व महाचीनया भूमिस
बुद्ध, धर्म, सङ्घस अतिकं श्रद्धातयाः माःकथं लिज्ञां छुनाः।"
अथेनं व सम्राट्यागु हृदय परिवर्तन यायेत
वया मिखां खंका जुइथाय्तक थाय्थासय्
युद्धभूमिया ख्यःयात शान्तिभूमि यानाः
तग्वःगु, चिग्वःगु अनेक प्रकारयागु चैत्यत
दयेकेमानि, दयेकेगु क्रम न्ह्याकावं च्वनेमानि
थुलि जि थन खंकाः ज्यासने फतधाःसा–
युआनवंश ला छु, यग्गुहे वंश व यग्गुहे व्यवस्था वःसां
थँनेच्वंगु थ्व देया क्वःनेच्वंगु व नेपाःदे
तथा लिकंनापं, तापाकंच्वंगु मेमेगु देनं लिपातक नं
सदां मित्रहे जक जुइ सिबा बैरि जुइमखु।"

थथे दूरदर्शीभावं सूक्ष्मगु बिचाः यायेधुंकाः
अरनिकोनं थःत थमनतुं हानं दृढ भावं धाल
"आखिर जिगु भाग्यया थुवाः जिहे खः धासेंलि
जुइगु मजुइमखु छु जुइगु व स्वयावंच्वने।"
थथे मनस अनेक दूरदर्शी खँ लुइकाः बुइकाः
अले अन अरनिकोनं मनस भय्भय्ब्यूगु खँ
शिष्यमचा ल्यूयात कनेमनं वयात माःजुल।

उथाय् ल्यू ज्यानातयापि द्यःत थनेत ज्यासः भुतुलिइ
चःति नानाःवयेक धोंचाय् कञ्खु नायेकाच्वंगु जुल।
गुरुजक वःगु खनेवं, वं ज्यासः फलय् सुचुक्क चीकल।
अरनिको अनसं फयतुंनाः, अले वं मनया खँ प्वंकल–
"ल्यू, छंनं आमथे ज्या यायेबलय् मनस खँ लुयावःलाथें ?"

ल्यू मुसुक्क ह्लिल, अले वं न्ह्यःनेसं च्वनाः धाल–
"गुरु, ह्मिगःजक जितः लाय्कूया कोतवालया काय्नं
छु धाःवल धाःसांनि 'हता याःवने न्ह्यांला हँ !"
छाउस्याङ्ग जुनाः पालं ग्वयातःगु नाचाय्च्वनाः रिपनय् ल्वाः
वनेगु हँ,
स्वये नं खनीगु, नये नं दइगु, नां नं च्वनीगु, सिरपाः नं वइगु हँ।
अले थ्वहे खँजक न्ह्यःने न्ह्यःने च्वंवयाच्वन।"
गम्भीर मुद्रा ज्यानाः अरनिकोनं ह्यनं खँ थ्वकेत न्यन –
"ल्यू, छं छु धकाः लिसः बियाले अथे धाःवःह्म मनूयात ?"
ल्यूनं खँ तछ्यानाः धाल – 'गुरु, जिला तप्यंक थथे धया
"सिलाकु ज्वनेगु ह्लाहाति, खोना ज्वनेमखु जि।"

अरनिकोनं खँ थुइकल, अले वं थःगु खँ प्वंकल
"ल्यू, सम्राट् हुपिलें रिपनय् हताः याके छ्वइ धाःगु खँ
वास्तवय् खःगुहे जुयाच्वन खनि, अः बांलाक सीदत।"
ल्यूया छु मतिइ लुयावलथें, वं ह्यनं खँ प्वंकल
"गुरु, सम्राट्यात शान्ति नं माः युद्ध नं माः छाय्थें ?"
छकः बांलाक मनं वालाः अरनिकोनं लिसः बिल
"शान्ति व युद्धया गथः कःका स्वःथें स्वःगुलिं।"
ज्ञां दुह्म ल्यू नं न्यन – "गुरु, कःका छु याःसा मस्वइ ?"
अरनिकोनं मिखा तिसिनाः कन – "चर्या यानाः थःत
ह्लसिलकि !"

*

लू–१२

लिपा हिलावःगु परिस्थितिं करं क्यंका हस्रेलि
न्हूगु जीवन हनेत अरनिकोनं ज्याछिगु छेँ छखा
लाय्कूया सिरपाकथंहे स्यानयिलि त्वालय् प्राप्त यात ।
अले पारूयागु दिं ल्ययाः अन व च्वंवसेंनि
यक्को मनू दुगु त्वालय् ह्वीँचवीँ ह्वीँचवीँ खँ जुल ।

सिमा क्वय्, फलय्, लुखाखलुया उखेथुखे
थ्वःचा थ्वःचा, मुनाः द्वीमदु स्वीमदु खँ ल्हाना जुइपिं
गुलिं गुलिं ह्य तग्वारा जूसां तुति चीपापिं बुढितसें जा
त्वाःकुलि मानाकुलि पाय्छि यानाः थथे नं धाल –
"व भीथाय् न्हू च्वंवःह्य, ध्वेतचैत्य दयेकाच्वंह्य
आनिक भाजुया लाय्कूमिसा हइगु खँ न्यने दु ।"
मचाकामि छह्म बुढिचां ला वाहाःगु म्हुतु फयनाः
इतिइति ह्लिलाः प्वाः त्युत्युं थथे नं न्वंवात –
"अय्सा व नेपाःमि भाजु भी जिचा जुइगु जुल ।"
अले थ्व खं अन ताउतक ह्लिले पिज्वयेका तल ।
उखे थुखे बुईँचा लानाः ह्यिताजूपिं मचातजक
बुढित थथे छाय् न्ह्यूगु जुइ धकाः थःपिं नं
इमित हिस्यानाः म्हुतु स्यंकाः अजुगतिचाचां ह्लिलाच्वन !

धःलूगु आयँपा पोलचो द्यागिं सालातःगुथें !
प्यखेसं छतँजाःगु छेँचात दथुइ मंकाः चुक,

कुनय् छथाय् तमागु चुलिजाःगु सँख्वःसिमा गजूथें !
मूद्वाः जःखः कलाकृति जायाच्वंगु बाँबाँलाःगु
पलिस्वां व भ्रंगःचात कियातःगु बागःथांचात,
हानं निखे बःचाधिकःपिं ल्वहँयापिं सिंहचात !
निखलः जःलाखःलापिं येता व ओतापाखे,
अरनिकोया च्वनेकोठा निभाः द्याय् यितापाखे,
धुकू व भुतूजक छेँ स्वाःथाय् कुँचाय् योतापाखे !
अले शिष्यमचा ल्यूनं मूद्वाःया निखे खापाय्
थितिरीतिकथं 'देतंगु सुख' अर्थ दुगु आखः 'सि'
बुट्टातयाः ततग्वः यानाः कूटाक्षर तुल्य च्वसेंनि
जःखः च्वंपिसंजक मखु, लँजुवातसेंनं लक्षणं
व छेँय् 'इहिपा' न्यात खनि धकाः याउँक सीकल !

बहनी अन कलःमत च्याकाः लँ क्यनावःपिं
थ्वःचा थ्वःचा मनूत धेंधेंचुइकाः न्ह्यांवयाच्वन ।
क्वसः कुबियावःपिं थ्वःचा थ्वःचा मनूत नं
चःति नाना वयेकाः थासंथाय् दिनाः धिकिं वयाच्वन ।
अनंलि सुखपालस भलिचामय्‌जु कुवियावःपिं
दुल्यात नं 'आःला थ्यनिन' धकाः हालावयाच्वन ।
सुखपालया जःखः नःलि ख्वाःपिं समिलु निह्म नं
'ख्वयेमते कुन्या, थ्यनिन' धाधां ह्ययेकावयाच्वन ।
अले मूद्वाःजक थ्यनेवं, च्यान्ता सलचा हिहि हायेका
भान्तां लं फिनावःह्म लमिकाजि नं तुपलुक थ्यंकःवल ।

चान्हं, ह्निनं 'श्वेतचैत्य' निर्माणया ज्याखँय्
सदां च्यूता यानाच्वनिह्म नेपाःमि अरनिकोनं
"मतिनाया जालय् ततमत क्यनिन आः छु याये जि"

थथे धयाः मतिइ लुइकाः धलिं प्याखं ल्ह्वीकाच्वंबलय्
शिष्यमचा ल्यूं नं ब्वाँब्वाँवयाः वइत कंवल–
"गुरु, लमिकाजि वयेधुंकल, भमचा नं थ्यंकेहल"
अले ह्म धयागु कुचुसेच्वंकाः अरनिकोनं धाल–
'ल्यू, आः छु छु यायेमाःथें, गय् गय् यायेमाःथें थन,
छं पासापिं नं सःति, छिमिसं स्वयाः माःमाथे या"
थथे धयाच्वंबलय्हे जःलाखःलापिं नं स्वःवल ।
अले अन गाबलंपुयाः क्वछुनावःह्म भमचायात
समिलुतसें निखे तिवाबियाः कोथास धिकिं दुतहल !
ल्यूल्यू वःह्म मुसुख्वाःह्म लमिकाजि अले खँ छुत–
आनिक भाजुं, फयादिसँ निपा ह्लाहा चकंकाः
लाय्कूया सिरपाकथं थ्व फुन्या लःह्लानाच्वना ।
छपा ह्लाहा न्याइमखु, निपा ह्लाहा माः धाइ ।
निम्तिपूया मतिना पुह्लिंया तिमिलाथें ।"
शिष्यमचातय् अन लिमलाः धइगु गुलि गुलि,
गुलिं खँ फयाजूपिं, गुलिं थाय् चीकःजूपिं,
गुलिं क्वसः ल्ह्युःपिं, गुलिं कयो सलिचाय् 'ल्याङ्गस्याङ्ग' लुलु
बाठो खँ ह्लानाः उखेथुखे तुच्चा याकाजूपिं !
अले श्वेतचैत्य दयेके सिधइगु इलय्
चीन देशय् नेपाःमि अरनिकोया इहिपा
ह्मगसय् नं मखंकथं तीजक भ्रभ्रःधायाः सिधयावन !

चाह्लय् बाचा फपुइधुंकल, अथेनं अरनिकोनं
न्ह्यः वयेकेमफु, व फाताफाता पुलाच्वन ।
वया नःलिह्म मिसां थातंच्वनाच्वनिगु मतिनाकथं
रेशमया सुकां थानातःपिं कलिक दुपिं लःहँय् छज्वः

थिथिं त्वाःल्वाकाः ह्मिताच्वंगु फुंगाखोल छ्गः
फोसःपिचां तीजक पिकयाः वयागु छ्यं फुसय्
नाइसेच्वंक अंगू फ्वःदुगु ह्लाहातिं स्वचाकेहल ।
अथेनं वं न्ह्यः धइगु भ्याःहे वयेके मफयेकाच्वन ।
मिखाय् न्ह्यः घानाथें ज्वयाः ह्मिताच्वंवःसां !

लिपा अन वयागु नुगःपाय् छ्सीकथं संस्कार दनावल,
अले वया ह्म चीनय् जूसां, वया मनं नेपाः थ्यंकाः
वया मिखाय् पुलांगु किपा सालाहयाच्वन ।
वया मामं पिखालखुइ वया छेँय्च्वंह्म तिरियात
लसकुस यानाः ताःचाक्वे ज्वंकाः, पित्तुपियाः दुकाःगु,
अले ह्वं कूबलय् छ्यं ल्वाकूगु, सँ प्याकेहःगु,
कुमारी पूजा न्ह्यःगु, इनाय् द्यःकेवनागु,
स्वाःस्वःवःगु, न्याँ भत्तु, अैथा, जोप्रसाद ब्वःगु,
ससलय् ह्लापां दुचायेकाः स्ये सगं ब्यूगु !"
हानं वं फुक पुलांखँ ल्वःमंकाः ह्लाके धकाः स्वत,
अथेनं वं न्ह्यः वयेकेहे मफु, अले लिफः छु स्वत
वं खन – "वया नःलिह्म तिरियागु चाकलाःगु स्वाः
हिंसिजायाः मतिनाया स्वांथें मुखू ब्यनाच्वंगु ।
हानं वया ह्लाय्पनय् थ्वयाच्वन न्ह्यःसः न्हूगु !

अरनिको तीजक दन, वं म्हुतु छ्क्वः चवल,
वं ग्वाखासच्वंह्म शाक्यमुनिया क्वसं
धूँ छ्यू च्याकल, तायेदुथे मदुथे यानाः गं थात
लय्तयाः चिसलं आर्यनामसंगीति ब्वन ।
अले अन मतिनाया न्हूगु जीवन हने धकाः बःह्म
बया नःलिह्म तिरि न्ह्यलंचायेकाः थयक छु स्वत

वं थ:त भ्रुमि हयात:गुथें भापातल,
वं थ: पुसामि जुइधुंकूह्म नेपा:मिया ख्वा:
चिकंमतया जलय् मिखाहे लिमकासे स्वयाच्वन !
अले नामसंगीति ब्वचायेका: पुण्यानुमोदन या:ह्म
अरनिकोनं थ: न:लिह्म तिरियाके ह्मछम्हं
लसिकलंजा:गु भतिना भय्भय् बियाच्वंगु खंकाच्वन ।

कह्मय्खुनु, श्वेतचैत्य दयेकाच्वंपिं क:मित
ख्व:चा ख्व:चा मुना: सूर्ति ह: ब्वब्वस्यास्यां खँ ह्लानाच्वन ।
गुलिं इतिइति न्ह्यूपिं, गुलिं अजुगतिचा:पिं,
गुलिं भाग्य धयागु त:धं धका: हालाजूपिं,
गुलिं "दँ वँ कला: मदु, सुयां बिचा: मदु" धका:
कर्मंब्व:यात थुकना बिया: खत्रखना स: पिका:पिं,
गुलिसिनंधा:सा थथेनं खँ ध्वाथुइका: धयाजुल –
"नेपा:मि भाजुं शुद्ध मनं श्वेतचैत्य दयेकल
आ: देवंहे वइत वरदान बिल, वया जय जुल !"
छह्म निह्मसियाधा:सा कपा: स्याकाजुल म्वा:सांम्वा:सां,
छह्मय्सिनं ला मनस ईर्ष्या दासिवयेका: थथे नं धाल
"थपाय्ग्व:गु श्वेतचैत्य व नेपा:मि याक:चांजक ला
दयेकाच्वंगु ला मखु, ग्व भीत सुनां बिल सिरपा ?"
छह्म बुढाया मतिइजक थथे च्वास्स ग्वसा: लुल,
बं खँ तमछ्या: अथेनं वं मनंमनं धयाच्वन
नेपा:मि भाजुयात मंकूते म्ह्याय्मचा, हानते म्ह्याय्मचा
गुलिं येकल उलि चूलाकाबीगु भिंहे जुइ ।
भा: व हरकिस नेपा: ल्याहाँवनिमखुथें जञ्जालय् लासेंलि,
वयापाखें दइपिं मचात नं ला:, वथेंहे ज्या सइपिं जुइनि ।"

अले थथेहे इहिपाः खँ जुयाच्वंबलय्‌लाक
ह्म गर्वसेच्वंह्मथें जुइकाः गँचा व बतां ज्वनाः
श्वेतचैत्य निर्माणस्थलस अरनिको धिकिंसिक छु थ्यंकःवल,
सकलें कःमितसें छ्य्वाःम्हुतु धइथें न्ववात – "आनिक, हाउखान् ।"
मुसुक्क ह्निले पिज्वःसां सछाःपहलं त्वपुयातःह्म अरनिकोया,
'छुधाये, छुधाये' जुयाच्वन, न्हूगु फसं त्वपूबलय् ।
अले हानं छह्म ल्याय्‌ह्मपुचःया कःमि लय्‌ताताः खँ प्वंकल –
"आनिक भाजु, पाखाय्‌च्वंह्म चखुचांहे मसीक धइथें
इहिपाः यात छि, थ्वय् मनकुसें ला गाइसखु गथे ?"
हानं सकसिनंनं पाःलाक न्ववात – "त्वैं, त्वैं !" १३७
अले अन अरनिको खँग्वःया जालिस ततमतवयन,
वं तछ्यानाः खँ प्वंकेगु करंहे क्यंवल, वं धाल –
"पासापिं ! गच्छे तुच्छे थ्वय् न्यायेके स्वन्हु प्यन्हु लिपा !"
अले ला अन सकलें तिंतिन्हुयाः हाल – "हाऊ, हाऊ !" १३८

❋

लू—१३

छदँ, निदँ, स्वदँ धाधां ह्लय्‌दँ नं फुनावन ।
अले च्यादँया दुने ज्ञाजांवःगु श्वेतचैत्यस
त्रयोदश भुवनया तँतँलूगु चक्रावलीयात
सदां फसय्‌ तां तिं तुं न्यानाच्वनिगु फय्‌गंचात घ्वानाः
चाक्रलाःगु तःफाःगु धर्मछत्रं कुइकाः, उकी घ्वोने
हानं अम्बसा तयाः; हानं उकिसनं घ्वोने
लुं सियातःगु तँ तँ लूगु लक्षणगु पूर्णकलश
सर्वबुद्ध महामकुट उष्णीश चूडामणिस्वरूप
तयेगु ज्यानं याउँक तिप्यंक पूवंक सिधल ।

अरनिकोया ख्वसाः मनं ख्वःथें साकार जुल
अले वं सकल सहकर्मी पासापिन्त न्ह्यःने ब्वनाः
निपाह्लाहा बिनतियानाः कोमलभावं न्ववात –
"थौं सकसियागु ख्वाहालि भ्रीसं यानागु ज्या पूर्ण जुल,
प्रभाश्वर स्वयम्भू ज्योतिरूप थ्व श्वेतचैत्य
भ्री सकलया धर्मचित्तया प्रतीक जुल ।
थ्व श्वेतचैत्य दयेकागुया गुलिनं पुण्य प्राप्तजुइ
व प्राप्तजुइगु पुण्यं जगतप्राणी उद्धार जुयेमाल ।"
थुलिजक खँ न्यनेवं, अन मुनाच्वंपि सकलजनं
एकाग्र मनं, उपासना ब्वलह्वंकाः, वन्दना यायां
पाःलाक प्रार्थना यात – "बुद्धया शरणस वया,

धर्मया शरणस वया, संघया शरणस वया !”

लिपा अन श्वेतचैत्यया छ्चाःख्यलं बःलाक
जालि प्वाःचार्थेंच्वंक ग्वयातःगु तःजाःगु खः
छ्सिकथं खिपः फ्यनाः, चुकू स्वाहायेकाः छिंकाः
पियाहयाच्वन, सुचुकुचु यानाहयाच्वन च्वं क्वय् ।
अले खः पियाहःलिसे व श्वेतचैत्य ला
सुपाँच चकनाः तिमिलाथें खने दयावयाच्वन ।
स्वःवःपिं मनूतय् अन स्वस्वं मगाःथें जुयाच्वन,
गुलिं सतिक च्वनाः स्वःपिं, गुलिं तापाक च्वनाः,
गुलिंधाःसा छ्थासं च्वनाः मिखातुंक स्वयाच्वंपिं !
तातू महानगरंजक मखु, तापाक गामं गामं नं
स्वःवःपिं मनूत धाःसा वयावंच्वन, वनावंच्वन !

अले उथाय्हे अन खः पियाहयाच्वंगु इलय्
बाज्यःति वनेधुंकूह्म छह्म कःमि खः पियाच्वंह्म
बःकाःगु थासय् च्वद्यलाः, च्वं क्वय् प्वाक्क कुतुंवःह्म
दत्थुइ खतय् कापिइ लानाः स्वच्चाना चत्तावात ।
अनसं व तिसलं हालाच्वन “आय्या सीन जि ।”
ज्या यानाच्वंपिं, खंपिं हालाहल ‘लाउ ह्वा, कुतुंवन ।’
स्वयाच्वंपिसं नं धयाहल “खतं मनू कुतुंवल ।”

अले उथाय्हे तग्वःगु थांसिँ छग्वः स्वायेके धकाः
च्वयेनतुं च्वनाः हःपाः बियाच्वंह्म अरनिको
छ्सासः यानाः व कुतुंवःह्म कःमियाथाय् ध्यंकःवन,
बया ल्यू ल्यू मेपिं निह्म कःमित नं अन थ्यंकः वन ।
घाःपाःजूसां, खतं कुतुंवःम्हेसिया प्राण रक्षाजुल ।

तर वयात ज्वना: सालाकया: पाछाया ह:ह्म
अरनिकोया ज:गु तुति खतय्तुं स्वाराक्क वन,
व खुत्यांकाल, वं वाकुछिना: स्या:गु सह्यात
वं थ:त छुंहे मजूथें भा:पा: स: थकाकां धाल –
"पासापिं, बांलाक होस यानादिसँ ज:ख: स्वया:,
ख: ग्वयेगु अ:पुसां, ख: पी:गु धइगु साप ग्यान्पु ।
पासापिं, हानं थ्वनं न्ह्याब्लें मनय् लुमंकादिसँ,
शाक्यमुनियात ला आकाभ्राकां भार व: धासेंलि,
भ्रीत भार वइमखु धका: भ्रीसं मिखा तिसी मज्यू ।"
थुलि खँ न्यना: अन सकसिनं नं 'ख:, ख:' धाल
अले हानं अन 'हस्ते हंसे' धाधां ख: पियाच्वन ।

ह्म भ्यातुका: ज्यां दिना: शिष्यमचा ल्यूयाके ब:काकां
छेंय् व:ह्म अरनिको लासाय्जक छु ग्वारातुल
वं थ:गु ज:पा तुति तसकं स्यानाव:गु चायेकल,
लद्याना: गौचाय् ला: प्याहांवलजुइ धइगु मतीतल,
त्रिपा वं थ:त ज्वरं त्वपुइधुंकूगु नं चायेकल ।
व भुग्लुंच्वन, वया बेलि यायेगु इच्छा नं मन्त ।
शिष्यमचा ल्यूं नं न्यन-"गुरु, वैद्य क्यने मालीलाकि ?"
अरनिकोनं धाल– "थौं चच्छिनिं स्वये, कन्हय् बिचा: याये ।"
भुतू ज्या त्व:ता:, मिखां ख्वबि तिकितिकि नंकाव:ह्म
वया कलातं न्यन– "गथे होस मदुगुले छि ?"
'मायां काया' धइगु, मखयेकं अथें धयातइला !"
अरनिकोनं तिरियागु ख्वा: छ्ख्व: तुंकस्वत, अले धाल–
"सीमानिगु जुनि थ्व, सु दु थन सदां म्वानाच्वंम्ह ?
विवेक विचार मयासे, काचाक्क खँ ह्लायेमते धका:

छंत 'षड्पारमिता' यागु खँ कनागु त्वःमतला छं ?"
अले थः मिजंयागु खँ थुइकाः, मिसाम्हं अनसं च्वय्
ग्वाखस ब्वयातःम्ह लोकेश्वरयात वन्दना यानाच्वन।

बाचा फाताजक पुल जुइ,
अरनिकोयात घरी सपना, घरी विपनाथें जुयाच्वन।
छ्वःला व लिकसं च्वनाच्वंम्ह तिरिहे ग्याक्क
वाथायिथि दनाः हाल – "यःमां, छ गन ?"
अले कताक्क घ्यपुनाः ग्यागयां वया तिरिं न्यन
"छाय् छ जुल छितः ? थन सुं वःगु मदु।"
अरनिकोनं छेँ लुसंकाः ताहाकःगु भसुकाः तल,
अले थः तिरियागु ह्लाहा ज्वज्वं खँ कन –
"नकतिनिजंकहे थन जिमि मांनं न्यंवल
"जि हीरा, जि पुता, छन्त तुतिइ छु जुल धका ?"
जिं खँ तछ्याये मफुत खनि गथे गथे
मामं तुतिइ अय्लाखं बुइकाः, पा वासः पानाबिल,
अले धाल – पुता, छ गुबलय् छेँय् लिहांवयेगु ?"
अथेनं जि छ्वाये छ्वाये जुयाः न्वंवाये मफुत,
लिपा अनः स्वस्वंहे जिमि मां खने मदयावन।"

वया कलातं लिकसं च्वनाः गम्भीर भावं न्यन –
"धात्थें, थ्व ह्मगसय् खःथेंच्वंकहे ह्मनिगु गथेथें,
झीसं मिखा तिसिनानतुं च्वंसां फुक खनाच्वनीगु,
झीगु नुगलय् थथे खंकिह्म सुं सुलाच्वंगु दुलाथें ?"

तिरियागु थ्व न्ह्यसः वयेवं अरनिकोनं बिचाः यात –
"शून्यतास थःत मालेगु न्ह्यसः खः थ्व तर्कयुक्तगु !"

थुलि मतिइ लुइकाः वं न्ह्यसःया लिसः मब्यूसे
न्ह्यसःनतुं पिज्वयेकल– “न्ह्यसः यायेगु थथे छन्त
गनं वल ? सुनां स्यन ? खक्को जुक्को खँ कँसा !”

लुमंकथं वया कलातं धाल– “म्याउयेन ततां !”
अजुगतिवाचां अरनिकोनं न्यन– “म्याउयेन ततां ?”
वया कलातं हानं लिसःकथं धाल– “खः, म्याउयेन ततां !”
अले अन अरनिको लुमंति लूह्यथें जुइकाच्वन !
उखे वया तिरिं म्याउयेनयागु खँ प्वंकावं यंकल –
“जि लायकुली वयागु निदँ दत धायेमाल,
जितः म्याउयेन ततां शाक्यमुनियागु बाखं कनिगु ।
लिपा जिमि निनिं छाय्‌थें मस्यु तस्कं तंम्वयेकाः
म्याउयेन ततानाप फायाः जितः छखे साल,
अले ला थनहे जितः पर्यँनं बिया छ्वयाहल ।”

अरनिकोनं खँ थुइकल ।
वं थःगु मन पलिस्वां हलय्‌ लः फुतिथें ग्वःग्वः लानाः
उखेंथुखे, थुखें उखे गुल्ल गुल्ल तुलाच्वंगु खन ।
घो तुइसे च्वसेंलि व अंगः बःकयाः दनेत सन,
तर वं बांलाक तुतिं चुइमफु, व खुत्यांकाल ।

ह्निनय्‌ लाय्‌कूया वैद्यखानां निह्म वैद्य थ्यंकःवल अन
चाउ वैद्यं तुतिसंकाः न्यापु मुलु तियाः धाल
“आनिक भाजु, गौचा लिक लाहा भचा प्याहांवल खनि
स्वक्वःति मुलुं तीबलय्‌ सुचुक्क क्वलाई, धन्दा कायेम्वाः ।”
मेह्म काउ वैद्यंनं नारि बिचाः यानाः न्वंवात –
“आनिक भाजु, तुतियागुहे तोरं वःगु ज्वर थ्व

अनस चिन्ता कायेमाःगु कारण छुं मदु ।
श्वेतचैत्य दयेकूगु ज्याया भार आपाः जुल छितः
तर छि देशय् मदुकथं ज्या यानाः क्यनादिल, बांलात ।
छि खनाः सम्राट् हुपिले सापहे खुसिजुयाच्वंगु दु,
थ्व वासः सम्राटं थःहे नये धकाः दयेके बियातःगु
नेकुभस्म व जिनसेन छितः नकि धाःगु दु,
थ्व भपादिसँ, छिगु ख्वाः ह्लापा स्वयाः नं दुगंछि स्वयेजी ।”

थुखे अरनिकोया मन धाःसा वैद्यखँ न्यन्यंहे
धौबजि वालेथें जुयावल, अले वं धाल
“खतं कुतुं वःह्म पासायात सुसाःकुसाः याईपि
दुला मदुलाथें ? दुघाःजकं जुइकाच्वन ला वं ।”
अरनिकोयागु थ्व खँ न्यनाः, निह्म वैद्यतसें नं
मिखां भ्वेभ्वेस्वत, अले पाःलाक न्वंवात–
“आनिक भाजु, आम ला नाःगु नयाः क्वःगु धन्दा का ।”
अले ईपि अरनिकोयागु लिसः पियामच्वसे
‘का, जिपिं ला वन’ धाधां वाथायिथि दनावन ।

अरनिकोनं स्वविवेकं मतिइ खँ लुइकाच्वन
“धात्थें धायेसा थ्व श्वेतचैत्य सकलया मंकाःगु ।
जिहे याकःचांजक थ्व दयेकागु मखु, न जायेकागुहे ।
थ्वला बुद्ध, धर्म, संघस श्रद्धा, भक्ति, आस्था दुपिं
लखंलख उपासक, उपासिका ज्यामि व कःमितय्गु
श्रमदानं व हिचःतिजकहे थथे साकार जूगु खः ।
थुजोगु खँ सम्राट्यात विनति मयासें जीमखु,
मखुसा इतिहासं सराः बी, विवेकदृष्टि मदु धकाः ।”

ह्मानं वया मनस गथे शंका लुयावलथें, वं थःत न्वात–
‘बरकंछि, खँ न्यनाः अखबतु सम्राट् तंम्वयेकल धाःसा ?
म्वाल नेपाः ल्याहां हुँ धाइका जितः, उलिहे मखाः
थःगु देशय् ल्याहां वनेत छु, आइतबार माःगु मदुथें
तर,कःमितय्गु ब ज्यामितय्गु ह्विचःतिला ल्वमंके मज्यू ?”
अले अन थथेहे विचारसागरय् दुबिनाच्वंबलय्,
पिने वनाः ह्मानं दुहांवह्म वया कलातं न्यन
“याकःचा छु धकाः गुनुगुनु हालाच्वनागु आमथे, ?
नेपाः धकाः नां कयाच्वंगु नं तायेदु तापाकंहे !”
अरनिकोया मनस खँ सुचुके मसः, वं तप्यंक धाल
“जि नेपाः लिहांवंसा, छ जिनाप वयेला मिसा ?”
नेपाःदे स्वयेगु गथे इच्छाथें, वया कलातं लिसः बिल–
“ब्वना मयंकूसां ल्यूल्यू वये, किचःथें जुयाः जि”
थुलि धयाः अनसं व भ्मासु लंकेथेंयानाः पयतुल ।

अरनिकोया तुति स्याःगु बुलुंबुलुं क्वलानावन,
वया कलातं तुतां छ्पु मालाहया बिसेंलि
वहे तुतां चुयाः व उखेथुखे इरूथिरू जुइगुयात ।
अले छन्हु लाःसुकथं ओ नयेगु वया इच्छा जुल,
कलाःह्मय्सित ग्वःमाय् मायेकेव्छतं, ग्वःमू लुइकाहल,
अले मूओ भ्मन् नी धकाः, मूओ छुकेगु वं तरिका कन,
तर मूओ छुइससःह्म वया कलातं चिकं मचा इलाः
ततःपागु छके क्वःगु साखः मदुगु मारपा निपा छुनाहल ।
अले चिकंमोतिकंगु मूओ नयेधकाः आशा याःह्म अरनिको
मारपा ननं, तिरिया ख्वाः स्वस्वं ह्विले पि मफयाः होहोपुल ।
कलाःह्म धाःसा सिक्क मछालाः छचं क्वछुकाः हालाच्वन–

थ्याउचा छुइगु ह्लाःयात श्रो छुकेबिल थह्मं हे,
जिमि सःसःथे छुना ह्याका, ह्लिले माःला थथे ?"
अले अरनिकोनं भ्रूसंग वंह्मथें जुयाः चायेकल,
अले धाल – "म्वाःल, थुकी छंगु दोष मदु, दःसा जिगुहे ।"

छन्हु लाःसू लंकाः छु मतिस लुयावलथें मस्यू
महाविहारस दथुइ ब्वइह्म शाक्यमुनिया लिकतुं जःखः
नेपाःया पनम्पराकथं सारिपुत्र ब मौद्गल्यायन मब्नसे,
चिनियाँ परम्पराकथंनतुं आनन्द व काश्यप ब्वयेगु
बिचाः लुइकाः विनीत मुद्रां जायाच्वंगु सीयागु मूर्ति
नमूनाकथं सिलाकुनं कुत्तुकुलाः दुरूस्त ज्यात ।
हानं वं छु मतिइ लुयावलथें ह्लाय्कं छ्क्वः तुंक स्वत,
अले अजुगति चायेमाःकथं याकःचाहे व इतिइति ह्लिल ।
थुकियागु हेतु जुयाच्वन, वया हानं चिनिया शैलिकथंनतुं
महाविहारया न्ह्यःनेसं ब्वइह्म, दुहांवक्व मनूतयेत लसकुस
याइह्म
ल्ह्वोंह्म, प्वाः तग्वःह्म, पयतुनाच्वंह्म, जपमाः ज्वंह्म
न्यताःया ला ह्यह्यकुंक ह्लिलाच्वंह्म, लोकं ह्वाःह्म
'मिलापु' नांह्म मैत्रेय बोधिसत्त्वयागु मूर्ति छगू नं दयेकेगु !
उकें वं लिकसंच्वंगु सीग्वारा मिइ पपं ह्लातुह्लाल ।

थुगुहे इलय् वया शिष्यमचा ल्ययुग्रान अन
अनागारिकापिं निह्म नापं ब्वनाः दुहांवःगु जुयाच्वन ।
अले अरनिको व वया कलातं अनागारिकापिन्त
वन्दना यासे हनाबना तयाः अनसं फःचाय् पयेतुकल ।
स्वांफ्वःदुगु पंखा गागां, अनागारिका वैनं न्वंवात –
"नेपाःमि भाजु, जिपिं थन वयागुया छगू हेतु दु,

जिपिं थन तातू महानगरं निन्हुस्वन्हुया तापाक लँय्
छाङ्गसियन तियन उपत्यका लिकसं थानचश महाविहारं
थुखे फायुयान महाविहारस छगू ज्या ज्वना:वयापिं,
अले मय्जु स्याउयेनं नं ब्वयाह:गु ज्या ज्वनावयापिं,
हानं थन दयेकाच्वंगु श्वेतचैत्य छक्व: मस्वसें लिहां वयेमते धका:
भन्तेपिसं लिसाकाकां धयाह:गुलिं नं जिपिं थन वयापिं !"
थुलि धया: हानं व अनागारिकां तपा:गु ह्मिचा चायेका:
ब:चा हाक:गु नित्वा भिंगु लुँ न्ह्या:ने ब्वया: धाल –
"स्याउयेनं धयाह:गु – छहाक: लुँ द्यो दयेका: लुंसिइत हँ,
बुद्ध, धर्म व सङ्घया द्यो धायेवं छिं फुकस्यू हँ
मेगु छत्या: लुँजक छिगु ह्लाहाया सीपयात देछा हँ ।"

अले थथे त:न्हुलिपा स्याउयेनयागु खँ न्ह्यथंबलय्
अरनिकोया मनस दुसुनाच्वंगु लुमंति दनावल ।
खँ न्यनाच्वंह्म वया कलातं ला प्वाक्क थथे नं न्यन –
"स्याउयेन तता म्हँफु मखा: ? व गुबलय् थुखे वइगु ?"
नापं अन व:ह्म अनागारिका चूनं लिस: बिल –
"स्याउयेन थथें थुखे वइख्वा: मव: धा:सां पाइमखु,
छाय्धा:सांनि वं अन थ:गु मन हीके धुंकूगु दु ।"
अले अन शिष्यमचा ल्यूनं प्वाक्क थथे न्यन –
"स्याउयेन धा:ह्म श्री सम्राट्या म्ह्यायमय्जु मखुला ?"
अनागारिका वैनं लिस: बिल – "ख:, भाजु ख: ।
तर, आ: स्याउयेन नं अनागारिका संघमित्ता जुइत्यंगु दु ।"
अरनिकोया कलातं न्यन – "छाय्थें अथे जुइत्यंगु ?
अनागारिका चू नं काचाक्क लिस: बिल – "थ:त मालेत ।"
अरनिकोया कलातं धाल – "आम खँ थुइके मफुत जि !"

अले अनागारिका चूनं कनावं यन "थ्व खँ गथे धाःसा,
मदुगु वस्तु दु धायेथें, मालास्वःसा मदइगु
गथेकि उपमा छ्गू ब्वये – 'पाल्चा मत'यागु ।
थ्वया आधार खः चिकं, इताः, अले थ्वयागु नांनतुं,
थुपि मदुसा 'पाल्चामत' धायेगुहे नं गन दइ ।
थथेहे देह, मन व नामं अलग थः मखु
अले थ्वहे थःयात फ्तीसं मालेगु शून्यतास !"

अरनिकोया कलातं खँ न्यन्यं छ्यँ हीकाच्वन ।
अरनिकोनंजक थःगु देहलय् नं छ्यंगू, हि, क्वयँ खंकाच्वन,
हानं व छ्यंगुली नं अणु, परमाणुया अंश खंकाच्वन,
थथेहे थःगु मन नं क्षणिक विचार, दृष्टि व भावनास
कुचा कुचा जुयाः उकी अणु परमाणुया अंश खंकाच्वन ।

अले अन व अणु व परमाणु नं रिक्ततास तनावनाच्वन
अले अन शून्यताया दुने केवल मौन वातारणजक
ब्वल्ह्वनाच्वंगु, मनंमनं इमिसं अनुभव यानाच्वन !

*

लू-१४

सच्छि व झिंच्याकुया प्रमाणं जाः जायाच्वंगु
श्वेतचैत्ययागु चाकःखः फ्यनेगु ज्यानं सिधल ।
अले अन स्वःवयाच्वंपिं मनूत धइगु इभूचातथें ।
स्वयं सम्राट् हुपिलेनं मनस पलिस्वां ह्वयेकाः
चीसियात ब्वना वइच्वन 'श्वेतचैत्य स्वये धकाः ।
अले भचा तापाकंहे श्वेतचैत्ययागु दिव्य श्रीशोभा
खखंहे मुग्ध जुयाः सम्राटं थः ल्यूल्यू वयाच्वंह्म
धार्मिक मामिला विभागया मूनायः जुयाच्वंह्म चीसियायात
थथे धाल – "आः धाःसा थ्व न्हूगु तातू महानगरयात
जिगु थ्व युश्रानवंशया न्हूगु राजधानी दयेकागु सार जुल ।
छ नं आपाः खँ स्यूह्म खः थुकी छंगु छु विचार ?"
चीसिया बुढा जूसां धर्मया खँ स्यूह्म पण्डित जूगुलिं
सम्राट्यागु उद्गारयात ल्वयेक वं खँ न्ह्याथनाहल –
"कोवांग" लिधंसाकथं इतिहासया छत्वाः खँ नि कने"
न्ह्यःनेसं थ्यंकःवःगु चुलुंचूगु श्वेतचैत्य स्वस्वं
सम्राटं मुसुक्क ह्निलाः दुगुचादाह्लि पियाः धाल "ज्यू, कं !"
अले बुढाह्म चीसियां सः थकाकां कनावं यंकल –
"खतु शाक्यमुनि बुद्धयाहे इलय् थन झीगु देशय् नं
महात्मा खुन्मुन्चं न्हूगु विचार व न्हूगु पद्दति
राज्यया शासनय् व लोकया जीवनय् छ्यलावयन

तर वं नीतिया खँ ह्लासां धर्मया खँ मह्ला:गु जुल !
लिपा महात्मा लाम्रोचं नं 'ता:ओ धर्म' यात पिथन
तर थ्व धर्म थनसं लिकुन पुखूथें' खुसि जुइ मफया: !

अले ह्लापा ह्लापा थन हान राज्यवंश उदय जुसेंलि
क्व:नें थँ:ने स्वया: चा:हिला: भीथाय् थ्यंक:व:गु
शाक्यमुनि कंगु धर्म प्रज्ञारूपी पलिस्वां जुया:
उखेथुखे दक्वभनं व्याप्त जुजुं न्ह्याहांव:गु जुल !
शान्ति भावना कामना याईपिं सकल लोकजनपिसं
शाक्यमुनि कंगु धर्मयात दुनुगलंनिसें थ: ना:गु जुल !
लिपा स्वंगू राज्यवंशया इलय् थ्वहे बौद्ध धर्मयात
राजकीय मान्यतां छाय्पा:याना: चव:न्ह्याकूगु जुल !
हानं लिपा खुगू राज्यवंशया इलय् नं थ्व धर्म
बुलुंबुलुं दक्वभनं धइथें निभा:थें खयावंगु जुल !
बरु लिपा थ्वहे देशय् चिन राज्यवंशया इलय्जक
थुजोगु मार नं व:गु जुल ह्लापालिपा गुबलें मव:कथं !
सम्राट् थाइ ऊं कुपात्रह्म मन्त्रीयागु हाहालय्
प्रहार यायेत स्वत थ्व धर्मयात न्ह्यनें लिउनें।
अथेनं अनेक कष्ट सहयायेमा:सां थ्व सत्यगु धर्म
अग्नि परीक्षां उत्तीर्ण जुल भिंगु नम्बरीगु लुँथें।

अनं लिपा थाङ्ग वंशया इलय् जा थ्व धर्मयात
कलाकृति व संस्कृति फयांफक्व चव:न्ह्याकल।
आ: थौं युआन राज्यवंशया थ्व उदयकालय्
छसपोल धर्मप्राण सम्राट्या महानगु अनुकम्पाय्
ज:ला ख:ला नेपा: देया नांदंह्म छह्म कलाकार
आनिकं थ्व भीगु विशाल तातू महानगरय्

देशय् मदुकथं दकलय् ह्लापांगु, तग्वःगु व तजाःगु,
धर्म, दर्शन व कलाया त्रिवेणीं छधी यानातःगु
थ्व महानगु श्वेतचैत्य प्रभाश्वरस्वरूप निर्माण यात।
थ्व थौंयागु झीगु युगया दक्वसिबय् तःधंगु देन खः,
थ्वयागु प्रभाव थनयापिं मनूतय्गु जनजीवनस
आचार, विचार, चिन्तन, मनन व सिद्धान्तस
अले कला व संस्कृतिस, तथा थितिरीतिस
युगयुगतक लानाच्वनी, च्वनी थ्व निश्चय!"

दुनेंनिसें मन तयाः चीसियायागु खँ न्यनाच्वंह्म
सम्राटं हानं दाह्लि पित्तुपियाः खँ पिज्वयेकल—
"जिगु नं थ्वहे विचार, छं पाय्छि जुइक धाल।"

अले हानं चीसियां खँ लुमंकाः तँसाकथं धाल—
"थ्व श्वेतचैत्ययागु सन्दर्भय् लिधंसाकथंनतुं
बौद्ध तीर्थ व बौद्ध धर्मग्रन्थ अध्ययनया क्रमय्, थनं
शाक्यमुनि जन्म जूगु लुम्बिनी वन थ्यंकवंपिं
फासियान, सुवानच्वाङ्ग महाभिक्षुपिन्त नं लुमंके माः,
अथेहे बौद्ध धर्मदर्शनया जीवित कोश जुयाः थुखे वःह्म
कपिलवस्तुया बौद्धाचार्य स्वेस्यानयात नं लुमंके माः,
अले हानं च्वापुगुँ पुलाः बौद्ध धर्महे कोसः ज्वनावःह्म
नेपाःया मय्जु ची चनयात नं छसीकथं झीसं लुमंके माः।
आः, थौं गगनचुम्बी थ्व महोत्तमगु श्वेतचैत्य
युआन वंशया अमृतरूपी पलिस्वांथें ह्वयाच्वनिइगु जुल?"

चीसियायागु खँ न्यन्यं हर्षितभावं वयाच्वंह्म सम्राटं
अले अन श्वेतचैत्ययागु निरीक्षण याये सिधयेकाः

मुसुमुसुकाकां न्ह्यःनेसं दनाच्वंह्म अरनिकोयात धाल–
"नेपामि भाजु, थ्व श्वेतचैत्ययात ल्वयेकनतुं थन
जिगु 'दीर्घायु व संरक्षण'या प्रतीककथं च्वनिगु
"ता सन् सौ वान आन श" नांगु बौद्ध महाविहार
गुबलय् दयेकेगु, गुबलय् सिधइगु, छु छु जुयाच्वनथें ?"

अरनिकोनं जःखः ह्लाहाब्वयाः धयावं यंकल–
"माःगु फुक सामान छ्ता निता यायां मुंकाच्वनागु दु,
सान्तुङ्ग प्रान्तं नायमोसिँ नं थ्यंके हयेधुंकूगु दु,
तथागतपिनिगु आसनमूर्ति दयेकावंच्वनागु दु,
श्वेतचैत्य सिधल धकाः सुम्क छ्ता च्वनेमखु,
ज्या स्वाकावं यंकाच्वनागु दु, ज्या दिकेमखु ।"

अले अन सम्राटं लय्लय्तातां ह्लानं न्यन–
"आनिक भाजु, श्वेतचैत्ययागु पनिष्ठा गुबलय् यायेगु ?
पाहसपा गुरु नं ह्लासां थुखे वल धइगु सूचं वःगु दु ।"

अरनिकोनं लँकुसच्वंगु ह्लिचां पात्रो पिकयाः धाल–
"शाक्यमुनि 'बुद्धत्व' प्राप्त यानाबिज्यागु, आः वइगु
प्रज्ञा-दिवसखुनुहे याये दःसा दक्वसिबय् उत्तम जुइ खना ।"
अले 'ज्यू, बांलात' धाधां सम्राट् लिहांवन ।

अले अन छन्हु धाधां, निन्हु धाधां धाःमधाःवंहे
शाक्यमुनि 'बुद्धत्व' प्राप्तयाःगु प्रज्ञा-दिवस न्ह्यांवयाच्वन ।
राजगुरु पाहसपा नं तातू महानगरस थ्यंकः वल ।
भव्य व दिव्यकथं दयेकातःगु 'श्वेतचैत्य' खंबलय्

अतिकं लय्लय्तातां पाहसपां अरनिकोयात धाल–
"छन्त थन तातूस ब्वनाहयागु थौं सार्थक जुल।"
अरनिकोनं कोमल जुयाः न्ववंवात–" गुरुयागु कृपा खः।" ६४

※

लू–१५

श्वेतचैत्ययागु महिमा व गरिमायागु छ्प्वाःम्हुतुं धइथें
उखेथुखे दक्वभनं प्रशंसा यानाहःगु आपाः जुयावसेंलि
छन्हु अन नांदम्ह कवि चङ्ग चू फूजु धाःम्ह नं मनमच्वनाः
थःगुहे मिखां वास्तविकता छु खः स्वये धकाः अन वल।
अले श्वेतचैत्ययात कविनुगलं थःगुहे चित्त भाःपाः
खंकाः वं रुमङ्ग लिङ्ग छन्दस चिनाखँ छ्पु च्वत।
हानं वं अनसं ज्या यानाच्वंम्ह अरनिकोयात
नापलानाः मनया खँ सलल प्वंकाः न्वंवात–
"नेपाःमि भाजु, छिगु श्वेतचैत्यं जिगु स्वाभिमानयात
लुँ नायेकेथें नायेकाबिल, अप्वः खँ छु ह्लाये,
चिनाखँ छ्पु थन च्वयागु दु, छितःनतुं लःह्लाये,
मतिइ लूगु खँ यक्वं दनि, लिपा हानं नापलाये।"
अरनिकोयाजक अन छुधाये छुधायेथें जुल,
अले चिनाखँ स्वस्वं वं धाल– "छितः जिं ह्लासिल।"

अले हानं छन्हु अन नांदम्ह कलाकार चाउ मङ्ग फु
शिष्यमचात ल्यूल्यूतयाः अन स्वःवःगु जुल।
श्वेतचैत्य स्वस्वंहे वया ह्लाहा चासुगु धइगु गुलिगुलि।
अथेनं वं ह्लापां थः शिष्यमचातय्‌तर्नि थथे धाल–
"का हुँ छिपिं छचाःख्यलं गन यः अन च्वंहुँ,
पिनेयागु मिखाजक मखु नुगलय् दुनेच्वंगु मिखांनं

थ्व श्वेतचैत्ययात बालाक खंकाः पूवंक थुइकि।
अले च्व किपा थःथःगु पहलं स्वच्छन्दं ल्वयेक।
छिमिगु ह्लाहार्थेनतुं छिमिगु मन ज्वःमज्वः स्वयेगु
परीक्षा व, थ्वहे श्वेतचैत्यं याइ, सीकि छिमिसं थ्व।"

अले 'ह्वस् गुरु' धाधां शिष्यमचात थःथःगु थाय् काःवन
उखे स्वयं ह्लाहा चासुवयेकाजूह्म चाउमङ्ग फुंनं
श्वेतचैत्य स्वस्वं किपा च्वयेत माःकथं रङ्ग दयेकल।
थुगुहे इलय् नामसंगीति ब्वब्वं अन वःह्म अरनिकोनं
चाउ मङ्ग फुयात न्ह्यःनेसं त्वाक्क नापलाःगु जुल।
अले अन निह्म कलाकारपिनि दत्थुइ छ्यं क्वाक्वां
कलाया शैलीयात कयाः खँ जूगु धइगु गुलिगुलि !
भचा लिपा ला नांदंह्म कलाकार चाउ मङ्ग फुजुं
वँचुगु ऊनं जायाच्वंगु कुलांया लिधंसाय्
श्वेतचैत्ययागु किपा तुयू पलिस्वांथें ब्वलह्वंकल।

हानं छन्हु शान्सी प्रान्तया उथाइशान महाविहारं
श्वेतचैत्य स्वःवःपिं भिक्षुतय् मूनायःजुं
अरनिकोयात नापलानाः ह्मसीकाः अनुरोध यानाच्वन –
"नेपाःमि भाजु, बोधिसत्त्व महामञ्जुश्रीं बासयाःगु
पञ्चशीर्ष पर्वतया पवित्र भूमिस सुदृष्टि तयाः
थुजोगुहे श्वेतचैत्य छगः दयेका बियादिसँ रे,
थ्व जिमिगु दुनुगलंनिसें पिज्वःगु बिनति।"
अले उथाइसान धायेमात्रं, अनसं अरनिकोनं
नेपाः बिज्याःह्म वसपोल महामञ्जुश्रीयागु
तुतः छपु लय्तयाः ब्वन, अले मिखा तिसिनाः धाल

"जिगु नं थ्वहे इच्छा, उथाइसानय् अवश्य वये जि"
अले भिक्षुत श्वेतचैत्य स्वस्वं लय्तायावन ।

श्वेतचैत्य दयेके सिधयेकल धइगु खँ प्यखेरं
चीनदेशय् छगू प्रदेशं मेगु प्रदेशय् नाय्खि च्वयेकेथें
उखेथुखे दक्वभनं न्यनावनाच्वन, ह्लियाह्लिथं फय्थें ।
अले थ्व आश्चर्य व उत्सुकता ल्वाकज्याःगु समाचार
हुपे प्रदेशं हनान प्रदेशय् लङ्गफङ्ग धइगु थासय् थ्यंसेंलि
अनया नांदंह्म ज्योतिषविद् गणितज्ञ कोसौ चिङ्गं
श्वेतचैत्य अध्ययन यायेगु छगू ग्वसाःहे दयेकूगु जुल ।
शुभ मुहूर्तस शिष्यमचातय्‌त माःमाःगु उपकरणत ज्वंकाः
थ्यंकःवल अले व तातूस श्वेतचैत्यया न्ह्याःने ।
बलचा ग्वल अन वं, उपकरणत फुकं ब्वयाः,
अले वं न्ह्याकल अध्ययन क्रम सुथय्, ह्निनय्, बहनी, चाह्नय् ।
स्वःवःपि मनूत धइगु हूल हूल अन "छु याःगु जुइ ?" धकाः !
छाय्धाःसांनि श्वेतचैत्य स्वस्वंहे अन कोसौ चिङ्गं
रेखा व अङ्कजक कियाः पातंपाः भों जायेकाच्वन ।
लिपा अरनिकोया मनय् नं उत्सुकता मय्‌मय् बिसेंलि
व नं अन छक्वः स्वःवन, "व मनुखं छु याःगु जुइ ?" धकाः ।
बरु अन कोसौ चिङ्गं अरनिकोयात गम्भीरभावं स्वस्वं
प्रश्नयात – "थ्व श्वेतचैत्य नेपाःमि दयेकूगु हँ खःला ?"
अरनिकोया छुयाये, छुधाये जुल, अले धाल – 'खः' ।
अरनिकोया उखुन्हुलाक कलातं सुयाब्यूगु न्हू वसः पुनाः
तातूमितय्‌गुहे पहः वयेकाः अन ज्या याःवयाच्वंगु जुल ।
उकें वयात नेपाःमि धकाः काचाक्क सुनानं ह्मसिके मफुत ।

लिपा अन अरनिकोनंहे प्रश्न यात "छाय् थ्व खँ न्यनागु ?"
कोसौ चिङ्गं धाल – "थ्व श्वेतचैत्य दयेकूह्म मनू
वास्तुकलाजक मखु, ज्योतिषशास्त्र नं सःस्यूह्म जुइमाः,
चैत्ययागु कोण, त्रिकोण, चतुष्कोण व षड्कोण,
चैत्ययागु वृत्त, अर्ध वृत्त, पूर्ण वृत्त व छत्र
फुकयागु अनुपात व तालमान सापेक्ष खनेदु,
अले छत्रं चक्रावलीयात गुगु चाहिकातल
खगोलशास्त्रकथं व फुक प्रतीकात्मक खनेदत,
न्ह्यागुथासं स्वःसां मध्यभाग ग्वलानाच्वंगु खनेदत,
न्ह्यागुथासं स्वःसां थ्व श्वेतचैत्यया किचः खंके मफुत ।
अले छत्रस छ्वाःख्यलं घानातःगु गंया शब्द
गुगु दिशां, गुगु कोणं गुगु इलय् फय्, वाफय्, ग्वःफय्
वैगु खः, वनाप सापेक्ष जुयाः गुगु गंया शब्द
गुगु गतिं गुलि ईतक गुगु क्रमं न्याइगु खः
थुकियागु गणित खगोलसच्वंगु वायुचाप व गति
तथा इलय् ब्यलय् वइगु भूकम्पयागु नाप व गति सीकेत नं
उपयुक्त खनेदत, अले थ्वहे गणित जि थन पिकयाच्वना ।"
थुलि धयाच्वंबलय्हे अन येताःपाखें ह्वीइँ ह्वीइँ
सिपोलिया व मंकूयागु ख्वाउँगु फय् थ्यंकःवःगु पाःलात
अले कोसौ चिङ्गं गंयागु शब्दया ल्याः अङ्कस च्वत ।

खँ न्यनाच्वंह्म अरनिकोनं मनमनं बिचाःयात
"मनू लाः विद्वान्हे खनि, आपालं खँ स्यूह्म, थूह्म"
अले वया नुगलय् नं ह्वापा वं ब्वनातये धुंकूगु
लग्नसारिणी, ग्रहसारिणीया गणित दनावल,
ह्वानं वया मनय् कोसौ चिङ्गनाप त्वायेचिने माःथें जुल ।

कोसौ चिङ्ग धाःसा अन मस्यूनि 'अरनिको' धइह्म सु धकाः,
उकें वं हानं थःगु खँ अन मचायेक पिज्वयेकल
"छ्ता खँ थ्व श्वेतचैत्य दयेकूम्हेसिके न्यनेमालाच्वन"
अरनिकोनं श्रन दर्शककथं न्वंवात – "छु खँथें ?"

कोसौ चिङ्ग धाल – "विश्व रचनाया धारणाकथं,
स्वर्गया तहः गुंगूजक जुइमाःगु, जिमिगु शास्त्रकथं,
तर थन भिंस्वंगू ब्वयातल छु प्रमाणं जुइ मस्यु ।
उकें थ्व श्वेतचैत्य दयेकूह्म आनिक धाःह्मयातहे
छ्वत्रः नापलानाः ह्मसीकाः खँ न्यने मालाच्वन पूर्वक ।"

अले श्रन अरनिकोयात करंक्यन थःत उलाः न्वंवायेगु,
तर, वया सः पिमज्व्रः उकें वं तीजक पिकाल
दुनेयागु ह्मिचां "सम्राट् हुपिलें थःत बियातःगु
ह्यांगु छापदुगु 'तास थू' दर्जायागु दसिपौ ।"

कोसौ चिङ्ग दसिपौजक कयाः छु स्वयेलाकल, वं धाल –
"धन्य आनिक भाजु, छिके छ्गूहेजक इनाप याये
वेधशाला छ्गू दयेकेगु जिगु तःधंगु ग्वसाः दु
छिगु नं ग्वाहालि पवने, थुकी छिगु छु बिचा ?"
अरनिकोनं लय्ताताः लिसः बिलः नुगःपा चकंकाः
"जिकेच्वंगु ज्ञान, विज्ञान, कला, सीप, सकसियां मंकाः !"

❋

लू–१६

अले हानं छन्हु धाधां, निन्हु धाधां धिकि थ्यंकः वल
शाक्यमुनिं 'बुद्धत्त्व' प्राप्तयाःगु महान् "प्रज्ञा–दिवस।"

श्वेतचैत्यस नसंचानिसेंहे थ्वःचा थ्वःचा मनूत
गुलि बाजं थानावःपिं, गुलि तुतः ब्वनावःपिं,
गुलिं स्वांफ्वः छायावःपिं, गुलि गुल्पाः छायावःपिं,
गुलि धुँमकलय् धुँथनाः, गुलि ह्लाःतिस धुँ ज्वनाः
प्यखेरं ह्वालाह्वाला सुगन्ध पिज्वयेकाः वयाच्वंपिं,
अले अन धुँयागु कूँ धइगु स्वःस्वथाय् किचःकिपाथें !
गुलि हानं श्रद्धा भक्तिभाव धइगु ल्येँल्येँ पुइकाः वःपिं
गःचाःहिलाः उखेथुखे छ्चाःख्यलं मुनाच्वंपिं !

उखे हानं श्वेतचैत्ययात छाय्‌पा यानाच्वंपिं नं
द्यः तुइवंहे अन थ्यंकः वयाः ज्या यानाच्वंगु जुल।
लुँगजूदुगु धर्मछत्रं ह्यांगु वाउँगु पताः सायेकाः, ब्वयेकाः
थाय् थासय् बाबांलाःगु लसकुसध्वाखा नं दयेकाः इमिसं
स्वया स्वयाथाय् उत्तिकंहे बांलाकाच्वंगु जुल !

गुलिसियां हानं अन धाः नगरा व भुस्याः थानाः
गंचा घानातःपिं सिंहचाप्याखँ हुइकाच्वन।
गुलि हानं थिथि छाय्‌पाः यानाच्वंपिं बन्जातय्‌सं
लुँ वहःया तिसांनिसें भिपू व मोतिमाः तकनं,

तास, किनखाब रेशमंनिसें लाकां व तपुलितकनं,
च्या व चाकुमधिनिसें अय्लाः व थ्वँतकनं,
भोँस्वां, काता व ककिचांनिसें भुतुमालितकनं
अन मियाच्वंगु जुल जात्रां बेपाः झःझः धाइकथं !
अले छु बुढा, छ् मचा सकलें हां भूँपिंथें अन
स्वयेथें, न्यायेथेंयानाः काल्लकुल्ल हालाच्वन ।

अले अन पाहसपा गुरुयात न्ह्यःन्ह्यःतयाः
तःधिकःह्म सल गयावःह्म सम्राट् हुपिले थ्यंकःवयेवं
स्वयाच्वंपिं सकल जनं जयजयकार यानाच्वन ।
अरनिको थः सहकर्मी व शिष्यमचात मुंकाः
लँ स्वःवन माःगु लसकुसज्वलं ज्वंकाः ।
अले वं परम्पराकथं थितिरीतिकथं
सम्राट्यात न्ह्यःने तयाः श्वेतचैत्ययागु
विधिपूर्वक पनिष्ठा कर्म सुसम्पन्न यात ।

अतिकं लय्ताःह्म सम्राट् हुपिलें महाप्रसादकथं
बासवःगु चम्पास्वां छ्पवः ह्लाहातिइ फयाः नतुन,
अले श्वेतचैत्यप्रति भावना भय्भय्बिकाः न्वंवात–
"थौंनिसें थ्व श्वेतचैत्य बोधिचित्त प्रतीक जुल,
थ्वयात स्यंके मदु, थ्वयात थुने मदु सुनानं थन ।"

थुलि न्वंवानाः सम्राटं निपा ह्लाहाति थह्यं हे ज्वनाः
अरनिको व मेमेपिं कःमिनायः, ज्यामिनायःपिन्तनं
छसीकथं पताःब्वःगु गत्तादुगु पर्का्रं पुइकाः
कार्चिपं थानातःगु 'पा पाऊ' माःनं क्वखायेकल,
ज्वारज्वारथीगु क्वीचिनयागु भान्तां लँनं फिकल,

ङ्यातुसेच्वंगु दां प्वः छ्प्वः छ्प्वःनं लःह्लात ।
सम्राटं हानं सकल कःमि व ज्यामितय्‌तनं
लाय्‌कुलि लसताभ्वय् न्यायेकीगु उजं दयेकल ।
अले हानं सम्राटं मंकू जाःतितय्‌गु थितिरीतिकथं
स्वांफ्वः बुट्टा दुपिं निज्वः मृगनं देछाकथं त्वःतल ।
उथाय् अन अरनिकोनं मनया खँ काचाक्क प्वंकल
"धर्मरक्षक दूरदर्शीह्म सम्राटं ब्यूगु थ्व सिरपाः
श्वेतचैत्य निर्माण खलः फ्री सकलयाहे
भागथ्याःगु मंकाःगु सिरपाः धकाः सीकि !
अले थ्व निज्वः मृगयात फ्री सकलसिनं नं
थ्व थाय्‌यात 'मृगदाव' भाःपाः लहिनातये फयेमाल ।
बरु फ्रीसं श्वेतचैत्ययात शोभा बीगुकथं, ज्वीगुकथं
छ्यूसु, सल्ला व धुपिमानं पियेमाःगु जुल थन छचाःख्यलं ।
अले अन हर्षध्वनि धइगु प्यखेरं थ्वयाच्वन,
भाय्‌स्यूपिं मृगतसेनं छ्यं ल्ह्वनाः श्वेतचैत्य स्वयाच्वन ।
भचालिपा सम्राटं पाहसपायात विनम्रभावं धाल-
"गुरु, थौं थ्व श्वेतचैत्ययागु पनिष्ठा जूगु लसताय्
छत्वाःचा धर्मदेशना न्यनेदःसा ह्लाय्‌पं पवित्र जुइ ।"
अले सम्राट्‌यागु अनुरोधकथं पाहसपां न्ववायेजक छु त्यन
धर्मदेशना न्यने इच्छां मनूत फुक न्ह्याःने घुसुं न्ह्यांवल
महांतय्‌सं इमित न्ह्यपनाः तिसलं न्ववानाच्वन
"शान्ति, शान्ति, थःथःगु थासय्‌च्वनाः बांलाक न्यँ !"
वातावरण शान्त जुजुं वन खुसिस द्वम्बोकाःगु लःथें !

'श्वेतचैत्य' वन्दना यानाः अले पाहसपां न्ववात -
"खतु थ्व श्वेतचैत्ययागु महिमा कने जि मफु,

अथेनं छत्वाःचा खँ सःस्यूथे थूथे कने त्यनां –
"भूपुरमण्डलस केन्द्रित जुयाच्वंगु थ्व श्वेतचैत्य
विश्व भ्रातृत्व व विश्व-शान्तिया प्रतीक खः।
चकंगु पलिस्वां फवलं उच्च जुयाः थाहांवयाच्वंगु
थ्व श्वेतचैत्य सद्धर्मया प्रतीक खः।
पिण्डपात्रं त्वपुयातःगु गर्भगृह द्वमोथ्याःगु
थ्व श्वेतचैत्य परमार्थ ज्ञानया प्रतीक खः।
त्रयोदशभूमिया चक्रावली तँगि लुयाच्वंगु
थ्व श्वेतचैत्य सर्वधर्म पारङ्गतया प्रतीक खः।
म्ले व धर्मछत्रस पूर्णकलश गजूदुगु
थ्व श्वेतचैत्य सर्वबुद्ध महामकुटया प्रतीक खः।
समष्टिरूपं सर्वगुणं सम्पन्न जुयाच्वंगु
थ्व श्वेतचैत्य स्वयम्भू ज्योतियाहे प्रतीक खः।
थ्वयागु भावना, उपासना व प्रदक्षिणा यायेगु
झीगु चित्तयात निर्विकल्प समाधिस तयाः
बोधिचित्त उत्पन्न यायेगु छगू सुगम माध्यम खः।"

छता खँ, बुद्ध, धर्म, संघस झी शरण वनेबलय्
ह्लापा जुयावने धुंकूगु खँजक न्यनांकनां मगाः
लिपा जुइगु खँजकनं थथे अथे जुइ धयां मगाः
थःगु चित्तस थःगुहे इलय् छुछु जुयाच्वन
मुख्ययानाः कनेमाः, धायेमाः, थुइकेमाः, सीकेमाः,
थम्हं थःत सत्तिक स्वये फयेकेमाः, म्हसीकेमाः
थःगु चित्तया स्थिति, अथेहे धारणायात नं
छुंकि छु प्रभाव लाकाच्वन थ्वनं वालेमाः
मखुसा स्वायेगुजक नं जीवन खइमखुथें !

उकें चित्तयात क्लेशरूपी बन्धनं मुक्त यायेमाः
अले चित्तयात नियन्त्रण यायेमाः सलयातथें !
अथवा किसियातथें थम्हं धइथे अधीनय् हया !
खँ यक्वं दु, कने गुलि ? कनां सहजुइगु मखु,
उकें छपु सारगु बाखं कने, थुइके साप अःपुगु !

"न्यनातयागु खँ–
छक्वः शाक्यमुनि तथागत बुद्धयाहे पालय्
शाक्यमुनि कनाबिज्याःगु धर्मया खँ थुइके धकाः
छह्म धुसिलूम्ह बुढाचा छगू महाविहारय् वंगु जुल ।
वं अन भन्तेपिन्त, आचार्यपिन्त नुगःखँ कन ।
तर भन्तेपिसं, आचार्यपिसं न्ह्याक्वहे खँ थुइकूसां
व बफरा बुढाचां धर्मया खँ भ्याःहे थुइके मफुत ।
धर्मया खँ कनाजूपिंहे निराश जुल, इमिसं धाल–
"छंगु छ्यं संबाःगु धंपचाथें, तक्वतक्व लः ज्वइगु ।"
बुढाचा निराश जुल, वं थःगु जीवनयात ब्यर्थ खन,
वं खुसिस क्वब्वानाःहे सीगु दृढसंकल्प यात ।

लिपा, गथे गथे शाक्यमुनिं थ्व खँ सीकाबिज्यात,
वसपोलं व बुढायात सःतकेछ्वयाः आज्ञा जुल
"जिगु धर्म ह्मसीकेत, थुइकेत, सयेकेत, कनेत
धर्महे सीकेमाः ब्वनेमाः धइगु मदु, न ध्यानस च्वनेगु हे ।
उकें जि छन्त धाये, गनं छथाय् चैत्य दयेकातःथाय्
तुफि छफि ज्वनाः धूधाः पुइगु ज्या यानाजु
बरु थम्हं छता खँ लुमंकेमाः धूधाः पुनाजुइबलय् धइगु
धूधाः किचःकाचः दुर्गन्ध सुचुक्क पुनाः वांछ्वयेमाः
थ्वहे छंगु दिनचर्या जुल, थुलि बांलाक यानाजु ।"

सो धकाः जूह्म बुढाया मनस प्रज्ञाया मुखू ब्यनं,
अले ह्लियाह्लिथं चैत्य दुथाय् गनं छथाय् वनाः
शाक्यमुनिं आज्ञा जूथें शिक्षादीक्षा मनं थुइकाः वं
तुफि छफि ज्वनाः सुचुक्क बँ पुनाजुल ।
छन्हु वं अगःचा मालां देगःचा लुयावइथें
थःत थम्हं मात्तुमाला जूबलय् तथ्यस सत्य खंकल ।
वं धाल – "धूधाः किचःकाचः धइगु पिनेजक मखु खनिं
जिगु चित्तस दुनेनं क्लेशरूपं मुनाच्वंगु दु खनिं ।
शाक्यमुनिं जितः तुफि ज्वनाः बँपुनाजु धाःगु ला
जिगु चित्तस मुनाच्वंगु धूधाः किचःकाचः फुक
सुचुक्क यचुक्क पुनाः वांछ्व धकाः आज्ञा जूगु खनिं ।"

अले व बुढां थुलि बिचाः यानाः चर्या बल्लाके फसेंलि
वयागु चित्त विकसित जुजुं बोधिचित्त जुयावल,
वयागु मिखाया न्ह्यःने शाक्यमुनिं एकचित्तभावं
बोधिवृक्षया क्वय् 'बोधिज्ञान' लाकूगु व दृश्य
ह्वःलाक स्वानावल छस्वाजुयाः, खुसिचाथें !

वं प्यंगू आर्यसत्ययागु महत्त्व व अर्थ अःपुक थुइकल,
वं पंचस्कन्धयात न्ह्यःनें व ल्यूनें प्वीकाः थुइकल,
ह्मनं वं मनंमनं बिचाः यानाः थुइकल, खंकल, सीकल –
दर्शनया अनेक सूत्रत ताहाकः जुयाः ब्यनावनाच्वंगु,
मनूयागु आयु धाःसा थातंच्वनाः चीहाकःनतुं जुयाच्वंगु ।
अले शाक्यमुनियागु आदर्श व अमृतरूपी वचनं
दकसिबय् अःपूगु दकसिबय् चीहाकःगु मूलँपु उलाक्यंगु !
उकी दुने 'बहुजन हिताय' दुरूइ घ्यःथें सुलाच्वंगु !

लिपा वयागु मनस "ये धर्मा हेतु प्रभवा !" सूत्र धँगु जा

पलिस्वांथें चकनाः ह्वल, लखय्च्वंसां लखं मथोका !

बाखं थनसंतुं क्वचाल
दिशा भिंगू, ई स्वंगू
सकलयात मंगल सुख
जुइमाल अस्तु ।"

लिपा अन सकसिनं नं धयाहल छ्वाः म्हुतुं
त्रिरत्नया शरणस वया जिपिं, साधु ! साधु !

थुगुहे इलय् अन पूर्व चीनया पोहाइ सागरं
मुसुकाःह्य तिमिला जाहांथिनाः थाहांवल,
तिमिलाया जःलय् श्वेतचैत्यया लुँगजू
प्रभास्वर जुयाः प्यखेरं खनेदयेक थिनाच्वन !
पलिस्वांथें ह्वयाच्वंगु किङ्किणी जाल धर्म छत्रस
छ्वाःखेरं छ्गुलिं घानातःगु फिरिफिरि गंचां
प्रज्ञा, पुण्यया सप्त सुर प्यखेरं पिज्वयेकाच्वन,
अले अन सकसिनं नं बोधिचित्त भापा तयाः
'श्वेतचैत्य' यात श्रद्धातसे वन्दना यानाच्वन !
अले हानं अन सकसिनं नं थःथःपिन्त
मैत्री व करुणाया रश्मि सिचुकाब्यूगु थुइकाच्वन !
अले अन प्यखेरं छाय्पाः यानातःगु श्वेतचैत्य
शाक्यमुनि बुद्धयागुहे बोधिचित्तया प्रतीक जुयाः
'स्वयम्भू ज्योति' स्वरूप केन्द्रित जुयाच्वन !

*

तःदँ लिपा छन्हू अन थुजोगु दिन नं घुसुं न्ह्यावल
अरनिको ख्वीनिदँय् च्वंबलय्, ल्वचं वयात ज्वन ।
वासलं मथ्युसेंलि, वं चायेकल थःत 'पकाः' वल धइगु,
वं हानं थ्वनं थुइकल पकाः सकसियां 'मंकाः' धइगु ।

उकें वं थःगु चित्तयात श्वेतचैत्यस लीन यानाः
चित्त चैतन्यरूप प्रभाश्वरयात प्रज्ञां लुइकाच्वन,
'यथायेन आगत तथागत' यात न्ह्यःनेसं खंकाच्वन ।
अन्त्ये श्वासप्रश्वासपत्तिकं "त्रिरत्न शरण" धाधां
वं थःगु पार्थिव शरीर त्वःताः संसारं बिदाकाल ।
वया तिरिंपि व वया मचात दुःखंच्वनाः ख्वयाजुल,
बिचाः वःपिं सकसिनं छ्ववाःम्हुतुं धइथें धयाच्वन
"आः, हानं थुजोम्ह कलाकार गनकाः वनेगु झीसं ?"

अले बूगु दे व च्वनादेया थितिरीति विधिकथं
मृत्यु संस्कारया क्रिया माःगुकथं फुक्क सिधयेकाः, वयात
तातू महानगरं योतापाखे वानपिङ्ग जिल्लाया
सियान शान थूमया काङ्ग च युआन धइगु थासय्
राजकीय सम्मान बियाः समाधिस्थ यात ।

लिपा हानं सम्राट् ऊ चुङ्गं दिवंगत जुइधुंकूम्ह
अरनिकोयागु अनुपम गुण व कृति लुमंकाः
मरणोपरान्त "कोङ्ग खाई फुया शान श थाइ श"
धइगु मानपदवि, हानं "मिङ्ग हुई" धइगु मानपदवि नं
मानया खातिर मान बियाः वयात देछाःगु जुल ।

अले हानं सम्राट्यागुहे आदेशकथं अन
नेपाःमि कलाकार अरनिकोयागु तथ्य खँ फुक मुंकाः
समाधिस्थलस ल्वहंयाह्म कापलिया ह्मस
मलःया बुट्टा लुइकातःगु कीर्तिस्तम्भ स्वानाः
वयागु जीवनी व कृति जाःगु प्रशस्ति
कीकूगु जुल युगयुगतक अमर जुइगुकथं ! २८

❋

卷七

涼國敏慧公神道碑

昔者聖人範金合土飭化八材以利天下後世者夫豈一手一足之為哉必有感會契合之數焉是故羲軒不並世倕般不並世我　世祖聖德神功文武皇帝受天景命以有九有之師思闢能仁安集率土乃中統元年西召帝師八合思八俾為上士朔尔赤凹建黃金浮圖于吐蕃以天竺泥波羅國良工之萃也發　詔徵之國王奉　詔蒐羅得八十人令自推一人為行長衆莫敢當有少年獨出當之使之年曰十七矣主以其幼對曰身幼心不幼也遂使部衆以東帝師見而異之因使督役明年浮圖成自請歸養帝師奇其材勉以入見　天子且為祝髮授以祕典曰誦數千百言心印大明慧解殊勝因以薦聞　上趣令侍

अरनिकोया समाधिसच्वंगु प्रस्तर स्तम्भयागु अभिलेखया छगू अंश
(ख्यलौची ग्रन्थस दुथ्याकातःगु)

भावार्थ

महापुरुषपिसं जनताया हितया निंतिं ज्याखँ याइबलय् अर्थात् मूर्ति निर्माण आदि ज्या याइबलय् च्यागू प्रकारया बस्तू (अष्ट धातु) ल्वाक-छ्याना: ज्या याइगु जुयाच्वन । गुगुकि मामुलिकथं छ्गा वा निपा ल्हाहातं अयें यायेफैगु खँ मखु । वास्तवय् थुजोगु ज्या मनं बांलाक थुइके धुंका:जक हे यायेफैगु ख: अर्थात् वस्तुयागु बांलाक अध्ययन यायेधुंका: जक याये फइगु ख: गथेकि देश निर्माणया ज्याय्जूपिं निह्म सम्राट्‌पिं सिस्यू आन ह्लापां खनेदयेक: वल, अनंलि ल्यू स्यूआन खनेदयेक: वल । पुस्तापतिं न्ह्याबलें थुज्व:पिं महापुरुषत खनेदयेक: वइगु मखु, गुवलें गुवलें सौभाग्यंजक खने-दयेक: वइगु ख: । अथेहे हानं छुई व पान् धा:पिं निह्म कलाकारतनं छगूहे पुस्ताय् खनेदयेक:व:पिं मखु । थुपिं नं संयोगवश खनेदयेक:व:पिं अद्वितीय सीप दुपिं कलाकारत ख: ।

श्री सम्राट् शचु (युआन राज्यवंशया संस्थापक हुपिले अर्थात् कुबलाइखान) नैतिकता व विशेष योग्यता दुम्ह, सयेकेगु सीकेगु खूबी दुम्ह छह्म वीर योद्धा ख: । वयाके दुगु थुजोगु गुण द्यवंहे ब्यूगु ख: अर्थात् वयाके दैवी गुण दुगुजुल । वं भिम्ह गुरुयागु संगत याये खंगुलिं, वयागु सद्‌बुद्धि नं ब्वल्हंगु जुल । उकें वं थ:गु राज्यय् आम जनतायागु नेतृत्व यात । उकें वं चुङ्‌थ्युयागु ह्लापांगु दँ (सन् १२६०) स योतापाखे तिब्बतय् च्वनीम्ह थ: गुरु पाहसपायात स:ता: 'शांग श' उपाधि प्रदान यात, हानं तिब्बतय् छग: लुँयागु चीभा: दयेकेगु आदेश बिल । अले थुज्व:गु ज्या धा:सा नेपाल (भारतया फुसपाखेच्वंगु देश) या नां जा:पिं कलाकारतय्‌गुपाखें याकेगु हे भिनी धका: निर्णय जुल । अनंलि राजगुरु पाहसपां थ्व ज्यायागु निंतिं नेपा:या नांजा:पिं कलाकारत छ्वया हयाब्यु धका: नेपा:या जुजुयाके अनुरोध या:गु जुल ।

तिब्बतं व:गु अनुरोध थ्यसेंलि, नेपा:या जुजुं ८० म्ह निपुणपिं कलाकारत मुंकल । अले जुजुं इमिमध्ये सु नाय: जुया वनेगु, इमिसंहे नाय: ल्ययेगु धका: आदेश बिल । तर उगुबखतय् नाय: जुया: तिब्बत वनेगु-लिइ सुनानं हिम्मत मयासे सकलें न्वंमवासें च्वनाच्वन । लिपा छम्ह ल्याय्‌म्हचाम्ह भाजु अरनिकोनं नाय: जुयावनेगु थ:गु मनसुवा: प्रकट यात ।"

मेगु अंश थथेहे कथंहंक न्ह्याना वनीगु ...

खँग्वःया अर्थ व स्वापू

अनन्त मल्ल – नेपाःदेयाम्ह जुजु, शासनकाल नेपाल सम्वत् अन्दाजी ३९४ – ४३० (वि. सं. अ. १३३० – १३६६) तदनुसार अ. सन् १२७४ – १३१०।

अभय मल्ल – नेपाःदेयाम्ह जुजु, शासनकाल अ. ने. सं. ३३६ –३७५.

अमिताभ – अमिताभ बुध्द। चीनय् बौध्द धर्मस अमिताभ बुध्दयागु विशेष स्थान दु। अमिताभ बुध्द मानय्-याइपिंसं 'नमो अमिताभ' धकाःहे मन्त्र पाठ याइगु चलन दु।

अरनिको – नेपाःदेयाम्ह छम्ह नांजाःम्ह वास्तुकलाविद्, कलाकार। जन्म – इस्वी सन् १२४३ (तद्नुसार नेपाल सम्वत् ३६३, विक्रम सम्वत् १३००)। ल्हासा वोगु सन् १२६०, अन सुवर्ण चैत्य दयेकूगु सन् १२६१, निदँ बिकाः सिधयेकूगु। तातू (थौंया पेकिङ्ग) वोगु सन् १२६५, श्वेतचैत्य निर्माण याःगु सन् १२७१, च्यादँ बिकाः दयेके सिधयेकूगु। पेकिङ्गस ह्लापांगु हहिपाः सन् १२७६। श्वेतचैत्य दुगु बौध्द महाविहार "ता सन् सौ वान् आन श," दयेकूगु सन् १२७९। थ्व महाविहार लिपा मिनःगु जुल। अले मिङ्गवंशकालय् सन् १४५७ स जीर्णोध्दार यानाः थ्वयागु नां 'म्याउयिङ्गश महाविहार' तःगु जुल। आः थौं नं थ्वहे नां प्रचलित जुयाच्वंगु जुल। मृत्यु-सन् १३०६ (६२ दँय्) छम्हनिम्हसिनं ६३ दँ धकाः नं हिसाब याःगु दु।

अर्हंत – चीनया बौध्द महाविहारय् दथुइ शाक्यमुनि बुध्द, जवय्

अमिताभ बुध्द, खवय् भैषज्य तथागत मैत्रेय बुध्द व्वइगु चलन दु। अले अंग:पाखे ज:पाखे च्याम्ह ख:पाखे च्याम्ह अर्हंत्‌ा व्वइगु चलन दु। लिपा गुम्ह गुम्ह व्ययेगु यात।

अरहू बाजा – चीन देशया अतिकं नांदंगु बाजा। थुकिहे बाजायागु चमत्कार क्यनिगु। निपूजक तार दुगु बाजा।

अलफोन्सो – इटाली देशया नागरिक (सुं छम्ह्य्सिया) या नां। भ्रमवश अरनिकोयात अलफोन्सो धका: नालाका:गु नां।

आनिक – चिनियातय्सं नेपा:मि अरनिकोयात सम्बोधन याइगु नां। 'आनिक' पाखेंहे अरनिको धायेगु याना ह्:गु ख:। आनिकया छग: छग: आख:या अर्थ छ्यायेबलय् "हने-बह:म्ह नेपा: देयाम्ह भाजु" धइगु अर्थ नं वयेके ज्यू तर थ्व प्रचलनय् खने मदु।

अरनिकोयागु समाधि स्थलस च्वंगु अभिलेखय्, आनिक-यात "ल्याङ्ग को कोङ्ग" (ल्याङ्ग नांया प्रान्तया काजी) धका: नं सम्बोधन यानात:गु दु। थथेहे 'तासथु' धइगु मान पदवीदुम्ह जूगुलिं 'सथु' धका नं सम्बोधन यानात:गु दु।

आनिक मु – मंकूमितय्सं (मंगोलिया देशया मनूतय्सं) अरनिकोयात सम्बोधन याइगु नां।

इमा तपुलि – मंकूमितय् (मंगोलिया देशया मनूतय्) सरदारं पुइगु इमाया प्रतिमूर्ति दुगु तपुलि (पकरि)। चेंगीजखानयागु तपुलि। इमायात राजचिह्नया रूपय् अंकित यानात:गु तपुलि।

उइगुर – चीन देशया छगू अल्पसंख्यक जाति,

उथाइसान – चीनया शान्सी प्रान्तय्च्वंगु पञ्चशीर्ष पर्वत। मंजुश्री-यागु मूल विहार दुगु प्रसिध्द बौध्द तीर्थ स्थल। लिपा थन नं अरनिकोनं श्वेतचैत्य छग: दयेकूगु जुल।

उदयन – प्राचीन भारतयागु छगू प्रदेश

ऊ सुङ्ग – युआनवंशी सम्राट्, शासनकाल– सन् १३०८–१३११

ओन चुङ्ग – युआनवंशी सम्राट् हुपिलेया छम्ह यःम्ह लानि (रानी)

काउ वैद्य – 'काउ' थर जुयाच्वंम्ह वैद्य

फाङ्गच युवान – अरनिकोया समाधिस्थल दुगु गांया नां, पेकिङ्ग (हूपे प्रान्तया दुने) नगरपालिका इलाकाया पिने पश्चिम पहाडपाखे वार्नफिग प्रगन्नाया गुल्जारगु बस्तीया दुने लाःगु गां।

कानसु – चीनया छगू प्रान्तया नां

कीर्तिस्तम्भ – अरनिकोयागु समाधिस्थलसच्वंगु कीर्तिस्तम्भ। थ्व कीर्तिस्तम्भ दिवंगत जुइधुंकूम्ह कलाकार अरनिकोयागु गुण व कृतियागु मूल्यांकन याना, सम्राट् रेनचुङ्गं (युआनवंश शासनकाल सन्१३१२–१३२०) सन् १३१६ स स्थापना यानाव्यूगु खः।

थुकीच्वंगु अरनिकोया प्रशस्तिपत्रया अभिलेख च्वःम्ह च्वमि खः चेन चू फू। (अरनिकोयाहे समकालीन कवि) थ्व अभिलेख चेन् चू फू यागु च्वसु संकलन यानातःगु प्रसिद्ध चिनियाँ ग्रन्थ "स्यूए लौ ची" (च्वापु छेँया च्वसुमुना) स दुथ्याकातःगु दु।

सीपिनिगु समाधिस थ्वइगु थुजोगु कीर्तिस्तम्भ ल्वहँतं दयेकातइगु चलन दु। अले अनेक मलः आदि बुट्टा दुगु थुज्वःगु कीर्तिस्तम्भ ल्वहँयाम्ह कापलिया म्हस स्वानाः थ्वइगु चलन दु।

कुन्या – पँय्नं बिया मछ्वःनिपिं ल्यासेजुयावःपिं मिसामचातय्त सम्बोधन याइगु खँग्वः। मय्जु / सुश्री।

कुबलाइ खान – मंगोलिया देशया मंगोल जातिया नांदंम्ह सरदार चेंगिजखानया छय्मचा।

कुबलाइ खानंहे (थःबाज्यां दयेकूगु विशाल साम्राज्ययात विस्तार यानाः, मंगोलियायागु टार जग्गां दक्षिणपाखे न्ह्यांवयाः) चीनय् सोङ्ग राज्यवंशयात त्याकाःलि

युआनराज्यवंश स्थापना या:गु जुल ।
कुवलाइखानया मेगु नां ख: शचु, हुपिले (होपिलि)

कुशीनगर – शाक्यमुनि भगवान् बुद्ध महापरिनिर्वाण जूगु थाय् (भारत)। गोरखपुर कसिया जिल्लास ।

कोवांग – जुजु, सम्राट्

को सौ चिङ्ग – छम्ह विज्ञानविद् गणितज्ञ ।
अरनिकोया समकालीन विद्वान्

क्यांसी(क्याङ् शी) –चीनया छगू प्रान्त (दक्षिणपाखेच्वंगु) वर्तमान क्यान्टन

क्वानयिन – अवलोकितेश्वर

क्वा:ल: च्या – क्वा:लखय् फ्वया: त्वनेगु चिया, चिनियातय् त्वनिगु ।

खाङ्ग (खांग) – भूतूयागु कुँ थना: क्वाकातइगु कोथायागु फ:, लुमुक धनेच्वने यायेत दयेकातइगु थाय् ।

खुगू राज्यवंश – स्वंगू राज्यवंशलिपाया ई (सन् २६५ निसें ४२० तकया ई)

खुङ् फु च – कन्फुसियस। शाक्यमुनियाहे समकालीन चिनियाँ दार्शनिक। ईशापूर्व ५५१–४७९ पाखेयाम्ह ।

खोतान – मध्य एशियापाखेयागु छगू शहर, खुनलुन पहाडया क्वय्, सिङ्क्याङ्ग दक्षिण पश्चिमपाखेयागु थाय्

ख्वामेचा – मेपिनिगु स: नक्कल याना: ह्वालीम्ह भ्रंग:, कर्ऌमिचां स्वया: चीधिक:म्ह भ्रंग:, चिनिया मैना

ख्वं – चीनया छगू अल्पसंख्यक जाति

गृद्धकूट – शाक्यमुनि महायान सूत्र कनाबिज्या:गु थाय् । भारतया राजगृहसच्वंगु पर्वत ।

गुंगू स्वर्ग – चिनियातय्गु विश्वासकथं स्वर्गया तह: गुंगूजक दु ।

चेंगिज खान – सम्राट् हुपिले (अर्थात् कुवलाइखान) या बाज्या मंगोल जातिया सरदार, वीर योद्धा ।

चंचू – आकुपंचर। शरीरस मुलुं तिया: उपचार याइगु छगू पद्दति ।

चउ – चिनियांतय्‌गु छगू थर। थर नालाः सम्बोधन याइगु नां।

चङ्‌ग चू-फू – अरनिकोया समकालीन कवि। अरनिकोया कीर्तिस्तम्भस च्वंगु 'प्रशस्तिपत्र' या अभिलेख पिकाःह्म विद्वान।

चम्पा – चिनियाचम्पा स्वां।

चाँग चुइ – छगू अल्पसंख्यक जाति।

चाउ मङ्‌ग फु – अरनिकोया समकालीन छह्म नांजाःह्म चित्रकार

चाउ वैद्य – 'चाउ' थर जुयाच्वंह्म वैद्यया नां।

चाउसिन देगः – तातू (पेकिङ्ग) या पश्चिम पहाडपाखे, पाताचु घइगु थासय्‌च्वंगु पौ मदुगु, तँतँलूगु योसिथें थाहांवंगु देगः। शाक्यमुनिया दन्तधातु सुरक्षित यानातःगु देगः।

चाङ्‌ग स्वँ – मिलिसिया फौजया छम्ह विरोधी नेता।

चाङ् सुन – " " " " "

चिनकिन – सम्राट् हुपिलेया काय्, राजकुमार।

चिन स्वँ – फिङ्गशमन घँगु थाय् जुयाः न्ह्यानाच्वंगु खुसिचा।

चिन राज्यवंश – सन् २६५ निसें ४२० तकयागु ई।

ची चन – नेपाःदेया म्ह्याय्‌मचा भृकुटी।

चीपाचागु तुति – सन् १९११ न्ह्यःतक नं चिनियाँ मिसातय् तुति चीपा यायेगु चलन दु। कृत्रिमरुपं चीपा याइगु।

चीसिया – धार्मिक मामिला सम्बन्धी ज्ञाता, धर्मया खँ सःस्यूम्ह।

चुङ्‌ग छिउ चे – मध्य शरद् ऋतुया पुह्निकुन्ह्न हनिगु नखः। नेपालय् यंद्‌यापुह्नि पाःलानाच्वनीगु पुह्नि।

चुङ्‌ग तू – पेकिंगयागु पुलांगु नां।

चू – चू थरगु नां दुम्ह. कुनां।

च्यान्सी – चीन देया छगू प्रान्त (मध्यभागपाखे लानाच्वंगु)

च्या – चिनियाँ य्‌गु छगू थर, थर नालाः छुनातःगु नां। कुनां।

च्याओ च – भियतनाम (पुलांगु नां), ख्वेनान (भियतनाम)

छ्याउचा – ह्वायातयागु छ्‌चुंलय् लाग्वारा दुने स्वथना: ग्याराग्वारा-
दा:गु लखय् वृक्क: छुइगु मधि ।

छ्याङ् – च्याङ् स लाईया चीहाक:गु नां

छ्याङ् स लाई – महात्मा लाओचें पिका:गु ताओ धर्मया छम्ह अनुयायी,
ताओ धर्मगुरु।

छ्येनचन – चीनया छम्ह नांदंम्ह भिक्षु, थाङ् वंशकालीन भिक्षु ।

छ्वेस्यान – नेपा:देया कपिलवस्तुसच्वंम्ह बौध्द विद्वान्, वौध्दाचार्य
बुध्दभद्र ।

छाउस्याङ्ग – कोरिया ।

छाङ् अ (छांग) – मर्त्यलोकं अमृतया घ: ज्वना: तिमिलास च्वंव:म्ह मय्जु ।

छांगआन – चीनया पुलांगु राजधानी ।

छाङ्गसिन तियन– पेकिंगं छुं भचा तापाकच्वंगु स्वनिगल (उपत्यका)

छाम – पिनेयापिनाप सम्पर्क मतसे, ध्यानकुटीस च्वना: बौध्द
धर्मदर्शन अध्यनन यायेगु । छगू कठोर चर्या ।

छाय्पां किपा दुगु गमला– चिनियाँ दृश्यावली दुगु गमला ।

छुंचे नख: – न्हूदँ क्यनिगु वसन्त नख: ।

छुङ्ग च्वान – चिनिया नख: हनेमा:गु पुह्नि (न्हय्गूगु ला (महिना) या
१५ न्हु कुन्हु न्यायेकीगु नख: ।)

छघू सु – सिमाया नां । युआन वंशकालीन थुजोगु सिमा थौं
तकनं श्वेतचैत्यया ज:ख: दनि ।

जन गणतन्त्र चीन– सन् १९४९ अक्टोवर १ तारीखंनिसें चीन देशयात
'जन गणतन्त्र चीन' धाइगु ।

जय भीमदेव – नेपा: देयाम्ह जुजु । शासनकाल अ. ने. सं. ३७८-३९१

जयसिंह मल्ल – नेपा: देयाम्ह जुजु । शासनकाल अ. ने. सं. ३९१-३९४

जिनसेन – लैंथें जा:गु छगू वुटी । ताकत दइगु जडीवूटी वास: ।

झोमोलुङ्गमो – सगरमाथा, (माउन्ट एभरेष्ट)

त:जा प:खा: / ताहा प.खा: – विश्वप्रसिध्द ग्रेट वाल ।

तङ्गफङ्ग – चीनया हनान प्रदेशया छगू नांदंगु थाय् ।

ताओ धर्म – चीन देशया महात्मा लाओचें पिकाःगु धर्म ।

ता चू – बौध्द कलाकृति जाःगु छगू प्रसिध्द पाको (गुफा) । चीनया सछुवान प्रान्तस, चोङ्गछिङ्ग पहाडसच्वंगु पाको ।

तातू – युआन वंशकालय् दयेकूगु न्हूगु राजधानी । (वर्तमान पेकिंग); तःधंगु राजधानी ।

तातूमि – तातूसच्वंपिं नागरिकत । पेकिङ्ग निवासी ।

ता सन् सौ वान आन श– श्वेतचैत्य दुगु बौध्द महाविहारया पुलांगु नां ।

तासथू – अरनिकोयात ब्यूगु सरकारी दर्जा । थुकियागु पूरा नां क्वाङ लू ता फू ता स थू (प्राचीन चीनय् मन्त्री सरहया पदया लागि प्रदान याइगु उपाधि) ।

– अरनिकोयागु मेगु मानपदवि खः "चू से रङ् च्याङ् चङ् क्वाङ् फू" (विभिन्न कलाकौशलया कार्यकर्तातय्त रेखदेख याइगु विभागया नायः)

– अरनिकोयात प्रयोग याइगु मानबोधक शब्द खः 'ल्याङ् को कोङ्' (भारदारतय्त प्रयोग याइगु सरकारी दर्जा, ल्याङ् प्रान्तया काजी) ।

– अरनिकोयात मरणोपरान्त प्रदान याःगु मानया खातिर मान खः "कोङ् खाई फू यी शान श थाई श" (प्रथम श्रेणीया भारदारतय्त प्रदान याइगु उपाधि); "मिङ्ग हुई" कुशाग्र बुध्दिया प्रतीक ।

तिचू स्वाब्या – सूतिचुं तयाः कवकड त्वनीगु चिनियाँ पाइप ।

तुङ्गह्वाङ्ग – चीनया कान्सु प्रान्तसच्वंगु बौध्द कलाकृति जायाच्वंगु विश्वप्रसिध्द पाको (गुफा)

त्वे त्वे – बिलकुल ठिक । मनासिब ।

त्वेंपुछि – क्षमा पवने । माफ यानाब्यु ।

थाइ ऊ – उत्तरी वै राज्यवंशया सम्राट् ।

शासनकाल सन् ४२४ निसें ४५१

थाउ आन भिक्षु – चीनय् ह्लापां बौध्दसंघ दयेकूम्ह भिक्षु ।

थाइ श – अरनिकोयात ब्यूगु मानबोधक शब्द ।

थाइ सु – चेंगिज खान ।

थाङ्गवंश – थाङ्ग राज्यवंश सन् ६१८ निसें ९०७ तकया ई

थान च श – पेकिङ्गं भचा तापाक पहाडया कुलामय् च्वंगु बौध्द महाविहार ।

थुबतेन ह्यो से – बौध्द धर्म दर्शनया विद्वान । गुरुलामा (लामा गुरु)

थूफ़ान – तिब्बत, ल्हासा । (थौं कन्हय् 'सिचाङ्' धाइगु)

दन्तधातु – शाक्यमुनि भगवान् बुध्दयागु नयेवा ।

दुगु बँ – चिनियाँ सम्वत्या छगू दँया नां ।

देनाच्वँपि पुखु – चिकुलां खोप ख्वया छधी छपांय् जुयाच्वंगु पुखू ।

द्वाखा द्यो – चिनियाँतय् क्षेत्रपाल ।

नागार्जुन – माध्यमिक दर्शनयात चत्रन्ह्याकूम्ह बौध्द दर्शनाचार्य

नायमो – सियागु जात । थाँ दयेकीगु, द्यो दयेकीगु भिगु जातया सि । सान्तुङ्ग प्रान्तया बनस दइगु ।

निपोलो – नेपाल ।

नेकूभस्म – सिङ्गपूट, किमती वासः । नेकूभस्म यानाः दयेकातइगु वासः ।

नेपल्स – इटाली देशया छगू टापूया नां ।

पश्चिम प्रदेश – आर्यावर्त प्रदेश ।

पान्दा भालु – चीनय्‌जक दइम्ह भालु । सान्तुङ्ग प्रान्तया बनस दइम्ह भालु । तुयू हाकु च्याकिम्ह भालु ।

पर्सिया – देशया नां । थौंया इरान ।

पलिस्वां हःया मतकलः – पलिस्वां हःया विशेषताय् दयेकातइगु मत ।

पाता चु, पाता च्या – शाक्यमुनियागु दन्तधातु दुगु महाविहार दयेका तःगु थाय् । च्यागः बौध्द मन्दिर दुगु थाय् ।

पातालिङ्ग – चीनया तःजाः पःखाः ब्वसंच्वंगु छगू गां। पेकिंगया इलाकाय्।

पा पउ माः – अष्टमंगलया माः।

पाहसपा, फासपा – तिब्वतया धर्मगुरु। (लामागुरु। सम्राट् कुबिलेया धर्मगुरु। राजगुरु। अरनिकोयात तातू (पेकिङ्ग) ब्वनाहःम्ह लामागुरु।

पीस्या – जुजु, सम्राट्, सरकार।

पेकिङ्ग – जन गणतन्त्र चीनया राजधानी। पैचिङ्ग (उत्तरपाखेया राजधानी) **Peking** पेकिङ्ग। **Beijing** पैचिङ्ग, चिनियाँ भाषास 'B' या उच्चारण 'प' जुइगु। थ्वयागु पुलांगु नां तातू (तःधंगु राजधानी)। थ्वयागु मेमेगु पुलांगु नां चूङ्ग तू, येनचिङ्ग।

पोताला – ल्हासा लाय्कू।

पोहाइ – पेकिङ्गया उत्तरपूर्वपाखे च्वंगु समुद्री खाडी।

प्रज्ञापारमिता – महायान बौध्द दर्शनया सर्वोत्कृष्ट ज्ञान, 'शून्यता' दर्शन दुथ्यानाच्वंगु धर्मग्रन्थ।

फाख्वाः – फाया ख्वाः लसिवःम्ह पासा। सुन उकुङ् माकःया पासा।

फायुयान श – तातूसच्वंगु थाङ् राज्यवंशकालीन बौध्द महाविहार।

फासियान – प्रसिध्द बौध्दयात्री। फाहियान।

फिफसि – फिसलय् सइगु फसि। खबुंजा, तबुंजा।

फुचियन – चीनया दक्षिणपाखेयागु छगू प्रदेश।

फुवांग – जुजुब्वा। राजकुमार, राजकुमारीपिसं थः बौयात सम्बोधन याइगु खँग्वः।

फूछमन – न्याय, इन्साफयागु ध्वाखा दयेकातःगु थाय्, श्वेतचैत्य थनयागुहे इलाकाय् दयेकातःगु।

फिख्वाः – फिख्वाः लसिवःम्ह पासा। सुन उकुङ्ग माकःया पासा।

फिङ्शमने - फूछमनयाहे पुलांगु नां। न्याय, इन्साफया छ्वांखा दयेकात:गु थाय्। श्वेतचैत्य दयेकात:गु थनहे इलाकाय् दुने।

तुफः वासः - चीनय् दकसिबय् न्हापां आविष्कार जूगु बस्तू। बारूद।

ब्वनाग - ब्वइपिं नाग। मलः।

"ब्वइम्ह नाग व घुं"- छगू पहाडया नां।

भृकुटी - नेपा:देयाम्ह म्ह्याय्मचा। तिब्बतय् बौध्दधर्म कोस:या रूपय् ज्वनात्वंम्ह। नेपा:या संघमित्ता।

भ्वंया नांचा - नखः मानय् यायेत दयेका:तगु भ्वंयागु नांचा।

मंकू - मंगोलिया।

मंकूमि - मंगोलिया देशयापिं निवासी।

मंकू फाथिङ्ग - मंगोलिया देशया थितिरीतिकथं न्याय इन्साफ याइगु कचहरी।

मंकू भाय् - मंगोलियाली भाय्। मंगोलियाया जातिया मनूतसें ल्हाइगु मांभाय्।

मध्य शरद् ऋतु - चीनया ऋतु प्यंगूजक। मध्य शरद् ऋतु नेपा:या यंड्या:पुह्निभा: ला:व:।

मलः - ब्वयावनेफुम्ह नाग, ब्वनाग।

महामञ्जुश्री - शान्सी प्रान्तस उथाइसान (पञ्चशीर्ष पर्वत) या बौध्द महाविहारय् च्वंम्ह बोधिसत्त्व महामञ्जुश्री। नेपा: गालय् विज्या:म्ह महामञ्जुश्री।

माउथाइ - चिनियाँ नांजा:गु अय्ला:।

मार्कोपोलो - इटाली देशया भेनिस शहरया छम्ह महाजनया काय्। सन् १२७५ निसें १२९२ तक चीनय् च्वनावंम्ह।

माध्यमिक दर्शन - महायानी बौध्द दर्शनया च्वन्ह्या:गु दर्शन। मध्यम मार्गया दर्शन।

मिंग - सम्राट् मिंग। प्रथम शताब्दीस हान राज्यवंशया

उत्तरार्द्धकालया सम्राट्। चीनय् बौध्दधर्म लसकुसं याःम्ह सम्राट्।

मिलापु – मैत्रेय बोधिसत्व।

मृगदाव – मृगत त्वःतातइगु गुंवथव।

मेनतियन – बर्मा देश।

म्याउयिगस – श्वेतचैत्य अवस्थित जुयाच्वंगु बौध्द महाबिहार। थ्वयागु पुलांगु नां खः 'ता सन् सौ वान आन श।' (सम्राट्यागु दीर्घायु कामनास्वरूप) मिङ्ग वंशकालय् 'ता सन् सों वान आन श' बिहारे मिनल अले सन् १४५७ स व मिनःगु बौध्द महाविहार जीर्णोध्दार यानाः 'म्याउयिग स' (दैवी प्रतिकारया) नां च्वंगु। थौंतक नं थ्वहे नां प्रचलित जुयाच्वंगु जुल।

म्याउयेन, म्याउयान – सम्राट् हुपिलेया म्ह्याय्मय्जु। लिपा थान च श बौध्द महाविहारय् अनागारिका जूवंम्ह।

म्ये प्वाखं – चिनियाँ अपेरा। नृत्य नाटिका।

याङ्चओ -- थाङ्ग वंशकालीन बौध्द महाविहार।

याङसी -- चीनय् दकसिबय् ताहाकःगु खुसि।

युआन वंश – चीन देशय् मंगोल देशयाम्ह सम्राट् हुपिलें (शचु, कुबलाइखान) स्थापना याःगु न्हूगु राज्यवंश। औपचारिकरूपं थ्वयागु समय सन् १२७१ निसें १३६८ मानय्याना तःगु दु।

युङ्ग आङ्ग – चीनया शान्सी प्रान्तसच्वंगु ताथोङ्ग घइगु थाय् लिकंच्वंगु बौद्ध कलाकृति जायेकातःगु पाको (गुफा)

यूयेपिङ् – मध्य शरद् ऋतुया पुह्लिया नखबलय् छुइगु चाकुमधि। तिमिलायें चाकलाःगु – चाकुमधि।

येनचिंग – पेकिङ्गया पुलांगु नां। तातूया न्ह्यःयागु नां

व्येनान – भियतनाम।

रिपन – जापान।

ह्नमङ्लिङ् – छगू शास्त्रीय छन्द, थ्वया अर्थ 'म्हगसथें' ।

लङ्गमन – चीनया हनान प्रान्तस लूयाङ् धइगु थासय्च्वंगु बौध्द कलाकृति जा:गु प्रसिध्द गुफा ।

लाउ – छम्ह आख: स्यनीम्ह गुरु, (पण्डित) या नां । बुढापिन्त मानार्थ सम्वोधन याइगु खँग्व: ।

लाउ ह्वा – सुं छम्हय्सिया नां, श्वेतचैत्यया ख: गियाच्वंम्ह छम्ह बुद्धम्ह क:मि ।

लाओ चे – चीनय् ताओ धर्मया प्रवर्तक ।

लियाउ राज्यबंश – सन् ९१६ निसें ११२५ तकया ई ।

लिङ् ग्वाङ् महाविहार पाताचुरुच्वंगु दन्तधातुया देग: दुगु महाविहार ।

लुकौ छ्यौ – प:खा;या मोलय् सिंहचात यक्व दुगु ल्वहँयागु ता । मार्कोपोलोनं अतिकं तारिफ यानात:गु ता जूगुलि थ्वया थौंकन्हेयागु प्रचलित नां हे मार्कोपोलो ब्रीज ।

ली – ह्लाक: या नाप । निगू लीया छगू किलोमिटर ।

ल्याङ्स्याङ् – नांजा:गु अय्ला:या नां ।

ल्यू – ल्यूयुवानयागु चीहाक:गु नां ।

ल्यूयुवान – अरनिकोया दकसिबय् नांजा:म्ह शिष्यमचा ।

वनछन – थाङ्वशीय् राकुमारी । भृकुटीया लिथु । चीनं बौध्दधर्म कोस: ज्वना: तिब्बतय् व:म्ह ।

वसन्तया बुँज्या – वसन्त ऋतु प्रारम्भ जुईवं याइगु बुँज्या । वसन्तकालीन बुँज्या ।

वांगये – जुजु, सम्राट्

वाङ्ची – छम्ह दूतया नां ।

वाङ्गमिन – छम्ह ज्यामि नाय:या नां ।

वाङ्गहो – रानी, महारानी ।

वेन थिङ स्याङ्ग – सोङ्ग राज्यवंशया छम्ह राष्ट्रवादी सेनापति,सुनां कैदी जुइधुंका: तकनं युआन राज्यवंशया न्हय:ने आत्म समर्पण मया:गु जुल ।

वै – छगू थरया नां। थ्वहे थरया नामं सम्बोधन याईगु। कुनां

शचु – सम्राट् हुपिले, सम्राट् कुबलाइ खान
(जन्म सन् १२१५– मृत्यु सन् १२९४)

श थ्वान थौ – चिनिया प्यंगूगु ला (महिना) या च्यान्हुखुनुया दिन; चिनिया परम्पराकथं शाक्यमुनि बुद्ध जन्मजूगु दिन।

शाच्यामुनि – शाक्यमुनि बुद्धयात चिनियातय्सं शाच्यामुनि धाइगु।

शान सान पहाड – तातू (पेकिङ्ग) या पश्चिम दिशासच्वंगु सुगन्धमय गुँ (पहाड)

शान्तुङ्ग – चीनया छगू प्रान्त। ओतापाखेच्वंगु।

शान्सी – चीनया छगू प्रान्त। तातूया क्वसं मध्य भागय् लाःगु।

शाे – हान (चिनिया जाति) जातिया छगू थर। नेपाःयापिं शाक्यतय्गु 'शाक्य' थर समानगु।

शीचांग – मनूया नां। छह्म युवकया नां।

शून्यता – माध्यमिक दर्शनया नुगःचु। मन ब्वइगु घइगुहे मदइगु अवस्था। शून्यवाद। तथता।

श्वेत अश्व महाविहार – चीनय् प्रथम शताब्दीस दकसिबय् न्हापां स्थापना जूगु बौद्ध महाविहार। तुयूह्म सलया म्हय् शाक्यमुनियागु प्रतिमा व बौध्दग्रन्थ तयाः देशय् दुतहःगुलिं थ्वयात "श्वेत अश्व महाविहार" नां तःगु जुल।

श्वेतचैत्य – चिनियाँ नां पाइ था (तुयूगु चीभाः) अंग्रेजी भाषं प्रख्यातगु नां ह्वाइट डागोबा। (ह्वाइट पागोडा नं धायेगु याः)

नेपाःमि अरनिकोनं दयेकूगु विशालकाय चीभाः। तग्वःगु चैत्य। निर्माणकाल – सन् १२७१–१२७९। च्यादँ बिकाः सिधयेकूगु।

थ्वयागु जाः ५०.९ (भन्दै ५१) मिटर। श्वेतचैत्यया लिधंसाकथं दयेकातःगु फःया जाः ९ मिटर; ववय्यागु घेरा (परिधि) ३० मिटर; श्वेतचैत्य दिनाच्वंगु थाय्या

क्षेत्रफल १४२२ वर्गमिटर; धर्मछत्रयागु व्यास ९.७ मिटर। गँयागु ल्या: ३६ ग:।

श्वेततारा – चिनियाँ धर्मग्रन्थकथं नेपा:याह्म म्ह्याय्‌मचा भृकुटीयात 'श्वेततारा' धाइगु। अले थ:पाखेयाम्ह म्ह्याय्‌मचायात 'हरिततारा'। नेपा:यापिसं धा:सा थ: म्ह्याय्‌मचा भृकुटीयात हरिततारा, अले चिनियाँ म्ह्याय्‌मचा वनछन (कोजो) यात श्वेततारा।

संघमित्ता – बौद्ध धर्म प्रचारिकाया प्रतीक। अनागारिकाया अर्थ बोधक शब्द। सम्राट् अशोकया म्ह्याय्‌मय्‌जुया नां। श्रीलंकाय् बुद्धधर्म प्रचार या:वम्ह मय्‌जु।

सकबाहा – यलया श्री जयमनोहर महाविहार। पुलांगु छगू बाहा।

सछुवान – चीनया छगू प्रान्तया नां। दक्षिणपाखे ला:गु थाय्।

सप्त तथागत – अरनिकोनं दयेकूगु श्वेतचैत्य दुगु 'ता सन् सौ वान श' (लिपा म्याउयिङ्ग श नां जूगु) महाविहारय् 'छिफोतेन" नांगु देवालयस ब्वइपि ह्लय्‌म्ह बुद्धया मूर्ति।

सप्ताक्षरी कुटाक्षर– रञ्जना लिपिस च्वयात:गु 'हक्षमलवरय" मन्त्र किया-

– त:गु कालचक्र योगाम्वरयागु आत्मातुल्य प्रतीक। चीनय् थ्व कूटाक्षरया आपालं प्रयोग दु।

सल्ला व धुपी – चैत्य, देवस्थल व समाधिस्थल दुथाय् पिनातइगु चलन दु।

स शाक्य – ल्हासाया छगू प्रसिध्दगु बौध्द गुम्बा।

सिंह प्याखं – मनूत सिंह जुया: प्याखंल्हुइगु। चिनियाँ एक्रोबाटिक कासाय् क्यनिगु लोकप्रिय प्याखं।

सिंहलद्वीप – श्रीलंका देश।

सि – इहिपा जुइवलय् मूलुखाय् च्वकिगु आख:; सुख व भिंतुनाया प्रतीक। देतनाच्वंगु सुख।

सिन राज्यबंश – सन् ९३६ निसें ९४७ तकयागु ई।

सिपोलिया	–	रूसया साइबेरियाया विशालगु ख्यः ।
सियान शान	–	हपे प्रान्तया दुनेलाःगु वर्तमान पेकिङ्ग नगरपालिकाया इलाकां पिने पश्चिम, पहाडपाखे वानफिङ् प्रगन्नया गुल्जारगु बस्ती ।
सोङ्ग राज्यवंश	–	सन् ९६० निसें १२७९ तकया ई ।
सोङ्ग सम्राट्	–	सोङ्ग वंशया जुजु ।
सुन उकुङ्ग	–	स्वर्गस हलचल यायेफुम्ह माकः जुजु । महाभिक्षु ह्युनसाङ्यात तःक्वःमछि रक्षा यानाब्यूम्ह माकः ।
सुवर्ण चैत्य	–	अरनिकोनं ल्हासाय् निर्दं बिकाः दयेकूगु चैत्य । अरनिको ल्हासाय् वःबलय् ८० म्ह कलाकारतय्गु नेतृत्व यानाः नायः जुयावःगु ।
सुवाङ् च्वाङ्ग / **स्वायन च्वायन्**	–	महाभिक्षु हुयेनसाङ् । थाङ् वंश(सन् ६१८ निसें ९०७) या नांदम्ह महाभिक्षुया नां ।
सूर्यमुखी	–	तफ्वःगु तकुस्वां । सुर्दः लसिवःगु म्हासुक ह्वइगु तफ्वस्वां ।
सेन्टपिटर स्क्वायर	–	इटाली देशयागु प्रसिद्ध गिर्जाघर ।
स्वंगू राज्य	–	वै राज्य सन् २२० निसें २६५ तक; सु हान राज्य सन् २२१ निसें २६४ तक; ऊ राज्य सन् २२९ निसें २८० तक
स्रनचङ् गम्पो	–	न्हय्गूगु शताब्दीपाखेयाम्ह तिब्बतया जुजु
स्याङ् ग्याङ्	–	उत्तर व दक्षिण चीनया दत्थुइलाःगु मू लँपु दुगु छगू शहर, याङ्सी खुसिस दुहांवनेगु मूद्वाः ।
षट्पारमिता	–	खुगू पारमिता – (१) दान पारमिता (२) शील पारमिता (३) क्षान्ति पारमिता (४) वीर्य पारमिता (५) ध्यान पारमिता (६) प्रज्ञा पारमिता ।
हनान	–	चीनया छगू प्रान्तया नां । मध्यभागस अवस्थित ।

हरिततारा – श्वेततारायात सन्दर्भय् उल्लेख जुइधुंकूगु दु ।

हाउखान – साप बांलात ।

हाऊ हाऊ – ज्यू ज्यू का ।

हान – हान जाति : चिनियाँ जातियात 'हान' धाइगु । चीनया बहुसंख्यक जाति । चिनय् ९५ प्रतिशत हान जातिया मनूत दु ।

हान भाय् – चिनियाँ भाय् ।

हान राज्यवंश – चिनिया जाति (हान जाति)या राज्यवंश, हान राज्यवंशया उत्तरार्धकाल-प्रथम शताब्दीपाखे ।

हुपिले / हुपिलि / होपिलि – चीनय् युआनवंशया संस्थापक, सम्राट् कुबलाइ खान । मंगोलिया जातिया सर्दार चेंगिज खानया छय्मचा ।

हुपे – चीनया छगू प्रान्तया नां ।

हृदयसत्र – प्रज्ञापारमिता हृदयसूत्र । चिनियाँ बौध्दजनपिसं कण्ठ-याना: न्वेवेकातइगु सूत्र । माध्यमिक बौध्द दर्शनया नुगःचुतुल्यगु दकसिवय् चीधंचागु प्रज्ञापारमिता ।

ह्यांगु दिगि – ल्हासा पोताला लायकुलीच्वंगु ह्यांगु दिगि ।

ह्वाङ्ग ताउ पो – भिंस्वंगूगु शताब्दीस थाज्या यनेगु व थायेगुली न्हूगु पद्दति आविष्कार याःम्ह छम्ह विज्ञानविद् मिसा ।

न्हूगु दँ – चिनिया पात्रोकथं न्हूगु दँ वसन्त क्यनिगु दिन । चीनय् नेपाःदेया श्रीपञ्चमी त्यान्हु न्ह्यो मानय्याइगु । राष्ट्रिय उत्सव ।

Acc-1029/1025

मुद्रक : हिसि प्रेस, सेतोदरबार, जमल, काठमाडौं ।